

ס פ ר

ש פ ת י ת ר

להחכם הטלל

ר אברהם בר מאיר הספרדי אבן עזרא

נ"ע י

חוכן ענינו להציל רבינו סעדיה גאון כפירושו מן ההשגחה
שהשיג עליו החכם ר' ארונים הלוי, הגודע
בשם דונש בן לברט נ"ע.

מדויק ומנואר היטב בבאור מספיק מכנה בשם

גל נעול,

לגליה מעק נעול וסתום, כולו כספר החתום, להבין דברי החכם
וחרומו, להשוף מעפוני מליצותיו, וכפרש עמקי מחשבותיו,

מלחי

גבריאל הירש ליפמאן

דוקטור דער פּוּלְוַזְשִׁיט.

פראנקפורט על נהר מיין.

שנת תר"ג לפ"ק.

נגדו ולו כלבד שפּת יָהֵר.

יום פּוננו רומה עלי יָהֵר:

בסדר התרשום.

עמקי שפּתוח הם בני אִמֵר

נושקים אִמֵריו מִנְשֹׁךְ הַצִּים

SEPHAT JETHER.

**Beleuchtung dunkler Bibelstellen,
insbesondere zur Vertheidigung R. Saadia's**

gegen R. Adonim Levita,

genannt Dunasch ben Labrat,

VON

R. Abraham Ibn-Esra.

Kritisch bearbeitet

und mit einem Commentar nebst Einleitung versehen

VON

Dr. G. H. Lippmann.

Mit einem Vorwort

VON

Dr. J. M. Jost.

FRANKFURT a. M., 1843.

Auf Kosten des Verfassers.

Zu beziehen durch Herrn Raphael Kirchheim.

ס פ ח

פתוחי חוחם, מראה קרש לפסוקי חנך למקומר משובחם, בספר
 זה מבווארים ככל משפטם וחוקחם.

<p>מ"ב ל"ב ל"ג ל"ה כ"ט ס"א ס"ד ע"ח ס"ב ל"א קס"א ל"ד ל"ה ל"ו ל"ז ל"ח ל"ט ק ק"ב ק"ג ק"ה ס"ה ט"ו כ"א ל"ו כ"י כ"א כ"ג ק"ג ס"ה ד כ"ג קמ"ג ל"ה מ"ג מ"ט ס"ג ס"ו פ"ד פ"ג ל"ג ק"ב קס"א ק"ה קס"ט ס"ו ס"ו ק"כ ג"ו ק"ט</p>	<p>לוגו סח יקרו רעין לגיר חרס רשע שבריה שקן יבש אחיה על הנחילות חשמנים על אילת השחר ה' הושיעה ידי לילה כנלד בקישור במינים תמו חרבות לצקו זה שמע מחויבים מכחו כחברו מלעז ינהנו על מות יהי אחריתו יחו סנימו על דל שפתי נפתי כבוד אלהים ומת אולת אדם פרוס כוסה בזקן אלהים עטרת תפארת ושלת כסילים אזה יראת ה' למאת מלכין גדלני אבן לשם חרדכני נומן וזמירות יתור הרים ותאנגני ישיך עין אורו לש נופל אכני מזרות בעמו ועיש על כהיה גלמות אם לא כחלד ואולם כלם ליום עברות והיולדה למדת המלך ה' העוב חמיס תשרי לחלמיות ואם לא יגאל מלגי מים עמל הכסילים</p>	<p>כ"ד קכ"ו קכ"ו ק"ט ס"ט ע"א ע"א קס"א ס' ק"ה מ"ח ס"ב קל"ט קע"א קכ"א קכ"ה ק"ה קס"ה ג"ה ק"ג ק"ו ק"ט ק"ט קכ"ו קכ"ד ג' ס"ד י"ח קכ"ג ק"ו ק"ט ק"י ק"א ק"ו ק"ד ה' י' י"א י"ד ט"ו י"ו י"ט כ"ה כ"ו כ"ח כ"ט קס"ו ל"ד ל"ו ל"ח מ"א</p>	<p>הן ארלאס וכרד ברדת היער כנלות ואלנלך בדמי ימי לא ארלה יה דורי כטע לר ולור מי סיגל וצעה ספוח אונים והתחשבו באמנים כמתים גח מלד ורופס לבקרים הכני יופק ויקראהו העיר הולת והלרזותי להס לכיה עיר תלהת משחיותים עח קברת מימים וכל כתף מרועס ונגל אדמת ועזה אח אדך האבר מי פגע הרות הנליבד ועלתה כאור ואדו כסמות יחיתן ואס ידבר עמנו ארלכו כנלמות ותשלך במזלות כל קדושים עמך השליכה אל היורד תפלים לעמות בזקדומין לגלויותים אדרס עד בית ידבר עמם כמביהס מרס יעז בראמו מי כמון האין ויחרנו חלכאים במתים חשבי ישמר אל ויעכס ונת אלס סכות ימין יגליון ביקר כרים ובכוודי לגפר וגל מות לכן</p>	<p>תורה ל' י"ב י"ג כ' ו' ס"א יג"ט כ"ח קמ"ד קמ"ו ל"ו ק"מ ס"ט ס"ט כ"ד ל"ג ס' כ"ו כ"י ל"ב קכ"ד ל"ט קכ"ב ס"ה ע"ד ק"א נביאים ראשונים האלי הארון הכרית אלקים קדושים מי שמך כרה לנת כלו בניה י' אומר עד דבר הלמן נשן בדיל ככד נביאים אחרונים כמהסת וזים שאלס אשר חמדתם כי עובד מאלים כן עובל לור תעודה ובכילים בראם אמיר בעים חמו מכוס מנטס כדור מחיות אומה הלומי וין באונה ונמת</p>
--	--	--	--	---

ספר (א) יסוד דקדוק כמו כתר
 ספר ב'שם תלמיד (ב) שמו חיים
 ספר יבבם לב כמו נחר
 ספר יגלה לו דבר סתר
 ספר קראהו שפת יתר

ארוני הארונים! שא עון ר' ארונים (א) הלוי משכבו נ'ע, שקשר

גל נעול

(א) שיר חרותי זה מיוסד על אלני המשקל: שתי תנועות ויתד ושתי תנועות ויתד ושתי תנועות בלתי ובסוגר, והוא כמו נפש אשר עלו שאונייה ונ', הנוכר כס' נחית י"א ע"ב ע"א. ועל משקל זה שר הרמב"ם ז"ל או מעתיקו בסוף ס' המורה: קרוב מאוד ונ'. ולפי דעתי נראה לומר, שגלת ספר הבא, פה ו' פעמי' נראש כל דלת וסוגר, אינו מראב"ע, כי אין זה מסוגלת לשינוי, ורק היא הוספת מעתיקים אחרונים, ולפ"ז יהי' משקל השיר: יתד ושתי תנועות, יתד ושתי תנועות בלתי ובסוגר, כנוכר נ"כ בנחות סס. ומצאתי אין לי, אגס לפני ספרו יסוד מורא שלח שיר קטן, מיוסד על אלני המשקל הנוכר. (ב) הספר הזה חנר לפני אחד מתלמידיו הנקרא חיים. זה היה מדרך החכם להפיק בזה רצון תלמידיו ויאהבו לחנר לפניהם ספרים בדקדוק הלשון ובמדות, כמו שכתב בענינו בחתימת הקדמתו לספרו שפה ברורה (אשר הוצאתי לאור בשנת תקצ"ט), וכאשר הארכתני בענין זה בנאורי מבין שפה דף א' סימן ו"ו ע"א. (ג) גלת יתד פה ענינו משובח והוא תואר כמו שפי' החכם על יתד שאת ויתר עו (ראשית מ"ט ג').

(א) מדקדק ומפרס ופיאר מערבי מודינת פאס (פנץ), והוא כמנה בפתחה למאזנים תוך זקני לשון הקדש בשם רבי אדונים הלוי בן לברט, זה שמו אשר יחס נראש התשובות (קריטיק) לספר העוסדות (הנוכר גם בתום חולין דף כ"ב ע"ב גד"ה יעלעו דס), אשר כמנא בכ"י בעיר ליידען, והי' כעת לפני העתק ע"י ידידי החכם ר"ל דוקעס, ח"ל אס: גלוס גלוס ע"ס ורב, לך מנחס בן יעקב הרב, (זהו ר' מנחס בן סרוג הידוע), ממני דונס בן לברט וכו'. והחכם ז"ל מוכירו לפעמים בשם ר' אדונים הלוי, ולפעמים סתם בשם ר' דונס, גם ר' דוניש (בפי' לתלים ט'). ולפעמים בשם ר' דונס הלוי (סס), גם בשתם: בן לברט (סס גם מ"ב). גם רש"י ז"ל מוכירו בשם דונס בן לברט, ולרוב סתם בשם דונס. והנה כנר האכרתי בנאורי מבין שפה כ"ה ע"ב ס' ד', שר' אדונים זה איננו אותו ר' אדונים בן תמים המורתי שהוכיר החכם בפי' לקהלת י"ב ה', הנוכר נ"כ שם בפתחה למאזנים תוך זקני לה"ק ונקרא בשם ר' אדונים בן תמים הנבלי. — ודע עוד והנן שנס' קהלת דוד (והוא רשימת אוצר הספרים לרד"א ז"ל) נושא תוך כ"י (A. 1372) ס' לשון לעודים הוא מחברת ר' מנחס ב"ר יעקב, כלום אליו טעמי' מקרא, תשובה שהיב דונס בן לברט לר' מנחס וס' הכרעה להכריע בן מנחס ודונס לר' יעקב ב"ר מאיר. והנה לפי מה שראיתי בפירוש ר' יוסף ב"ר שמעון

ש פ ת י ת ר

על אדונו ראש הישיבה רב סעדיה (ג) חנצכ"ה, ואני אברהם בן מאיר
 בן עזרא הספרדי נדבה רוחי, להציל דברי הגאון מיד אדונים קשה (ג).
 ולולי שידעתי שהיה חכם ברורו, הייתי אומר: חלחל דברי פיהו (ד)
 סכלות, כי החל בחללה לאמור, ששנג הגאון כפתרון, וככה הוא
 אומר תמיד: "ועוד פתרי", ואנרה מצא בכל המקרא זאת הגזרה, כי
 אם בטעם חלום (ה), והנה יעשה מדברי הנביאים, שדבריהם אמרי,
 כדברי חלום, שיבקש פותר להם, והיה נכון יותר לאמור: ועוד פירש
 יאו ביאר.

א) ותשלח את אמתך ותקחה (שמות ב' ה'), אמר הגאון שהוא
 כמו אמת (א) ארכו (שם ל' ב'). ויאמר ר' אדונים שטעה ג' טעיות (ג)

ג ל נ ע ו ל

קרא ז"ל (עין עליו נציון תר"כ עד 102 בהערה ט), והוא פירוש יקר על
 ג' ואחרוני' (ונמצא כעת כ"י בעקד הספרים להחכם הכבוד ר' ר"ל קירכהיים
 נר"ו פה), נראה שם ספרו אגרון, כי כן כתב שם נפי' לאופטיס ה': נחל
 קדומים גרפס, מקום הוא ושמו קדומים ויושב על נחל קישון וכו'. ואביא לך
 רא' מן העובדות שפתר דונש בספר האגרון שלו עכ"ל, (והבט להלן סי'
 מ"א נבאורי לספר זה, ושם אביא אי"ה יתר דבריו, הנמנאים ג"כ בהעתק
 אשר לפני). (ב) זה הוא רב סעדיה גאון מפיטום (פיוס בארץ מצרים),
 ובפתיחה למאונים הזכירו נראה וקני לה"ק וקראוהו ראש המדברים בכל מקום,
 ובאר ספריו ופירושי. קראוהו לרוב בסתם בשם הגאון. והוא אשר האיר עיני
 הדורות אחריו במדבריו היקרים והי' יותר מפורסם בחכמות מכל גאוני הספרדים
 הראשונים וסמניהם כנש"כ בש"ת הרשב"א סי' תי"ח. ויתר תולדותיו וקורות
 ספריו הלא המה כתובים במדבריו העתיים לשנת תקפ"ט בעט סופר מהיר,
 מהרב המפורסר רז"ל ראפאל פארט נ"י, הבט שם ותמצא כנפאך שבעך.
 (ג) כונתו על ר' אדונים הלוי הנזכר, והחכם שכל דבריו על לשון הקרא
 ביטעו י"ט ד'. (ד) גם זה לשון הקרא עקבלת יו"ד י"ג. (ה) כמו כפתרון
 חלומו (ראשית מ"א), כאשר פתר לנו (ט), וכ"כ נפי' לויטב במלת פתרונו,
 וכ"כ הרד"ק בשו"ת: ענין הכל פירש וביאור החלום. והע כגולת לשון זה
 נמצא לרוב בתלמוד ירושלמי שאומר ת פתר במקום שאומר תלמוד בבלי ת פתר או הכא
 במ"ע. ולשון פתרון זה נמצא ג"כ בפירוש המיוחס לרש"י ז"ל בה"י בכל הספר
 במקום פירוש (ראה בכרם חמד מחברת חמישית עד 235). והנה ראיתי שגם
 בס' התשובות למחברת השתמש ר' אדונים תמיד לשונות אלו, וכן מצאתי
 בס' טעמי המקרא להקדמון ר"י בן בלעם, וכן הקדמונים ר' מנחם בן סדוק
 ור' מנחם בן חלבו דר"י ור' יוסף קרא ואחרים השתמשו כולם במלת פתרון
 במקום פירוש, לכן אין טענה כל כך.

א) ור"ל ותשלח ידה או זרועה, וכן הביא דעתו הרד"ק בשו"ת
 ח"ל: וכן פירש רבינו סעדי' בפירושו בערנו ומל' דרעה"ל, פי' ותשלח זרועה
 עכ"ל. וכן נראה דעה המתרגמי' איזקלוס ויו"ע. (ב) לפי דעתי אלו הן:

מדרך דקדוק הלשון. ואני אברהם אומר, מי יתן ור' ארונים היינו ברור אחד, והייתי מוכיחו (ג) על הרברים האלה, כי כל דבר שיאמר חלמוד מפי רבו ורבו מפי רבו, אין ראוי להשיב כי אם על הרב הקדמון, וידעת כי רב סעדיה הקל שכתלמידים הי' מחכמי התלמוד, והגרול שבהם הי' קל מחכמי המשנה, אם כן מה חטא הגאון? ומדוע אליו ריבות? יקום יריב אח ההרים מוסרי עולם, הם חכמי המשנה שפירשו (ד) כן. ועוד מצינו שאמר הגאון במקומות רבים מספריו: אע"פ שמסביר דקדוק הלשון אינו בדברי (ה) הראשונים, אנו נסמוך עליהם, ונעזוב רעתנו, כי היא נקלה כנגד רעתם. — וכן עשה במלח ונקא (ו') לא ינקא, שאר אחרי רבים להטות, ורבים כאלה.

(ב) פִּאֲהָלִים נטעו יי (במדרג כ"ד ו'), אמר הגאון שהוא כמו ישב אֲהָלִים (א) (ראשית כ"ה כ"ז), ור' ארונים אמר שהוא כמו מר וְאֲהָלֹת

ג ל נ ע ו ל

(א) אם יהי' טעם אמתה כמו אמה ארכו, הי' נריך לנקד אֲמָתָה נפתחת האלף ובדגשות המ"ם, ובאמת אין זה טענה, כי יש מחלוקת בקריאתו, כי יש קוראים אותו בדגש אֲמָתָה כמש"כ הרד"ק בארצו, וכפי מה שהננתי בס' מנחת שי היתה גירסת רבינו סעדיה באמת כן. (ב) האמה היא מדה ולא זרוע כמש"כ החכם נפ' שם. (ג) אף אם נאמר שנקרא זרוע כן, בכל זאת לא מלאנו במקרא שלוח אמה, וכ"כ המדקדק הגדול ר' יונה בס' הזרעים שלו ח"ל: ותשלח את אמתה, ידה כי לא מלאנו במקרא שלוח אמה ולא שלוח זרת עכ"ל. (נכרס חמוד מ' חמישית הובאו ממנו קב"ג לקוטים, זה אחד מהם). וכ"כ בס' הפרחון (וראיתו כ"י באונג ספרי הקצין הנכבד התורני הר"ר מאיר גאלרשמידט כר"ז פה) ערך אמה ח"ל: י"א כי ותשלח את אמתה ותקחה, ידה, ואנו לא מצינו במקרא שלוח אמה ולא שלוח זרת אלא שלוח יד, כי האמה והזרת הן מדות ואינן שמות איברים, כי האיברים זרוע ויד, אבל לענין יתכן להיות עכ"ל. (ג) אף שהחכם ז"ל יצא ללחום מלחמת רבינו סעדי', להיות עזר בעדו, להנילו מהשנת ר' ארונים, מ"מ בפירושו על התורה באר מלת אמתה כמו שפחתה מג' טעמים האמרי' שם, וזה נגד דעת רב סעדי'. (ד) ולפונגתייהו אי' בפ"ק דפוטה דף י"ב ע"ב: ותשלח את אמתה ותקחה, ר' יהודה ור' נחמי', חד אמר ידה, וחד אמר שפחתה. מאן דאמר ידה דכתיב אמתה, ומ"ד שפחתה, מדללא כתיב ידה וכו' ע"ש. וראה ג"כ ברא"ש על פירש' בתורה. (ה) כדברי כנ"ל. (ויו"ד) ד"ל לדעת הגאון ונקא לא ינקא הם ג' מדות, וכמו שדרשו רז"ל (יומא פ"ו) נקה לשנים, ולא ינקא לשאינן שנים ע"ש. ולפי דעתי הוכרח לומר כן בעבור שהוא אמר ג"כ כי השם הראשון דבק עם ויקרא וכו', (עיין בפ' הראב"ב שם). ובאמת ע"ד הפשט ונקא לא ינקא מדה אמת היא, כי ונקא שם הפועל כמש"כ החכם בפירושו שם.

(ב) (א) וכ"כ הרד"ק בארשים נשמו ע"ש. ויהי' לפ' אֲהָלִים הרבו מן

ש פ ת י ת ר

(ג) (חלים ט"ה ט) וע' פנים (ג) לחורה. ייש דהשיב (ד), כי משקלי השמות משתנים, גם ישב אהלים (ה) לאות, כי מצאנו השבתי באהלים (וי') (שופטים ח' י"א) וכן קדש קדשים (שמות כ"ט ל"ו) בקמץ גדול, בקדש הקדשים (שם כ"ו ל"ג) בקמץ חתף. ואם ישאל שואל מה טעם נטע (ו)

ג ל נ ע ו ל

אהל, כמו ענינו ג"כ בקרים (איכה ג' כ"ג) מן היחיד בקר, וכמו בשמים (שמו"ה כ"ה ו') מן בשם, וכמו אפרים (משלי י"ט ו') מן אפר.

(ב) שהוא מין נאמים וכן טעם אהלים, והוא ג"כ דעת רש"י והראש"ם והמתרגם, וכן דעת החכם בפירושו שם וכ"כ בעל המנחה ועיין בניטון דף פ"ט ע"ב. (ג) וכ"כ החכם בסוף הקדמתו לתורה ובפ' למדבר י' כ"ט ע"א. (ד) לדעתי יעצן ר' אלוניס על פי' הגאון, אם יהי' אהלים מן אהל הי' ג"ל אהלים האל"ף בקמן כמו קדשים מן קדש? לזה אמר ויש להשיב על שנה וי, כי משקלי השם נשתנים, כמש"כ הראש"ם ג"כ במאונים כ"ח ע"ב ונחמות ל"ז ע"ב ונחמיו ונחם. (ה) הכט בפירושו לפ' לך לך (יג ה') ונחל יוסף שם. (ו') בקמן חטף זה מהנפרד אהלי (ו) כי לרוב מנינו אהל אהל לכן נטיה, כמו ויט אהלה (ראשי"ב ח') ודומיו, והי' לו למד

אמר המכאר: פה אמר מקום לאמר ולקיים גרסת הראש"ם נחמות בענין זה ואיכה מן הנודך להגיה בדבריו, כאשר עשה המדקדק המפורסד ר' וואלף היידענהיים ז"ל. נחמות נשאר השמות דף ל"ה ע"ב אמר החכם ז"ל: מבי אפרים היא מגורת אפר" עכ"ל ע"א. וכתב רח"ה ז"ל נחמיו לפ' נחמות (הנחמאי' כעת נבית היקר והנכבד התורני הר"ר מאיר גאלדשמידט פה) ח"ל: מותמה עליו, כי איך יהי' מגורת אפר שא"כ הי' משפט האל"ף להנקד נחטף קמן דוגמת אהלים קדשים מן אהל קדש, ולא מ"כט לעולם איהי' פ"א הפועל נחטף פתח נחטף הוה? ויותר נראה כי הוא מן אפר או אפר, ולכן עכ"ל ונחלת אפר ח"ל (איוב כ') וכו'. וידמה לי שטעות סופר יש וז"ל אפרים היא מגורת אפר" עכ"ל. והנה לכנני לא כן ידמה, ויש לקיים גרסתו ולהסיר מעליו תמיכה החכ' הנ"ל, כי בעלמה מעיניו דעת רבינו סעדי' גאון שפי' מלת אהלים מן אהל כנ"ל. ואף שר' אלוניס טען עליו, והראש"ם בפירושו טעה לדעתו שפי' אהלים הוא כמו מזר ואהלות, מ"מ גם הוא בעצמו השיב טענת ר' אלוניס, ואמר נחמיו, כי משקלי השמות נשתנים? ולכן נדון גם דבריו נחמות שם, באמרו: מבי אפרים מגורת אפר, כי הוא כמו אהלים מגורת אהל כאמור, ולפ"ז אינו מן הנודך להגיה באמרותיו, ואין עקב נחמיו.

עם אהלים? הרי לו ויטע (ח) אהלו אפרנו (דניאל לא מ'ה). ועוד מאין לר' אדונים כי אהלים עצי בושם הם ונזבל בהם לשון נטיעה? אולי הם כמו שמצאנום במקום אחר (ט) שניהם דבוקים (י"ד) מר ואהליות. ומפרשים רבים פירשו אהלים עוכר והוא מחולרות (י"א) דגי הים.

ג ל נ ע ו ל

כאהלים נטה ה' (ח) שמינו ג"כ לשון נטיעה על אהל, וכ"כ הרד"ק ובעל פרחין נזרע אהל. (ט) והיינו בתלים מ"ה ט' ושיר השירים ד' י"ד. (י"ד) וכן דעתו כפי' שם שיהי' אהלות מין נשמים כמו חנריו שם בפסוק. (י"א) ונפי' לתלים מ"ה כתב: והאומר' כי אהלוח הוא הנמשל עם דגי הים אינו נכון, כי כתוב כאהלים נטע ה' עכ"ל.*

אמר המבאר: ודע עוד והנן שבתחילת הגאון ור' אדונים כפי' מלת כאהלים כבר נתלקו רש"י ותוספות בשם' ברכות, וז"ל הגמ' דף ט"ו ע"ב: וא"ר חמא בר חנינא למה נסמכו אהלים לנחלים, דכתי' כנחלי נטיו כננות עלי נהר כאהלי' נטע וגו'? לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלין את האדם מוכף חובה לכף וטת עכ"ל. ופירש"י ב"ה אהלי' כנחלים, וז"ל: כנחלים נטיו כאהלים נטע אף כתי' ודרשות אהלי' לשון נטיעה נופלת בהם שנא' ויטע אהלי אפרנו עכ"ל. ונראה מזה, שדעת רש"י נוטה לדעת הגאון, דאהלים הוא מל' אהל, ונופל ג"כ עליו ל' נטיעה כמו שהשיב החכם לשאל' כאמור. אולם תוס' שם בברכות דעתו נוטה לדעת ר' אדונים, כי ז"ל ב"ה אהלים לנחלים: מפ' בקוב' דכתי' כאהלי' נטע כנחלים נטיו, ולי נראה דאהלי' דהאי קרא לאו לשון אהל אלא ל' נשמים, אלא נראה מדמשיך מה עובי אהלך לכנחלי' נטיו עכ"ל. וכ"כ הרשב"א ז"ל בחידושו לברכות ע"ג, וזה כדעת ר' אדונים הנזכר.

אך קשה לי בדברי רש"י שדבריהם נראים בסותרים זה את זה, שם בגמ' דעתו נוטה כפי' הגאון, דאהלי' דהאי קרא ל' אהל, ובפירושו על התורה כתב כפי' התוס' ור' אדונים, וז"ל: כאהלים כתרנונו ל' מר ואהלו' עכ"ל. ודק הביא שם לשון אחר כאהלים נטע ה' כנשמים המתחין כאהל ע"ג וז"ע? ואמרת' טעם בדברי רש"י, שהוכרח לפרש בגמ' פי' אהלים מענין אהל, ולא כפי' תוס', ודקדק כן מדברי רב חמא בעמנו, כי הוא אחר למה נסמכו אהלים לנחלים, דמשמע מזה, דבתחילה כתיב בקרא נחלים, ואילו נסמך מלת אהלים, ולכך הוצרך רש"י לפרש דהסמיכות הוא כנחלים נטיו וכאהלים נטע ה', כי אם תהי' הסמיכות כפי' תוס' ורשב"א לקרא מה עובי אהלך הקודם, אז הי' ז"ל איפכא: למה נסמכו נחלים לאהלים, דקאי על פסוק מה עובי אהלך שלפניו, ומלת כנחלים היא הנסמכה. וכן נדרש דרך הסמיכה בכל מקום, כמו למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה וכו', וכן למה נסמכה פרשת מרגלים לפרש' מרים

ש פ ת י ח ר

(ג) מאירוח אוחה (ישעי' כ"ז י"א). אמר הגאון שהוא כמו אריתי (ח) מורי (שיר ה' ב'). ויאמר ר' אדונים, שהוא מגור' ולא תאירו (ב) מוכחי (מלאכי א') מדקדוק (ג) הלשון. ויש להשיב (ד), כי יחכן היווח גור' (ה) א' וטעם

ג ל נ ע ו ל

(א) שענינו לקטתי, וכן כאן מאירות כמו מלקטות, ופי' זה הביא רש"י שם בישעי' ג"כ בשם מנחם, והביא שם ג"כ פי' דונס שהשיג עליו ע"ש. ובעיני ראיתי דבריו בס' התשובות אשר לפני ח"ל שם: מאירות, ומצרת (ר"ל ר' מנחם) נשים באו מאירות אותה בחלק א', אריתי מורי עם בשמי, ולא יתכן פתרוך ממנו, כי אין בעיר ובנוה הכמו' פרי מגדים תארכה הנשים, כי קציר נשבר יבש כקון המדבר ככתוב כי עיר צורה וגו', ואחריו אומר ציבוס קצירה תצברנה נשים באות מאירות אותה, ופתרונה ציבוס קצירה וענפיה וכו' נשים באות מאירות אותה, פתרתי מאירות וגו' מן לבו באור אשכס כאוס ה', אשר אור לו צביון וגו', ולא תאירו מוכחי חכם וגו', וסיים דבריו: והודה לאמת ותהי לך לתפארת, ואחריו צרכה נשאת. (ב) שענינו תבעירו ותדליקו, וכן כאן פירוש מאירות כמו מבעירות ומדליקות, וגם לדעת בעל הפרסוף מלת מאירות מענין אורה. (ג) ר"ל לפי דקדוק הלשון שוכח, שטעם מאירות מגור' תאירו, כי אז שניהם מגור' אחת, מנחי העי' ומבנין אחד (הפעיל), מה שאין כן לדעת הגאון ומנחם, כי מאירות שרשו אור, ואריתי שרשו ארה, והראשון מההפעיל והשני מהקל, וזה הטענה נגד פירושו. (ד) ר"ל על טענת ר' אדונים נגד פי' הגאון שזכרתי בס' הקודם יש להשיב שאין זו דעות, כי כן נמצא עוד דוגמ' בקרא, כמו שמבאר והולך. (ה) ר"ל ענין.

וכו', וכן למה נסמכה פ' דינים אבל המוצח וכו' וכדומה הרבה, בכולם לא קאי למה נסמכה אלא על הכלמד, והוא נסמך אל העלמד הקודם וכן כאן למה נסמכה אהלים לכתלים, שאהלי' נלמד מכתלים הקודם. וזה שדקדק רש"י לפרש בגמ' בדברי רב חמא דהסמיכות היא כאהלים כטעם והוא הנסמך למלת ככתלים הקודם לומר לך וכו'. אבל באמת לפי עומק פשט המקרא הוראת מלת אהלים זו היא ל' בשמים, כמו שפי' רש"י בתורה וכו' שפי' רוב המפרשי' כן כ"ל נכון. — ואחר זה מנחתי שגם מהרש"א בת"א שם בצרכות ובס' אמרי שפר להרב כוהר"ר אליהו ן' חיים ז"ל בפ' גלק כתבו כן ליישב דברי רש"י ז"ל, ומחמתי מאוד שכוונתי לדעות הגדולים. וראיתי שהרב האחרון האריך בזה ליישב ג"כ שיטת תוס', שאין חוששין לזה ככראה מדבריה' בפ' ואלו מנלחין דף כ"ח גבי למה נסמכה מיתת אהרן לנגדי כהונה וכו' ע"ש, ומצא שגם רש"י ז"ל אינו שומר כלל זה, ואדרב' בקצת מקומו' נראה דאית לי' כשיטה האחרת בזכתי' דף פ"ח ע"ב ג"כ אומר עכני בר ששון למה נסמכה פ' הקרבנות נגדי כהונה וכו' ע"ש.

א', והם מב' (ו'ו') שרשים, כמו וַיִּשָּׁר אֶל מֵלֶאךְ (הושע י"ב ה'), שהוא מהפעל' השניים (ו) לפי דעתו ולפי דעת כל המדקקים, לפי שהוא מהפעל' שהלמ"ד (ח) שלהם נעלם. ואם בא מערער לומר, יחכן היות וישר אל מלאך מהפעל' הכפולים (ט), ולא ידמה זה כמו מאירות עם אריח? החשובה נבונה לפניו לאמור: ולא ידעת שהוא מבנין הכבד (ו'ד') מהפעל' השניים! ואם אמר נה טעם מלקטור' (י"א) אותה? כבד פירושו: שאין מנהג הנשי' לעלות על עץ גבוה, וכאשר חשברנה הפארות (י"ב) וחהינה קרובות (י"ג) לארץ, או הצאנה הנשים לארות הפרי. ואם אמר עוד: א"כ ראוי לוטר ומאירות פריה? הרי לו וְאָרְוָה (י"ד) כל עוברי דרך (חלים פ' י"ג). ולפי דעת ר' אדונים מה הנשים (ט"ו) ומה טעם כאוח? (ט"ז) ועוד כי חאירו מוכחי, ר"ל חעשו אור (י"ז) בחוכו, ואין כן מאירות אותה, כי חעשנה אור בחוכם (י"ח)?

ג ל נ ע ו ל

(ו'ו') וכן פה אף שאלת מאירות שראו אור, ואריתי שראו ארה, מ"א ענינם וטעמם אחד הוא. (ו) עלמיו העי'ן (נע"ו), וחכמי זרפת קראם שניים כמ"כ בפ' לתלים ס"ד ז', ועליהם כיוון נמה שאמר פה ובמקומו הרבה: ולפי דעת כל המדקקים, כי באמת לפי דעת חכמי ספרד המה מהגלטיים, הדעת נונה נזה לחכמי זרפת, ונקום כלל זה בידך! (ח) כמו שְׁרִיף (ראש' ל"ב כ"ט) ודומיו, ולכן אין זר שיה' טעם מאירות כמו אריתי, אף שהם משרשים זוכים. (ט) כמו שנומא שָׁרַר נביתו (אסתר א' כ"ב) ודומיו, לכן יתכן לדמות שרית למלת וישר, משא"כ כאן? (ו'ד') ר"ל מלת שורר ודומיו, והוא באמת מעלמיו העי'ן והוא מבנין הכבד הדגש, ובגבו' שלא יתכן בזכיים לבוא דגש נעי'ן, כי הוא נעלם, בא הכפל במקומו, כמבואר בבמות ס"ד ע"א. (י"א) ר"ל ר' אדונים טען על פי' הגאון במלת מאירות ואמר מה טעם מלקטות אותה, הלא מוסב על ציבוס קצירה ובענפים יבש' אין מלקט' פרי? וטענה זו הביא ג"כ רש"י שם בשמו על פי' מנחם, וכבר השמעתך דבריו למעלה בס' א'. (י"ב) הסעיפים. (י"ג) נכרות ונגזרות כמו קרנתי (איוב ל"ג ו'ו'), ויותר כ"ל שהוא מהופך וז"ל קצרות, כמו שאמר ציבוס קצירה, והם ענפי העץ. (י"ד) שנומא ג"כ ענין לקיטה על קצירה (בפסוק הקודם), והם הסעיפים. (ט"ז) ר"ל למה אמר דוקא הנשים מבעירות? כי לפי' הגאון נכון כאמור. אולם גם לפי' ר' אדונים י"ל כמו שכ' רש"י: עם חלג כנשים, או כמו שפי' החכם: אפילו הנשים אין להם כח, או כמו שפי' הרד"א באופן אחר ע"ש. (ט"ז) לדעתו יתכן לפרש כמו שפרנס יונתן: נשיא עלן לבית דחלתהון. (י"ז) תבעיה אש עליו, ואין כן פי' מאירות אותה, כי לא יתכן לומר שבעירות אש על הסעיפים, כי הם בעצמם יונבערו, כי בעבו' שיבאו אינם ראויים כי אש לשרפה כמ"כ הרד"ק. (י"ח) נ"ל נתמיה? או שחסר מלת השאלה וז"ל: כי אף תענה אור בתוכם? — ודע אף שטרח החכם גם נזה להגיל את הגאון

ש פ ח י ח ר

(ד) גדלנו כְּאֵב (איוב ל"א י"ח), אמר הגאון, שטעמו וְכָאֵב (ה) אנוש (ישעי' י"ז י"א). ואומר ר' ארונים שהודה (ג) איוב להשם שגדלו כְּאֵב. ואמר על פי (ג) הגאון שזה חרבן הלשון, וחלילה לנו לפחור דבר שיוכילנו להפר נקודה אחת מלה"ק. ולא אמר מאומה, בעבור שמצאנו כל (ד) התנועות מחלפיות זו בזו, ולולי שאין רצוני להאריך, הייתי מבאר (ה) זה היטב, וב' הפירושים, אינימו נכונים מדרך (ו) הרקדוק; גם מטעם ענין (ו) המקום, כי מלח גדל בהיותה מבנין הקל, לא יצא הפעל אל אחר (ח), כמו עד כי גדל מאד (ראשי' כ"ו י"ג), ואיך יתכן לומר גְדַלְנִי (ט) כאב, רק גְדַלְנִי מבנין הכבד (י"ד) הרגוש, כי לא יתכן להיות פעול מופעל שלא יצא אל אחר! לכן פי' הכתוב: כי היחוס הנזכר למעלה (י"א) כאלו גדל (י"ג) עמי מנעורי, וכמוהו ל"א יגדך רע (תלים ה' ה'), לא יגור עמך, ומבטן עמי אנחנה שב אל האלמנה הנזכ' (י"ג). ולפי' הגאון ור' ארונים אין טעם (י"ד) למלח אנחנה.

(ה) למה חרדפני כמו-אל (איוב י"ט כ"ב) אמר הגאון שהו"א חול (א), כמו לאנשים האל (ראשי' י"ט ח'); ור' ארונים אמר שהו"א

ג ל נ ע ו ל

מטענות ר' ארונים, בכל זאת דעתו נוטה לפי' ר' ארונים כנראה מפירושו לישעי' שם ולתלים פ' י"ז ע"ט.

(ד) (א) יהי' כְּאֵב נקמן כמו כְּאֵב נזירי, והטעם שהכאב והיסורים גדלני. (ב) ר"ל איוב נתן שנה והודי' לאל, הנזכר פסוק י"ד, שגדלו כאב, וכן דעת המתרגם: אסניעני היך כאבא. (ג) פירוש, כג"ל. (ד) אלה הם ז' מלכים הנזכרים בראש ספרי נחות ומאונים. (ה) ועשה כן בס' נחות בשער הפעלים מ"ד ע"ב, וע"ש מה שבארתי עליו. (ו) כמו שבארך והולך, וזה שאלת גדל הוא פועל עומד ונבנין הקל, ולא יתכן לבוא עם כנוי, וזה אינו נכון כי הוא נזכר ברחוק מקום ד' פסוקים לפניו. ובנחות שם אמר: והואפשה בו שהוא על השם לא ידע בין ימינו לשמאלנו. ולדעתי כיוון בזה על פי' ר"א הנזכר. (ח) בעבור שהוא פועל עומד. (ט) פועל עומד עם כנוי. (י) ואו הוא פועל יוצא ויתכן לבוא עם כנוי הפעול. (יא) בפסוק שלפניו: ולא אכל יתוס ממנה. (י"ב) והוא ענין התרבות, וכ"כ כפי' לאיוב ובנחות שם, וכן פירשו הרד"ק הרלב"ג הרמב"ן וספורנו. (י"ג) שם פסוק ט"ז: ועיני אלמנה אכלנה. (י"ד) כי לפי דבריהם שזכר על השם הי' לו לומר הַנְּחָנִי.

(ה) (א) לדעת הגאון מאמר איוב: חנני חנני אתם רעי (בפסוק הקודם) מוסב על ריעים אחרים שהיו שם וזאת ג' רעי' הידועים, ואח"כ אמר להם: אל תרדפוני כמו אל, והוא כמו אלה, והודעה זו שזכר על ג' רעיו. (ב) הבין לי דבריו אמר הרב הגה"ג מוהר"ר אהרן פולד נר"ו פה כפי שגאונים מדברי ר"א ואב"ע בסמוך). וראיתי בס' אוהב משפט (פי' יקר על איוב) שכתב ח"ל:

קדש (ג), וראייתו שלא הי' בדבר איוב וחכריו (ג) זולתם. וגם שואר
הראיה צריכה (ד) ראייה, ב' פירושי' אלה נכונים, א"כ אין להשיב
על הנאון.

(ו) ועוד אמר הנאון כי האותיות (א) המשרחים הם חצי (ג) כל
האותיו. ור' אדונים אמר כי ה"ט' והד' (ג) ג"כ משרחים, וזה הפך רעח
כל המדקדקי' הראשוני' והאחרוני'. וידוע כי ט' (ד) נצטרק (ראשי' מד'

ג ל נ ע ו ל

הנאון רנינו סעדי' ז"ל פי' אל ל' חיל כל' אלה וכן אל האהינים והקרונים
אזכר או אל המכות עכ"ל. ולדעת הרלב"ג פני' א' מוסב אלה על העוילים
אזכר בפסוק י"ח, וכן נראה דעת הרב ר' יעקב בן ראובן כ"ע בס' העשר.
(ב) וכן על השם ית' וכן ת"י: דמות אלה, וכ"כ החכם פני' שם: כמו אל
הוא הקדוש. וכתב בעל מנחת שי ח"ל: הנאון ר' סעדי' ורלב"ג פיראו אל
חיל (ג"ל חול) כמו אלה, והחכם אכן עזרא והרמב"ן ואחרים פיראו לכן קדש
וא"כ אסור למוחק. (ג) ר"ל בדבר איוב וחכריו לא היו שם זולתם, אשר
עליהם יסוב הודעת הרבים. (ד) כי מי יאמר לנו שלא היו שם עוד אחרים
זולת איוב וחכריו.

(ו) היינו שימצאו פעם שרשים ופעם נוספים לשמו. (ב) והאשר החזי
הם הנקראי' מלכים או שרשים, והם עקריים לעולם ולא ישרתו כלל. וזה דעת
כל המדקדקי' ראשונים ואחרוני' כמ"כ במחקר. ובעקבותם הלך ג"כ החכם
בראש מאזנים ובנחות י"ד ע"כ ובשפה ברורה ל"א ע"א וכיסוד מורא שער י"א
ובמקומו' זולתם כתן סימנים לאותיו' משרתים ולשרשים, הן אותם שחדש הוא
והן שחדשו לפניו מדקדקים אחרים, מהם התייחסו על שמות, ומהם למקומות
מוטבות, אשר שם ביתם, ובנאורי' ע"בין שפה הראיתיך שגם מדקדקי' אחרוני'
דרכו בעקבותם, לחדש סימנים מותכרים באותותם, קחם לא משם ותברכנו
נפאן (ג) ודעתו זו הביא ג"כ בנחות באות דל"ת ע"א, והלא היא כתובה
באר היטיב בס' התשובות לס' המזכרת ח"ל שם במלת לא: וכתנת (רנונו
ר' מנחם בן סרוג) במספרך ח"ט ספ"ר נד"ק (חסר מלת נו"ע, והנט בשפה
ברורה ל"א ע"א ובנאורי' שם), אין משרת בהם. ויש מהם שנים משרתים במקרא
ט' וד' ובה ישרתון בפעלים ויבטיירו מן ניר, הבטיירו מן נידם, נצטרק
מן נדק, יבטיבו מן העיט נבוט. ובה ישרת אלף (ג"ל דל"ת) הודמנתון
למאמר קדמי הוזמן (אולי ג"ל: מן זמן), ואם מה לנו ללשון ארמית? אומר
כאשר לנו ועלינו מדין חכמה לדעת כל דקדוקיה במקרא פתוח קמון חזק
ורפה חסר ומלא כן עלינו לדעת יסוד המלה ומשרתיה, לכל עברי פניה, ואף
כי זמן וכו' וחסר דבריו: והתבונן והשב ט' וד' על עבודתם עכ"ל. ובעבור זה
צריך ג"כ ב' אותיות אלו נסימנו אשר עשה לאותיות המשרתות, והוא דל"ג
הל"י אות' כט"ב, והוסיף בזה שנים על חצי האותיות. (ד) בזה סותר ראית
ר' אדוני' שהט"ת ישרת במלת נצטרק, ויבטיירו ודוויי, כי ה"ט' נהן הוא
מזרח ת' התפעל, והחלוק הזה להקל על הלשון, כמבואר בנחות באות ד'

ש פ ח י ח ר

ט"ז) וט' ויעטירו (יהושע ט' ר') המורח ח' החפערל, לדבר עזרות
 באוח (ה), כי אם ה' הת' כמנהגו (ו"ו) ראה ה'ז' כאלו היא ט' (ו) וכהיות
 החי' והטי' קרובים במוצא, החליפיהו ולא ימצא ה'ז' נוסף כ"א עם ז',
 ואין קן מנהג המשרתים, וד' הודמנתון (דניאל כ' ט') אינה ראייה (ח)
 כי המלה ארמית (ט) ולא לה'ק, אחר ששצאנו א"ח חב עיון בעיו
 (ישעי' כ"א י"ב) (י"ד) במקרא, הגה דברי ר' אהונים כ"ז ד' (י"א)
 נכונים, גם דברי הגאון אינם (י"ג) רחוקים.

ז) עוד אמר הגאון, כי אחר שנחח אברהם אבינו ארץ העגלה
 והעו והאיול ושחט (א) הצפור, החיים (ב) הקב"ה לאוח, כי לולי זה במה

ג ל נ ע ו ל

וט' ובמאזנים י"ג ע"א. (ה) ר"ל בלות גלי, וכ"כ בפירוט שם במאזנים
 ובנחות. (ו"ו) בנכין התפעל, להיות ככתב: כתלדק, ויתלדנו (ו) הרב
 מהר"פ כ"י רנה להניה בדבריו ונ"ל כאלו היא ט', ור"ל ה'ז' בנאה אחרי
 הת' דומה במבטא כאלו היא ט', ובעבו קרנית החי' בעי"ת החליפיהו, וכסון
 יותר. (ח) שהוא מאותיו המשרתי, כי מלת הודמנתון ארמית, וזה טענה
 א' נגד דעת וראית ר"א, ובנחות שם השיב ראיתו מנ' פנים ע"ג. והחכם
 השמיט פה טענה ב', בעבו שהיא כהללת במה שבאר פה הורות במלות נכטדק
 ויעטירו, כי טעם תלופיין והקדוקייהן אזה צוה. (ט) וכן מיניו בתרגום
 איוב ל"ג כ"ג מודמן, וכן בדדו"ל: כודמינו (שבעי"ת פ"ג מ"ד) וכהנה. (י"ד)
 שהוא מתרגום ארמית וכ"כ בפ' שם, ובא במקרא ח' תנקשו נקשו. (י"א) מזה
 נראה שהסכים קצת לדעתו, ואף שהשיב על ראיתו, ובספריו נחות וספה נרודה
 החליט לומר, שאות דל"ת אינה מאותיות שהם לשרת וכ"כ בפירוט בפ' לעמוס
 ג' י"ב, מ"ח בלות עי"ת טטה לדעתו, ובתאמת לי זאת ממה שכתב ביסוד מורא
 שער י"א ו"ל: והנה א"כ שנים משרתי' וכנגדם ג"ד שרשים מהחיד והלשון ואח"כ
 ה"ו משרתי' וכנגדם ז"ח שרשים ובעבו' כי אות ט' מתחלף תחת ת' חשניהו
 כמו משרת ואחריו יכ"ל מ'ן והנה ג"ה משרתים ואחריהם ג"ה שרשים סע"פ
 נק"ר עכ"ל ע"ג. ומטעם זה חלפנו לבי לבאר נשטת החכם טעם שם אות

ט"ח (מנורת אל חמט, ונש"ל ד' ה') ובדרתו (שנטה כה וכה כמנ"כ בנחות
 בלות עי"ת), כעיון צוה אל סגלת אות עי"ת, שהיא לעולם עקר ושרש, ובכל
 זאת חשניהו כמו משרת וכטה לשני גדדים, והנע נבאורי שם נס"י ב'. (י"א)
 כי בלות י' להשיב על ראית ר' אהונים כ"ל, שהדל"ת והטי"ת במלות המוכרו'
 לא באו רק בדרך חלוף ולא בדרך שמו, וכ"כ ר"א בחור בנימוקיו למהלך
 ה' ע"א ע"ג.

ז) (א) לא מלאנו כן במקרא, רק זאת הנפר לא נתר (ראשי' ט"ו י"ד)
 ובמלת צפור נכלל התור והניול, כי צפור שם כלל, כמנ"כ החכם בפ' שם.
 וא' בילקוט: נו"ל בן יונה הניח חיים, וזה נגד דברי הגאון. (ב) כל דבריו
 צוה הסיון היה כדברי ספר החתום, חזות קשה להגיד פתרכה, ולעמוד

ה' מאמין שיעשה הקב"ה מה שדבר לו? — ור' ארונים אומר, שירידה
 אש מן השמים ה' אות גדולה. ואני אומר, שדרך הגאון לרדוף אחר
 קדמוניו ז"ל, והם אמרו זה מרעחם, כי מאיוה (ג) מקום ראה ראה על
 חמיית הסחים. ולר' ארונים יש לערער ולוכר, הלא חדרסה גדולה נפלה
 עליו, ונאמר לו בחלום נבואה פרש' ירוע חרע, והכחוב לא העיר שהקין
 וראה האש יורדת, א"כ הנה האוח בספק!

ג ל נ ע ו ל

נסודה על כבודה, וכבר העיר עליו אברהם הרב החכם ד' גינער; נכרם
 חמד, ומחברת חמיית מכתביו, וכתב שם: "וכל הקורא שמתום מה ענין
 ברית בין הבתרים לתחית המתים, הלא היתה הבטחת השם רק על החיים
 לעת גאולת מזרים, ולא כי יתיו המתים. גם שאלתי את פי נבני לחצ נקיאים
 במדרש' ואגדות, איה אמרו קדמונינו ז"ל, אשר לפי דעת הראב"ע הגאון הלך
 בעקבות, לאמור כי האות ה', כי החיה השם את הפגרים, ואין משיב"ע עכ"ל.
 והבט שם מה שנאמר בו, כי הביא מרחוק לחמו ליישב דברי החכם על אופניו.
 ואנכי ינעתי ומנאתי כתוב בס' הנובחר להרב ר' אהרן הראשון הפילוסוף
 הרופא ז"ל (אשר חי בשנת כ"ד לאלף השני) ח"ל: ויקח לו את כל אלה, כן
 נדמה לו. והלוקחים הדברים על משמעם אמרו שסוף החיה אותם להיות לו
 לאות, ואם כפי המשמע יותר נכון להיות האש אשר ירד למופת עכ"ל. וכתב
 עליו בעל טירת כסף (והוא פי' יקר לס' המחבר) להרב הגאון הי"ר ע"ז
 בס' פ"א ח"ל: ואם כפי המשמע וכו' ר"ל אם זה המפרש מחזיק זה הספור
 כפי פשוטו בהקין יותר נכון להיות לאות לאברהם תנור עזן ולפיכך אש אשר
 עבר בין הנור' שכן הוא דרך האות למקריבי קרבן כשתאכל הקרבן באש שמים
 ידעו שהשם רבם, וזה האות כתוב מפורש בזה וגם באר עוקמות, אבל לשהח'
 את הפגרים אין שם סיוע מן הכתוב עכ"ל. — אוב שאלתי את פי אמר הרב
 הגה"ג מופת הדור מוהר"ר וואלף האמבורג כ"י בק"ק פיורדא, אשר כל דו
 לא אכנס לי בים התלמוד ובמדרש קדמונינו ז"ל, לחוות לי דעתו בענין זה,
 ונעוטו הגדול העריך לי מענה בדברי חן, וקצר המצע להודיע כל דבריו, ואפס
 קצרו ימנא פה מקומו, ח"ל: אי' בילקוט דוד פ' לך ב"ש המדרש דא"ל
 אני ה' אשר הוצאתיך מאור כבדים ואמרת אנכי עפר ואפר כי מאן דעביד
 הא עביד הא, מכתן רמו לו תחית המתים עכ"ל. אלמא דביקא אות על זה,
 ולכך רמו לו שהגין עליו באור כבדים שלא יסרף ויעשה אפר, ובוה רמוו רז"ל
 במדרש רבה וירד העיט על הפגרים, א"ר עזרי' לכשיעשו כנך פגרים בלא גידין
 ועצמות וכוך עומדת להן, והמפרש נדחק, אבל כונתן על המתים דנדיק'
 עתידין לחיות עפרן עשה א' קודם תה"מ כדאי' בפ' שאל, ואח"כ יעמדו בתה"מ
 ע"י וכות א"ל אשר אנכי עפר ואפר עכ"ל. ועל פי הדברי' האלה סרה תמיחה
 החכם גינער: "מה ענין ברית בין הבתרים לתחית המתים?" ודוק כי קצרת.
 (ג) אולי יש להגיה וז"ל: מזה המקום וכו'.

ש פ ת י ת ר

(ח) חעלים לעחות בצָרָה (חלים י' א), אמר הגאון, שהוא כמו
בצָרָה (א) קראחי (ג) (שם פ"א ח'), והוא אמת (ג); ור' אדוני' אמר,
שהוא מגור' דבר (ד) הבְּצָרוֹרָה (ה) (ירמי' י"ד א'), והבריו חוהו, כי
טעם כל המזמור אינו כ"א על צר ומצוק.

(ט) בְּקֶרֶת חהיה (ויקרא י"ט כ'), פי' הגאון שחיה' לוקה (א) ברצועת
הבקר, כי כן אמרו (ג) חכמים ז"ל; ור' אדונים לא אמר בה טאוסה (ג).
(י) בִּיקְרוֹחִיד (חלים מ"ה ט'), אמר הגאון שהוא כמו בְּקֶרֶת (א);
ויאמר ר' אדוני' שהוא מגו' יקר, ונעלם היו"ד כמנהגו עם החולם (ג).

ג ל נ ע ו ל

(ח) (א) שענינו הדחק והמנוק והבי"ת עשרת, וכן טעמו פה. (ב) קראת
כ"ל. (ג) וכ"כ כפי' סס, וכן פירוט המתרגם רש"י והרד"ק ע"ש. (ד) דברי
כ"ל. (ה) שענינו מניעת הנשמי' והעצרת והבי"ת עשרת, וכן פירוטו כאן.
ופי' זה הביא הרד"ק בשרשים בשם ר"ש מפרשים, ועל פסוק משגב לעתות
בגדה (חלים ט' י') הביא בשם ר' דוכא שפי' בו ל"י מן דברי הבכורות,
ואמר עליו: ואין זה מטעם המזמור.

(ט) (א) וכ"כ הרד"ק בשרשים בשם הגאון ע"ש, וכ"כ בס' כתר כהונה:
בקרת, מלקות ע"ש הרצועה שבו מלקין שהיא מן הבקר. והראב"ע כפי' אמר:
והמעתיק' אמרו כי יש עליו מלקות ברצועה של בקר, וזה אמת והמלה כדמות
אסמכתא. (ב) ר"ל שלוקין ברצועה של עגל כדל' בפ"ג משנה י"ב במס' מכות
ע"ש, ואי' במס' כריתות י"א ע"א: דת"ר בקרת תהי', מלמד שהיא לוקה וכו'.
ומנין דהדין בקורת לשאל דמלקות הוא? א"ר יצחק תהי' בקרלי וכו', רב אשי
אמר בבקור תהי' כדתנן וכו' ועיין פירש"י שם. ופרחון כתב: מ"א בקרת תהי',
כלו' הפקר וכו' ויתכן לומר בקרת תהי' ולקין אותה דברי' ומפרסמין מעשי' כדברי
רבומינו. (ג) ומנאמי' כתוב בס' התשובות שלו ח"ל: ולבקר, וגורת לבקר
בהיכלו מן בקרת תהי', ולא יבקר הכהן, ולא יבחן הכהן וכו', בקש לבחון
אותו בבית ה' כ"א בואו להתפלל בבקר, והוא השאלה אשר שאל מעם ה'
והבקשה אשר בקש, והודה על האמת ולא תהי' עקש.

(י) (א) לדעתו בי"ת ביקרותיך עשרת כמו במלת בקרת, אולם לא
כטעם שפי' בו הגאון בס' הקדום, כי כאן פירוטו מענין בקור וכמו שפירש"י:
בנות מלכים יהיו מבקרות אותך, כענין שנא' ושרותיהם מניקותיך. (ב) משוגב
ונ"ל החירק, וכ"כ החכם כפי' לתורה על מלת בקרת ח"ל: ונעלם היו"ד
(במלת ביקרותיך) בעבו' אות המשרת בחירק והי' בחירק בעבו' המחברו' ב'
זוא"ן נעים וכו' ע"ש. וכ"כ המדקדק הגדול ר' יונה גאנאש (ר' מרינוס) בס' השרשים
שלו שם יקרה ח"ל: והניחו יו"ד ליקחת אם והוטלה תנועתה על הלמ"ד,
שכן דרך בן נפתלי, שכל יו"ד שהיא מונעת בחירק שיש לפניה זוא"ן מניח את
היו"ד ומטיל את החירק על שלפניו, כמו בנות מלכים ביהרותיך וכו', הנט

ולפי דעתי המלה קשה, להיות (ג) בנות מלכים לעולם יקרות, ואלו אמר המשורר שחתינה נבוות, אז הי' כבוד לאשר נאמר עליו (ד) המזמור, וסח טעם רגשות (ה) הקו"ף? ואחר שהמלה ורה (ו"ו), אין ראוי להרחיב פה (ו) על הגאון אע"פ שלא ארע במלה הזאת פירוש טוב ספי' (ח) ר' ארונים.

יא לְגַאיוֹנִים (חלי' קכ"ג ד'), אמר הגאון, שהוא מל' משנה (ט) שקורין למחנה לגיון (כ); ויאמר ר' ארונ' שהמלה שתי (ג) חיבות, ופי' הַגַּאִים הַיּוֹנִים (ד) כמו חרב היונה (ירמי' מ"ו ט"ז). וזאת טעות גדולה, כי היא מלה (ה) אחת, כי אין בלה"ק מלה א' מורכבת מב' מלות (ו"ו) בפעלים, ובחומר השמות הנגזר מצאנו מוטעות במלות הטעם (ו), כמו אח אשר (ח) בלעדי; ועוד טעות שנית, כי לְגַאִי (ט) ראוי להיות סמוך,

ג ל נ ע ו ל

בכרס חמוד מ"ה יתר דבריו תוך קכ"ג לקוטים יוספרו. (ג) ר"ל הדבר זר שאמר המשורר לשבח נבית מלכי' תהינה ביקרותיך, הלא הנה לעולם יקרות? וע' מה שפי' החכם והרד"ק בשרשים. ובעל פרחין פי' מְיַקְרוּחַךְ, משתמש בך.

(ד) לפי מש"כ החכם הראש המזמור נאמר על דוד או על משיח בנו. (ה) לדעת הגאון שהמלה מענין בקור, דגשות הקו"ף נכון, כמש"כ רש"י סס: ביקרותיך קו"ף דגש לפי שהוא ל' בקור, ואע"פ שכתוב יו"ד לפניה דאיתי בנקוד רב סעדי' תיבה זו סדורה עם מיי נתן למשיסה יעקב שכתוב בו יו"ד וסמך מודגשת עכ"ל. אבל לדעת ר"א שהוא מענין יקר, קשה למה נדגש הקו"ף? אך יל כמש"כ ר' יונה בס' השרשים, שנדגש הקו"ף להזהיר שהוא קו"ף ולא כ"ף. לדעת מדקדקי' אחרונים הדגש לתפארת הקריאה (Dag. euphonic). (ו) שגא נח נסתר ודגש אחריו, וע' במכלל לרד"ק פ"ז ע"ב. (ז) ונפי' סס אמר: והאומר שהוא מנו' בקרת תהי' לא דבר נכונה, וכ"כ נפי' למלת בקרת נפי' קדושי' ע"א. (ח) וכן דעמו נפי' למלים, שהוא מנו' יקר.

יא (א) כמו: יד המעמד של לגיונות (כלים פכ"ע מ"ו), וכן נמשא בנמי'; ועל כל לגיון ולגיון (ברכות ל"ב ע"ב) ודומיו. (ב) והוא מל' רומי legion, Schaar. (ג) כי הוא חד מן ע"ו מלין כתיב מלה חדא וקרי' תרתי המנין במסורה. (ד) וכ"כ הרד"ק בשרשים ע"א. (ה) והיינו ע"פ הכתיב. (ו) לפי דעתי נ"ל: רק בפעלים, וכ"כ בנחות ס"ט ע"א: שלא יתכן להרכיב שם עם שם או עם פועל, כי לא נמשא רק בפעלים וכו' ע"א. (ז) כמו מְוָה, מְלָכֶם ודומיו. (ח) לא נמשא כן בכל המקרא, רק: בלעדי רק את אשר אכלו (ראשית י"ד כ"ד). אולם אחרי העיון נ"ל שחסר פה מלה וכנ"ל: את אשר עָדָן (קהלת ד' ב'), ומלה זו הביא לראי' שמשא מלת הטעם מורכבת, כי מלת עָרָן מורכב' מן ערן, ונחמסרה הה"א ושאררה הנו' כמש"כ נ"כ הרד"ק בשרשים והוא כמו עָרְנָח שטעמו ערן הנה כמש"כ סס בנחות, ואחריו הביא פה לראי' עוד מלת בְּלַעְדִי שג"כ מורכב' מן בל ועדי, כמו שנארתו בנחות דף כ' ע"ב. (ט) לדעתי משובש בנקוד וכנ"ל: לְגַאִי ור"ל לדעת

ש פ ת י ת ר

והנכון שהמלה מגו' גאה, והוא חואר השם, כמו עליונים, ונשחנה (י"ד) הה"א ולא היה במשקלו כעבור אות הגרון.

(יב) גְּנִבְחִי (ח) יום (ראשית ל"א ל"ט), הנכון (כ) מה שאמר ר' ארונים, רק לא פי' למה לא באה המלה מלעיל בעבו' חוספ' הו"ד, כמו רְבָחִי בגוים שְׁרָחִי (איכה א' א')? כי העבר' שמו הפרש (ג) בין הו"ד הנוסף ובין הו"ד שהוא מדבר בערו, ובגנבתי יום עזבו המלה מלרע בעבו' השחונה (ד) הכי"ח, כמו מְלֹאֲתִי (ה) משפט (ישעי' א' כ"ב), ואחר שחפרישו בינה לפעול, אין צריך להבדלה אחרת.

(יג) ותאמר לארה בְּגֵד (ח) (ראשי' ל' י"א), אמר הגאון בארה הגדה (ג) והחברר; ור"א אמר, שלא יתכן לוטר מהגיד (ג) גר, ולא פי' בו סאומה. ואני אומר שדרכי הגאון אינם רחוקים, כי הנה אמרו העברי' וְחֲשִׂאוּ אוֹתָם עוֹן אֲשֶׁמָה (ויקרא כ"ב ט"ז) מגור' אם יעלה לשמים שְׂיֵאוּ (ד) (איוב כ' ו'); וכאשר יאמר המערער, כי השיאו ושיאו כ' שרשי' וטעם א', כאמרו המדרקים במלח לא יִדְוֶן רוחו באדם (ראשי' ו' ג') עם וישב חרבו אל נְדָנָה (ה) (דה"א כ"א כ"ז) יוכל הגאון לומר. ורבים

ג ל נ ע ו ל

ר"א, שמת לגאי הוא סמוך למלת יוניס, ראו להיות לְגָאֵי כמשפט הסמיכות מהפכרד גָּאָה. (י) וכ"כ הרמ"ק בשרשים, שהוא כמו עליונים, אלא שמתכוונותיו מפני אות הגרון. ופרחון כתב: לגאיונים פי' לגאיונים.

(יב) (א) גְּנִבְחִי ככ"ל ובמחירך וכ"כ בעל מ"א. (ב) שמת נכונתי הוא פעול מנכין הקל לנקבה עם תי' הסמיכות והו"ד נוסף, וענינו ננובת, וכ"כ נפי' אס. (ג) וכ"כ נפי' לראש איכה ע"א. (ד) שנת' צוא'א, ולכן אין לטעות שהו"ד לכנוי, שא"כ הכי"ח נ"ל בקמץ גנבתי, אבל במלות רבתי, שרתי הנגינה זהם מלעיל, להכדיל בין יו"ד הנוסף ובין יו"ד הכנוי. (ה) שנס צוה הנגינה מלרע אף שהו"ד נוסף, והטעם שגם צוה אין לטעות שהו"ד לכנוי, בעבו' שמתנה האל"ף צוא'א, כי אם יהי' לכנוי תנוח האל"ף אחרי צוה ונ"ל מלאתי.

(יג) (א) בא גר קרי, והוא חד מן ט"ו מלין דכתיבין מלה חדא וקריין תרין, וסימן נוסף נמוסיה גדולה דה"א כ"ז וע' במ"א. (ב) ועד' פי' הרדי"א בהקדמתו ליחזקאל טעם אס ג' הנביא: וד לפי שהגיד לו דבר השם. (ג) שהוא מנכין הפעיל, והכט להלן כפי' ע"ד. ודע שנינו כפיט א' לשתי' יו"כ: רַגְדַּר מראשית אותיות, והוא כמו רַבְּנִיד, כי הוא על ל' הקרא בישעי' מ"ו ומ"ז ו'. (ד) והוא אס ושרשו כ"א ומשפטו גְּשִׂאוּ. (ה) והוא התער שהתכונ נתון בתוכו וכן הנוף לרוח כנכדן (ודקדוק המלה תמצא בשרשי'), ודעה זו הביא ג"כ המבאר וכתב: והטעם שלא יארכו ימי' אלא אמצעט שנות דוד ודוד כשעור ק"כ וכו'

(ו) פי' בנר, בא מול (ו) הטוב, כי כן הוא בל' ישמעאל בעכו' ב' הלשונות (ח) הקרובות מאד, וכמוהו העורכים לַזר שלחן (ושעי' ס"ה י"א) והוא כוכב (ט) צדק. ולפי רעתי שמלח גר' מגור' גרודר (י"ד). מבעלי הכפל, והטעם שיש לה בנינים רבים. וטעם חסרון ה"א (י"א) במכתב, כי סמכו העברים ע"ל המבטא (י"ב), וכמוהו על יום טוב בְּנו(י"ג) (ש"א כ"ה ט').

ג ל נ ע ו ל

עכ"ל. ולפ"ז פי' הכתו' כך: לא יהי' כדן לנוף ומזכן לו הרוח התון מאתי, שיהי' הרוח מוכח בהתמד' בנוף כמו התרב בתוך כדן, אללא אקנר. וייהס. ולדעתי נוטה לפי' זה ג"כ ת"א שתרנס: לא יתקיים דרש בישא הדין קדמי, והטעם שלא יאריכו ימי' כאמור. (ולא אוכל למנוע מלהניג פה פי' נאה ומקובל בתרנוס זה, שאמעתי מפי אמ"ו הרב הושפלג מו"ה אהרן פולר נ"י, כי הוא אמר שלדעת המתרגם לא ידון כמו לא ידור, דנו"ן מתחלפת ברי"ש, כמש"כ דש"י וז' בערכין דף ל"ג ע"א ד"ה קניר קנין דנו"ן מתחלפת ברי"ש וכו'. ועפ"ז יובן התרנוס במשלי (י"ו ז') ע"פ לך אל כמלה עכל אשר אין לה קנין אשר וגו', ומתרגמינן דלית לה חזקא, וזה כי הרי"ש מתחלפ' בנו"ן וכאלו כתיב קניר ודוק, וע' בס' ברכת הונח לערכין שס. ואני קורא עליו: דכרי פי חכס קן) אך המבחר טוען על פי' זה, שא"כ הי' ראוי: לא ידון הנוף רוחי, ויפה דבר. אולם לדעת דש"י. ואחרים הוא מענין ריב ומדניס ע"ש. ובאמת ראיתי שפליגי בזה תרי תכאי בכ"ר וז"ל: א"ר יהודה ב"ר אלעי עוד אין הרוחו' הללו כדכות לפני לעולם, ר' הונח בשם רב אחא בשעה שהוא מחזיר את הרוח לכדנה איני מחזיר רוחן לכדניהן עכ"ל. (ו) ומהס המדקדק ר"מ הכהן כמש"כ הרד"ק בשרשים. (ז) וכ"כ בכ"ר פרהה ע"א: בא גד, אתא גדא דניחא, אתא גדא דעלמא, ופי' מול הכית, מול של כל העולם, וכן ת"י: אתא גדא טבא, וע' ביום' שנת דף ס"ו ריש ע"ב. (ח) וכ"כ בפ' וינא בפ"י מלת לח, וכן בראש שפה ברורה וע"ש מה שבארתי עליו. (ט) שקורין לו אלוסטאר"י שפי' מול טוב, וגם נקרא על דעת חכמי המולות כוכב ההללחה בענו' שירה על כל דבר טוב (אהל יוסף בס' מ"א). (י) הרשכ"ס טען נגד פי' זה ע"ש, וטענתו מיוסד' בדקדוק ל"ע. וכ' בעל המבחר: בנגד חסר אל"ף וכו' וטעמו חכרת נכיס עכ"ל. וכל לדעתו בנגד כמו באגוד מן אגודת אוזב (שמות י"ב), והטעם אסיפת וחכרת נכיס, וקרוב לדעת האומרים שהוא מל' גדוד. וכתב עוד: והמפרשו מנו' הגיד שקר הגיד, ופי' בו בעל טירת כסף: מל' הגיד, ר"ל אגר המוליד והטעם בא בן עכ"ל. ולדעתי לא כיוון דעת המפרש, כי רזונו שהוא מנו' הגדה, וזה פי' הגאון הנזכר, אשר סתר ר"א, וז"ש גם הוא: והמפרשו מנו' הגיד (ענין הגדה וספור) שקר הגיד. (יא) מאובש וז"ל הא', ור"ל ענין וקריאת מלת בנגד כמו בא גד, וכחסר האל"ף במכתב. (יב) כי הוא העקר כמש"כ בנחות דף ד' ע"א ע"ש, וכן פה הקימן תחת הבי"ת מושכ' אחרי' האל"ף בכח המבטא, אף שאיננה כתובה. (יג) וענינו בְּאֵנו והאל"ף חסר במכתב, והוא חד מן ט' מלין חסר א' בלישא דביא' וסי' נחסר בירמי' ל"ט ט"ז.

ש פ ה י ת ר

(יך) אָרְדָם עַד כִּיח אֱהִים (חלים מ'ב ה'), אָמַר הַנְּאֻן שְׁהֵא
 לַשׁוֹן מִשְׁנָה: הַאֲשֶׁה טַרְדָה (ח) אַה בְּנָה, וּרְאָ אָמַר, שְׁלֵא יִחְכֵן הַיּוֹחַ
 כִּכְה רַק בַּחֲנֻעוֹת הָאֵלֶף בְּשׂוֹא (ג) וּפַחַח, וְהֵאח אֵינְנָה טַעֲנָה, כִּי הַסְלָה
 טַהפְעִלִים שְׁהֵלְמ'ד שְׁלָהם נַעֲלָם וּמַבְנִין נַפְעַל, כֵּאלוֹ אָמַר אַרְדָה (ג)
 עַמְרָם, כִּמוֹ וּלְחַמּוֹנֵי חֲנַם (חלים ק'ט ג') שְׁטַעֲבוּ וּלְחַמּוֹ עַמִּי. וּפִי'
 ר' אַרְזֵנִי מִגֹּזֵ דוֹם (ד) לֵה' (שֵׁם ל'ו ז'); וּמִי יִהְיֶה וַיְרוּם, וְאוֹ טוֹב לוֹ!

ג ל נ ע ו ל

(יך) (א) נָמַס' שַׁת פִּי'ח מ'כ, וְכֵן קוֹדֵם לָזֶה: מַדְדִין עֲנִל' וְכו'; וְכֵן
 וַתִּרְנְנֵלֵת שִׁבְרָח' מַדְדִין (פַּסְחִי פ"ה) וְדוּמִיָּה, וְעַיִן כֹּלֵם טַלְטוּל וְהַנְעֻעוֹ מַעֲט
 מַעֲט. (ב) וַתִּיךְ לְהַקְדֵךְ אָרְדָם כַּמַּשְׁטוֹ בְּנִינֵן הַכְּבֵד הַדְּנוֹט. (ג) וְכִכֵּן נִפִי'
 ס: וְהַקְרִיב אֱלִי שְׁהוֹ ל' מַשְׁכָּה אַחְנֻעַע, כֵּאלוֹ אָמַר אַדְדָה עַמְמָס וְכו' ע"ג,
 וְנַעֲבֹד שְׁהַנְפַעַל בְּלַתִי יוֹאֵל, וְלוֹה לֹא יִתְכֵן לְהַתְחַבֵּר עִם הַכְּבוֹי שְׁמִוּרָה עַל הַפַּעוּל
 כְּטוֹדַע, לְכַךְ הַיִּרְכָךְ לְפָרַשׁ הַכְּבוֹי בְּמֵלֵת אַרְדָם שְׁהוֹ כִּמוֹ אַדְדָה עַמְמָס, וְכֵן
 טַעַם הַכְּבוֹי בְּמֵלֵת וּלְחַמּוֹנֵי, וְהַבַּט בְּזַקְוֹת מ'ז ע"א. (ד) רַשִׁי בְּפִירִישׁוֹ
 לְתַלְמִים שֵׁם הַבֵּיִא דַעֲמוֹ זו ח'ל': הַדּוֹגַ פַּתַר אַרְדָם ל' דוּמִיָּה, וְכֵן דוֹם לֵה'
 וְהַתְחַלְלֵל לוֹ, וּפַתְרוֹן אַרְדָם אֲלֵלֵם וְאַחֲרָיִם עַד אֲבוֹא וְגו' ע"ג. וְאַחֲרָיִם אֲשֶׁר אִנְה
 ה' לִיִּי ס' הַתְּשׁוּבוֹת ל' אַרְזֵנִים, אֲשֶׁר נִמְנוֹ לְקַח רַשִׁי פַתְרוֹנוֹ, לֹא אֲוֹכַל
 לְהַתְּאַפֵּק לְהַבִּיגֵי לְפַתְיֵךְ, קוֹדֵם נַעֲיִם! כֹּל דְּבָרָיו בְּבִאּוֹר מֵלֵת אַרְדָם, וְאוֹ תַשְׁכִּיל
 וְתַחֲבִין, כִּי בְדָקוֹ אֲמִירוֹתָי, וְאִיִן עַקַשׁ בַּשְּׁפָתָי, וְסִדְרוֹ מִמֶּנִּי טַעֲנוֹת הַרְּאִבָע,
 טַעֲנָה בְּדַקְדוּק ב' טַעֲנוֹת גְּדוּלוֹת, כֵּאלֵךְ אֲבִאֵר בַּשְּׁמִיךְ. ח'ל' בְּדַבְּרוֹ אַרְדָם:
 וּפַתְרָת אַרְדָם עַד בֵּית אֱלֹהִים, אֲוֹהֵבֵם, וְדַמִּית אֱלִי מֵהַ יְדִידוֹת מַשְׁכְּנוֹתֶיךָ,
 וְלֹא יִתְכֵן פַּתְרוֹךְךָ לְמַעַן כִּי מַנְטָא אַרְדָם אֲפַעַל אֲשֶׁר אֲסַתֵּר. וּבִאֲמַרְךָ כִּי
 יְדִידוֹת יִסּוּדוֹ דְלִת' א' וְכו', וְלִפִּי הַעֲבִין וְאַמְרֵי בִי, כִּי יִסּוּד יְדִידוֹת ב' אֲוִתִּיֹת,
 לִי לְהִיּוֹת מִס' אַרְדָם כִּי מִן הַיִּסּוּד, וְהַדּוּמָה לוֹ דוֹם לֵה' וְהַתְחַלְלֵל לוֹ, וְכַפַּל
 וְאַרְדָם בְּרֵאֵשׁ כֵּאלֵךְ כַּפַּל יִשְׁעָרוֹ. (מַשְׁנֵה בְּהַעֲתִיקָה וְכו' וְעַעְרָו, וְכוּכְמוֹ עַל
 פַּסּוֹק בִּישְׁעֵי עִי' ה' ע"ג, וְלִפְנֵי הַמַּעֲתִיק כַּתְּבַת וְעַעְרָו וּבְדַבְּרֵךְ דְּגַל הַיּוֹי' בַּעִיִן
 שְׁלַפְנוֹ וְקִרְא וְהַעֲתִיק בַּטַּעֲנוֹת וְשַׁעְרָה כְּכו'!). וּפַתְרוֹן אַרְדָם עַד בֵּית אֱלֹהֵי,
 אַרְדָם וְאַחֲרָיִם עַד אֲבוֹא אֵל בֵּית אֱלֹהֵי בְּקוֹל, וְכֵה כִי אֲשַׁמְרָה לִפִּי מַחֲסוּם
 וְגו', וְכִמוֹ וְאִנִּי כַּחֲרָשׁ לֹא אֲשַׁמַּע וְגו', וְעַיִן הַחֲמוּמֵר עַל הַפַּתְרוֹן יוֹדֵה, בְּאֲמָרוֹ
 כִּי מַמָּה נִפְסִי לְאֱלֹהֵי וְגו', אֲמָרוֹ כִּי אֲעִבֹר בְּכַךְ, בְּאֲמָרוֹ קוֹדֵר אֲלֵךְ בְּלַחַן
 וְגו', וְאַמְרוֹ בְּכוּף *). הַחֲמוּמֵר שֵׁלֵךְ אֲוִתְךָ וְגו', בְּאֲמָרוֹ אַרְדָם עַד בֵּית

* אָמַר הַמְּבַאֵר: כֹּל סַפְרֵי הַדְּפוס שֶׁבִידֵינוֹ לֹא נִיּוֹא פַסּוֹק שֵׁלֵךְ אֲוִתְךָ
 וְגו' בְּחֲמוּמֵר לְמַנְחָה מַשְׁכִּיל לְבַנִּי קִרְא הַכְּרַשׁ כְּסִיּוֹן מ'ב, רַק בְּחֲמוּמֵר
 שְׁאַחֲרָיו שְׁטַעֲנֵי אֱלֹהֵי הַכְּרַשׁ נִפְסִי מ'ג. אֲכֵן מַדְבְּרֵי ר' אַרְזֵנִים הַכֵּל כְּרֵאֵה
 בְּרוֹר שְׁלַדַעֲמוֹ שְׁטַעֲנֵי אֱלֹהֵי אִינוֹ תַחֲלַת הַחֲמוּמֵר רַק הוּא דְבוֹק עִם חֲמוּמֵר
 שְׁלַפְנוֹ. וּבִאֲמַת יֵם מַחֲלוּקַת גְּדוּלָה בֵּין הַסַּפְרֵי וְהַכְּסִפְרֵי בְּעַיִן חֲלוּקַת ס'
 תַּהֲלִים לְחֲמוּמֵרִים, נֵם בְּנִיגַס לֹא הָאוּ מְדוּסָם, זֶה אֲמֵר בְּכֵה זֶה אֲמֵר

כי אין לפי זה טעם וריח, אחר שהמשורר אמר כי אעבור בסך (ה),
 למה ירום? ועוד שהנה אחריו בקול (ו) רנה ותודה? — גם טעם
 בדרוק ב' טעיות גדולות, הא' כי אין האלף מחנועע בשו"א ופחה (ו)
 הנה כמשפט בנין הכבד הרגוש; וטעום הכ', כי מנהג העברים לכפול
 ל' הפעל, כמו סגריר, או הע' והל', כמו סחרחר, ירקרק, ארמדם
 או הפ' והע' (ח) והל' יחסרוהו, כמו חשגשגי (ט) (ישעי' יז' י"א),
 ומה שאמר כי מה שיכפלו העברי' בסוף המלה הזאת הוא שורש כמו
 סובב, הלוך וטפוף (שם ג' טו'), אינו כן שורש הר' (יו"ד) מסלרח
 אדרם. ומה שאמר על מלה טוטפות (י"א), טעוה אחרת, כי ב'
 הטייץ (י"ב) שורש הם; ועוד כי מלה טוטפת שם לא פעל, ואינו מנו'
 הלוך וטפוף, כאשר אמר.

ג ל נ ע ו ל

אלהי' בקול רנה ותודה המון חונג, והזהר פן תהי' מגה וזוגג. (ה) שפירושו
 במנין קהל החונגים ובכללל, וזוהי לו נדרו"ל: סך הכל. סך המשכן.
 (ו) ואיך יתכן לומר אז אדום ואחריז? (ז) מטענת החכם זו נראה, שהיא
 סנר, שלפי פ' ר"א מלת אדום מבנין הכבד הרגוש, ולכן טען עליו, שלא
 נמצא כן בספרינו, ובאמת אין זו טענה כלל, כי גם לדעת ר"א לא תבוא
 המלה בבנין הכבד הרגוש, כנראה מדברי עזמו בספרו שהנאתי למעלה בס'
 ד' ע"א. (ח) אבל לכפול הפ"א לבד, זה אינו מנהג העברים, וזה הטענה
 שני' נגד פירוט ר"א, וכ"כ בפ' ע"א: אמר בן לברט (דוכס) כי אדום כפול
 והוא כמו אדום, ומי יתן יהודים! כי פ"א הפועל לעולם לא יכפול עכ"ל. ואני
 אומר עליו: ומי יתן ויפתח החכם עיניו בראש. ויראה ויבין שר' אדומים הביא
 רא' לדבריו ממלת יעקרו שדרשו עור, וכפול בו הפ"א בראש וכן במלת
 אדום! ואף אם כתב החכם בפירושו לישעי' ע"א, שהיא מלה זרה, מ"מ כאן
 נמצא כאן הי' הפ"א בראש כפול גם לדעתו, וכ"כ בפה מלא בספרו שפה
 ברורה ל"ב ע"ב: ויש כפל בראשונה שהוא עקר כמו יערו עכ"ל, וא"כ עדות
 ר' אדומים באמנה, וסרה ממנו אף זאת הטענה. (ט) שהוא מנו' ישנה אחר
 (איוב ס' י"א) כמ"כ במאזנים ובש"כ ל"א ע"ב ע"א. (י) כי הדל"ת הני' אינו
 מהזר, כי שדרו דום לדעתו. (יא) נראה שגם ממלת טוטפות הביא ר"א
 רא' לדבריו, שנמצא הפ"א כפול בראש אף שאינו מן הזר, כי לדעתו שדרו
 שוף, וכן הוא במלת אדום. (יב) הטייץ כ"ל, וע' מ"כ בשפה ברורה ל"ב ע"א.

בכה, כאשר האריך בזה הרב החכם הישן בעל מנחת שי בהקדמתו לס'
 תהילי', ובעקבותיו הלך החכם ר"ו הידענהיים בהקדמתו לס' תהילי' שהוציא
 לאור ראשונה בשנת תקפ"ה, ואמחתי למצוא שם בשם ס' ילקוט שמעוני
 שנדפס ראשון במסלוניק בשנת רפ"א חלוקת קמ"ו מוזמרי' הנרשעי'
 בסמיניהם מן א' עד קמ"ו, ושם מוזמר למנצח משכיל לבני קורח וגו' הוא
 לו מוזמר ס"א, ומכר עמו המוזמר שאחריו שפטי אלהי' וגו' ע"א. וזה סמך
 וסיוע לחלוקת ר' אדומים שלפנינו, והנהני בזה.

ש פ ת י ח ר

טו יִדְבַר עַמִּים (תל' מ' ד'), אָמַר הַגָּאוֹן, שֶׁהוּא כְמוֹ עֵנוּי (א), וְלֹא הֵבִיא לוֹ חֵבֵר; וַיֹּאמֶר ר"א שֶׁהוּא מִגּוֹ הַדְּבָרָו (מִיכָה ב' י"ב) (ג), דְּבָרוֹת בַּיּוֹם (מ"א ה' ט'), וְלִפִּי דַעְתִּי, שֶׁהוּא כְטַעַם יֹאכֵד (ג), וְקָרוֹב הוּא לִפְנֵי הַגָּאוֹן, וְכִמּוֹהוּ דְבָרֵי הַיּוֹמִי (ב' כ"ב י'), וְחִדְבַר אֶחָד כָּל זֶרַע הַמַּמְלָכָה, וְכַמְלִי' (כ' י"א א') וְחֹאכֵד כְּחוֹב, וְאוּלַי הֵם מִגּוֹ אֲכַנּוּ כְדָבָר (ד) (כְּמִדְבַר י"ד י"ב).

טז כְּבוֹד אֱלֹהִים הַסֵּתֵר דְּבַר (מִשְׁלֵי כ"ה ב'), אָמַר ר"א, שֶׁפִּי בּוֹ הַגָּאוֹן פִּי שֶׁאֵין בּוֹ טַעַם, וְהוּא פִי בּוֹ מִחִילָה עוֹן כְּמוֹ הַסֵּתֵר פִּינֵד מִחֲטָא (תל' ג"א י"א), וְזֶה שֶׁפִּי בּוֹ הַגָּאוֹן שִׁכְחָתִי; רַק לִפִּי דַעְתִּי כֵן הוּא פִי הַכְּחוּב, כִּי הַפִּסְתִּיר דְּכָרִי ה' שֶׁלֹּא לְגַלּוֹחַ סוּדוֹ (א) לְמִי שֶׁאֵינוֹ

ג ל ג ע ו ל

טז (א) ע"ד אָמַר הַכְּחוּב: תְּכַרְעֵי קָמִי תַחַתִּי (ע"ב כ"ב מ'), וּמִידֵי עַמִּים תַּחַתִּי (ע"ט). וְעַל אָמַר הַפְּרָקוֹן יִדְבַר פִּי יִפְלֵי. (ב) שְׁעִינֵי מִנְהַנּוּ, וְכֵן הַדּוֹבְרוֹת, הֵם הַקִּידוֹת הַגְּדוּלוֹ הַכּוֹהֲנוֹת אוֹ הַכּוֹהֲנוֹת בַּיּוֹם; וְזֶה לְתַרְגּוֹם וַיִּנְהַג וְדָבַר, 'וְלִפְנֵי יְהוָה יִדְבַר עַמִּים כְּמוֹ יִנְהַג, וְכֵן מִנְחָם חָנַר ל' הַכּוֹהֵנָה, וְהַטַּעַם כְּמִשְׁכַּח הַרְדִּיק בְּפִי' (הַבַּיִת וְ' מִלֵּךְ בְּמַכְלָל יוֹפִי) ע"ג. וְזֶה שֶׁנֶּחֱמָה הַגִּמְלָה פִּי עֵלֶת יִדְבַר כֵּן, דִּהְיֶה אִי בְּנִים מִכּוֹת י"א רִישׁ ע"א: לְמִימְרָא דְכָל דִּיבּוֹר לְשׁוֹן קְשָׁה? אֵין, כְּדַכְתִּיב דְּבַר הַאִישׁ אֲדוּנֵי הָאָרֶץ אֲתַנּוּ קָשׁוֹת. וְהַתִּנִּי כְּדָבָרוֹ? אֵין כְּדָבָרוֹ אֲלֵא לְשׁוֹן נַחַת, וְכִה"ל יִדְבַר עַמִּים תַּחַתִּנּוּ, דְּבוֹר לְקוֹד יִדְבַר לְתוֹד. וְפִירַשׁ"י שֶׁסְּדָה יִדְבַר עַמִּים, יִנְהַל עַמִּים תַּחַתִּנּוּ. (ג) וּכְפִי אָמַר: יִדְבַר, יִנְהַג כְּעַדֵּר בְּתוֹךְ הַדְּבָרֵי וְהַטַּעַם וְכוּ' ע"ג, זֶה מִמַּעַם כְּפִי ר"א פֶּה וְכוּ' ע"ג? וּמִבְּחִינֵי בְּפִי לְתַלְמִי. ב' ה' אָמַר: אוֹ יִדְבַר כְּמוֹ יֹאכֵד, כְּמוֹ וְתִדְבַר אֶת כָּל זֶרַע הַמַּמְלָכָה, שֶׁהוּא ל' מוֹת כְּמוֹ דְּבָרָךְ מוֹת וְכוּ' ע"ג. וְכַלמֵת אֵין זוֹ סִתְרִיהָ לְמַשְׁכַּח בְּפִי לְמַלְתִּי יִדְבַר, כִּי שֶׁסְּ הוּא וּבְכֵן הַפְּעִיל וְהוֹרְאָתוֹ לְשׁוֹן נִהְיֶה וְכַתִּב כְּפִי בְּנִים לְמִכּוֹת ע"ט, אֲבָל מֵלֶת יִדְבַר בְּפַעֲלוֹ הַדְּנוֹת, וְיִדְעוּ כִּי הוֹרְאָתִי הַבְּכִינִי הַזֶּה הוּא לְפַעְמֵי הַפֶּךְ הַעֲבִין הַמוֹבֵן בְּמַלְהָ, כְּמוֹ וְחִפְּאָא אֶת הַמוֹבֵחַ (יִחוּקָאֵל מ"ג), פִּי יִסִּיר חֲטָאֵי הָאֵדָם בְּעִבְרוֹת הַמוֹבֵחַ. וְלִכֵּן פִּי עַל פְּסוּק. אוֹ יִדְבַר, כְּמוֹ יֹאכֵד, בְּעִבְרוֹ שֶׁהוּא בְּכֵן פַּעֲלוֹ הַדְּנוֹת, וְאוֹ הוֹרְאָתוֹ הַפֶּךְ הַעֲבִין הַמוֹבֵן בְּהַשֵּׁס דְּבַר. וְעַל יִשָּׁב אֲחִי הַרְבֵּי הַמוֹפְלַג מִהַרְאִי. כִּי קוֹ תוֹם בְּכַתּוּבוֹת מ'וֹ סוּף ע"ב סְדָה אִם תַּעֲנֶה וְכוּ' ע"ג. וְח"ל: וְאִם לְאֲדָרְבִּי מִהַאִי קָרָא מִמַּעֲמֵי דְעוֹכָה לֹא הֵיטֵו עוֹכָה שֶׁל תַּשְׁמִיעַ דְּכַפִּי בְּתַרְא דְיוֹמָא תַּשְׁמַע אִם תַּעֲנֶה אֶת בְּנִיתִי הֵיטֵו שִׁמְעַת מִהֵן תַּשְׁמִיעַ וְכוּ' ע"ג שְׁתִּירֵן בְּרוּקָא. וְאִם הַלֵּל דְּמַלְתִּי עוֹכָה נְגוּר מִשְׁרַשׁ עֵנָה, הַמּוֹרָה לְהַפִּיק רִבְזָן, כְּדַכְתִּי' (הוֹשַׁע ב' כ"ג) בְּיוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה וְגו', וְכִמּוֹ שֶׁפִּי הַרְדִּיק ע"ט, וְבְעִבְרוֹ שֶׁהַפְּעִיל הַדְּנוֹת מוֹרָה הַפֶּךְ הַעֲבִין הַמוֹבֵן בְּמַלְהָ, לֹה פִּי בְּנִים דְיוֹמָא תַּעֲנֶה אֶת בְּנִיתִי, הֵיטֵו שִׁמְעַת מִהֵן תַּשְׁמִיעַ, כִּי בְּכֵן זֶה מוֹרָה הַפְּעִיל הַפֶּךְ הַעֲבִין הַמוֹבֵן בְּמַלְהָ עֲנָה וְדוּק. (ד) וְכִי רַשִׁי וְל' ע"ג, וְכִי פִירוֹשׁ הַרְדִּיק בְּרַשִׁים.

טז (א) כֵּן מִעֲנֵה מְרַכְבָּה וּמַעֲנֵה בְּרַאשִׁית, וְכִי פִירַשׁ"י ע"ג. וְכִי

ש פ ת י ת ר

ראוי, מכבד ה', והחוקר על דבריו המלוכה של כשר ודם חולק כבוד למלך, כמו שאמר בסוף הפסוק וכבר מלכ' חקר דבר, והראי' שאין פי' ר"א נכון, שלא אמר הכתוב עון, ואמר הסתר דבר.

(י) נסכיהם מְדָם (תלי' ט"ז ד'), אמר הגאון שהוא מגו' היחיד דָּיָם (שמו' ל"ז א'), כי יאמר מן חיים חם, ומן ציים צם, והאמת שפי' דם (א) כמו כי הדם הוא הגנש (דבר' י"ב כ"ג), רק טעה במשקלו, כי מלת דָּיָם קמוץ, והמ' מן רבים שאינם נמצאי', ומ' חיים לשון רבים, והיא (ב) בחירק.

(יח) הַרְוַת הַגְּלֵעַד (עמוס א' י"ג), אמר הגאון שטעמו הרים (א) כמו יסוח עולם (דבר' ל"ב ז'), ימים ולא נשתנה הה"א (ב) בסמיכה כאשר לא נשתנה הרי (ג) בגלבע (ש"ב א' כ"א); ויאמר ר"א א"כ מה טעם למען (ד) הרחיב ארץ גבולם? והגה' ר"א (ה) פירש מצודתו וילכר יחידתו.

ג ל נ ע ו ל

למאלי המיוחס לאבן עזרא (והוא באמת לרמ"ק כמו שהעליתי בראיות רבות וככונות בכיון תר"ב מחדש אייר עד אלול ע"ש) מפירש הפסוק בענין אחר ע"ש. (י) (א) וכ"כ נפי' לתל': אני לא אסך נסכיה' זהם מעורבני' בדם זבחיכם, וכן פי' המתרגם רש"י ורד"ק ואחרים. (ב) משנש' בדפוס ונ"ל והיר"ד ור"ל יר"ה חיים.

(יח) (א) ויבוא הרבני מן הר בל"ז ובל"כ, כמו ימים וימות מן יום ודמיו. (ב) כי בסמך הראוי הַרְוַת, כעו יְמוֹת, שְׁנוֹת ודומיה', ואמר נפי' שם הטעם בענו' אות הגרון, וכ"כ ר"ש ו' מִדָּן, וכתב עוד: ואם הוא מענין הר משרש הדר משפטו שלא ישתנה וכו' ע"ש. (ג) לדעת הרד"ק חסר מ"ם הרבים, והוא כמו הרים ע"ש. (ד) הנש' נפי' הרד"ק שם ותמצא שאין טעם לטענה זו. (ה) לדעת ר"א הרוח מן הרה והטעם שנקעו לכאס המעוברות, והא' לך לשונו בם' התשובות למחברת מנחם בדבור הרוח: והבאת בחלק א' על בקעס הרוח הגלעד עם הרים נוטו מפני ה'. ואין הרוח הגלעד כ"ל הרה ויולדת. והתנוון לפשעי' הנכתבי' בפסוק הזה כ"ל כלם מעשה אכזריות באמרו בזריפת העצמו', ואין אכזריו בנקוע ערי' והרי' ומדינו'. ועל"ך מנחם עדי מאשר עשה מנחם כדכתי': או יבה מנחם את תפסח ואת כל אשר בה (מ"ב ע"ו ט"ז), וסיים שם בקרא': את כל ההרותיה' בקע, וע"ז כיון ר"א; וכמוהו ויאמר חזאל מדוע ארני בכה וגו' והרותיהם תבקע. ואת' מה ענין בקוע הרוח ויולדות מן רחב הגבול הכתוב על בקעס הרוח הגלעד למען הרחיב את גבולם? אומר אד"ך לא ירחיבו את גבולם בהרגם איניהם גדוליהם וקטניהם עד עולליהם והרותיהם? ומדבר אבינו יצחק תלמוד, כי בסור הארץ המריב ירחב הגבול באמרו ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו אליה וגו', ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ, ועל תפרוץ בלשון ספר"י עב"ל. וראיתי שגם החכם

ש פ ת י ח ר

(יט) יעו בְּהִיָּוֹ (חלי' נ"ב ט'), פי' בו הגאון כמונו (א); ולגלג עליו ר"א, בעבו' היות הה"א (ב) והי"ו שורשי. ויחכן שמחשב הגאון מנו' ה"ה להם למלך (נחמי' ו' ו'), והטעם בממון (ג) חֲהִיָּה לו; והנכון (ד) כמו לְהִיָּוֹ (ה), ויהי' בהיותו סי' לפועל (ו), ויחכן היותו פועל (ז) וכמו (ח) ותוכחהי לכקרים (חלי' ע"ג י"ד).

(כ) זְבַרְנִי (ראשי' ל' כ') אמר הגאון, שהוא כמו זבח (א) חלב ורביש (שמות ג' ח'); ור"א חפסו מחסרון הר' (ב); ויכול הגאון להשיב, כי מלח זבח חסרה ד' בעבו' חבור ד' וח' רפה (ג) הקרובי' במוצא הלשון. ורבי' אמרו כמותו הרה ללח כמו ללדת (ד) (ש"א ד' י"ט). או יהי' סי' (ה) זכרני כמו זבח, והם ב' שרשים, כמו עזה (ו) ועות, ורכים קי.

(כא) ומח אולת חמאה, (משלי כ"ד ט') אמר רזגאון, כי הומרה והחמאה (א) והתועבה לאדם ליצנות; ויאמר ר"א אני אפחרנו פחרון שרוצה כל איש נבון, כי זמח (ג) האולת חמאה, והטעם באשה, וע"כ הביא המשל השני יותר, כי מי שרוצה לשאנה, ר"ל לסכול אולחה. ופי' זה אין לו טעם. וככה פי': דע כי האויל הוא טפש שאין לו דעת, והלך

ג ל נ ע ו ל

בעל הפרסון הביא המחלוקת בין הפרשנין במלת הרות, והוא הכריע בדעת האומר שהוא לשון הרה, וכתיב: ואל"ת מה ענין הרחיב את גבולס? אני אומר, פי כל המחלמות הללו ובקוע גמים הרות והריגה למען הרחיב את גבולס עכ"ל. והתכס צפי' טעה לדעת הגאון וכ"כ בס' העשר. ומה שאמר פה: ר"א פירש מנודתו וכו', ר"ל שר"א חתר פי' הגאון בעבו' שלא יבדק אחריו: למען הרחיב וגו', ועו' משיב שנס הוא כלכד בראש טעני' א, כי גס לפירושו לא יבדק זה.

(יט) (א) וכן דעת המתרגם: עשין במטובה, ויהי' זה כפל ענין במלות טובות, כי קודם לזה נאמר: ויבטח ברכ עשרה. (ב) כ"ל שחש ר"א בדעת הגאון, שגלת הותו כמו הִיָּוֹ ע"ד חלף, וזה שהשיב שהה"ס והי"ו שרשי' ולא צאו בדרך חלף. (ג) וכ"כ הרד"ק באמו. (ד) והוא צפי' לתלים שם צמר בל"א ע"ס. (ה) אולי כוונתו בזה על לְהִיָּוֹ (איוב ל' י"ג) שנקרא לְהִיָּוֹ. (ו) ור"ל ברעתו שנושה לאחריו, וכן פי' הרד"ק בשרשו. (ז) משוכב קדמוס וז"ל פעול. (ח) שהוא ג"כ פעול, והבט צפי' לאיוב שם.

(כ) (א) וכ"כ המתרגם: ויש עני שהוילאו מל' זבת חלב ודבש, וטעות הוא. (ב) ר"ל במלת זבת, כי לדעתו ז"ל זבדת. (ג) וכ"כ בנחות ט"ו ע"ב בדקדוק מלת אחת ע"ס. (ד) אלא שחסרה' הדל"ת בעבו' התחברו' דל"ת ותי"ו, כמש"כ בנחות באות ד' ע"ס. (ה) ר"ל טעם והורא' המל'. (ו) ע' מש"כ הרד"ק בשרשו.

(כא) (א) ויהיו השמות נפסוק זה נושאים למלת לך, שהוא נשוא המשאר, והוא פה שם המקרה. (ב) מלת זמת נסמך למלת אולת, וטעם אולת כמו

יש לו דעת ויהלל בכני אדם, וע"כ ישנאוהו, והוא חועבה להם. (ג)
 מלצנחו, וכשיחשוב (ד) האדם בדבריו אולת, תביאנו לירי חטאת.

כב כמהפכת זרים, (יזעי' א' ט') אמר הגאון, שהוא מגור' (א)
 זרים; ויאמר ר"א, שזה לא יתכן מחסרון (ג) המ', כי מן חרם יאמר
 חרמי' ומ' זרים אינו אלא ל' רבים, ואני אומר כי הרין עם הגאון,
 כי זרים כמו זרם, שמשקלי השמורר משחנים, כמו וקנמן - בשם
 (שמית ל' כ"ג), אריותי מירוי עם בשמי (ג) (זיר ה' א'), וכמותו אחר
 וקדם (תליס קל"ט ה'), ורוח הקדים (שמות י' ג').

כג נחן ומירות (אינז ל"ה י'), אמר הגאון, שה' עושה הכל (א)
 והם כזמרי' לו; ויאמר ר"א, כי מלח ולא אמר איה אלהי עושי
 (עס) מושכת (ג) עצמה ואחר' עטה, והטעם שלא היה האדם מזמר לה'
 כלולה ולא ביום. ועוד היה ראוי להוסיף ולומר: ולא היה נוחן ומירות
 כלילה; ולדעתי פי' הגאון אמר, והטעם לככבו' שכל רואיהם יזמרו לה',
 כמו כי אראה שמך וכו' ירח וכוכבים (תלי' ח' ד'), ולא יזכיר השמש
 (ג) בעבו' שחסר הכוכבים ביום שלא יראה רק השמש (ד) לבדו, ויש
 טעם בזה למלח לילה, ועל פי' זה מוצאי בקר וערב חרנין (תליס
 ס"ה ט'), כמו נוחן ומירות.

כד ומלקחיה ומחחחיה (שמו' כ"ה ל"ח), אמר הגאון, שהוא כמו
 קח ארץ המחחחיה (נמדכר י"ז י"א), ויאמר ר"א שאין מחחחיה למגוררה
 כלל, אבל היא למזבח, ופי' מחחחח המגורה, מגרפוח וחוחחיה בה ארץ
 היות, וזה חמה גדול, כי זה ר' ארזני' לא היה מהקדמוני', א"כ מי הגיד

ג ל נ ע ו ל

אזת אולת ובמלת חטאת חסר כ"ף הדמיון. (ג) ומלת תועבת נסמכה כמו
 שנת לעיני (תליס קל"ב ד'), ופי' הפסוק: הלן הוא לבני אדם תועבת ומאס
 בעבו' לזנותו, וכ"כ פי' המיוחס לאנן עורא ואזר באמת לרמ"ק, כאזר העליתי
 ע"י ראיות רבות ונכונות במכתב עמי ביון מחדש אייר עד אלול שנת תר"ב
 ע"א. (ד) וטעם זמית מה מענין מחשבה ולא כטעם זנות, וכ"כ הרד"ק בשרש ע"א.

כב (א) וכ"כ הרד"ק בשמו, ויהי' המ"ס שרש ולא ל"ד, וכ"כ החכם
 נפי' סס, והטעם כמהפכת זרם מיס. ר"ל המקו' שטף העטר הסוף. או יהי' זרים
 תואר בפלג שכיר ופי' כמהפכת גשם זורם וטוף. כיוצ"כ הרד"ק, וכ"כ רבינו
 אהרן כ"ע נפי' לטעי'. (ב) של שרש, כי דינו זרמים כמו מן חרם חרמי',
 והבט בפירש"י לירמיו' י"ח י"ד נפי' מלת מיס זרים. (ג) שהוא מהנפרד בשם
 וראה יותר מזה הענין בנחות ל"ז ע"ב.

כג (א) וכ"כ נפי' שס נכס י"א על המקום ידבר כענין מוצאי בקר
 וערב תרנין וכו' ע"א. (ב) ונפי' שס אמר פי' זה נכס רוב המפרשים. (ג)
 נפי' לתליס אמר בזה טעם אחר ע"א. (ד) וכ"כ נפי' לתליס שס.

ש פ ת י ת ר

לו, שלא הי' מחתות (א) למנורה, שידלקו הכהני' בהם הנרות? ולמה הוציא הכהני' ממשפטו? והנה הראי' שכן הוא? שכתוב ומחוחותיה שהם רבים ולא אחת כאשר אמר.

כה) מי כמוך חסין יח (תלי' פ"ט ע'), אמר הגאון, יורש הארץ מלשון ארמית (א) אחסנא. ונכון היוזח חואר (ג) כמו וחסן הוא כאלונים (עמוס נ' ע') רק טערה ר"א שאמר כי נשקלו (ג) אָסיר מְרִיא רְבִיד. ואלה אינם (ד) שמות, ואיך ישקול מלח שם חואר בשם לכוז? ועשה כן במלח מנה אחת אפים (ע"א א' ה'), כי הביא אָסיר שריד ופליט וחבריו, ואין אחד מהם ע"מ חסין רק בסמיכות כאָסירי התקוה (וכר' ט' י"ב), פליטי חרב (יחזקאל ו' ח'), וטעה טעות גדולה, שהביא סביב עמהם ואינו שם החואר, (ה) ועוד גדולה מואח שהביא יָדִיד (ו) עם שכיר, וואח הגו' לא ידענו איך מצטרפ' (ו) ואם היא מהפע' העימדי' או מהיוצאים. **כו) ויחרגו (תלי' י"ט ע'),** אמר הגאון שהוא תרגום ומתדרים (ב) אימרו (דברי' ל"ג כ"ה), ור"א אמר שהמלך הפוכה (ג); ודברי הגאון נכונים, וטעם ממסגרותיהם מהארמונים (ג) הנסגרים בהם. וידעתי כי ככש כמו (ד) כבש, ושלמה כשמלה, ולא ימצא ככה בפעלים (ה), כ"א בשמות. **כז) חלפאים (תלי' י' י'),** אמר הגאון טעמו דלים (ב), והיא

ג ל ג ע ו ל

כד) (א) נפיו' שלפנינו לא דבר החכם מאומה מענין מחתות המנורה, אולם בנאור הקבר לראב"ע על ס' שמות מנאתי כתוב וז"ל: ומחוחותי, על דעתי שבע מחתות קטנות, כי המלקחי' לתקן הפתיל והואחתה תחת הנר, ואם הטעם להדליק הנר כדברי מפרשי' רבי' לא נדע כמה מחתו' הם עכ"ל. והוא לזה פי' הרמב"ן ע"ש, והבט נ"כ מש"כ רש"י בזה.

כה) (א) תרגום לא ינחלו נחלה (במדבר י"ח כ"ו): לא יסנון אחסנא. (ב) וטעמו חוק ותקיף וע"ש בפירושו. (ג) ונא הפ"א בנ"א אף במוכרת. (ד) נ"ל להגיה: ואלה הם שמות, או: ואלה אינם שמות החואר; וע' בנחות ל"ט ע"א ובשפה צרור' ל"ח ע"ב. (ה) רק הוא שם כמש"כ בנ"ב שם. (ו) נמלה זו לא נוכל לדעת איך היא במוכרת, אם היא יָדִיד או ויָדִיד, כי לא מנאטה במקרא רק בסמיכות. והבט בנורה התיבה תיבת השמות אות כ"ה. (ז) בשם נידוף והצטרפות הכניס החכ' כל נטיות הפעלים והשמות והמלך, וזה אשר

יכנה הלועז בשם: Conjugation und Declination

כו) (א) שתרנמו: ומטוביא חרנת מותא, ויהי' טעם ויחרגו כמו ויפחדו, וכן ת"י ויועון. (ב) כמו ויחגרו, כדכתיב בנ"ב כ"ב מ"ו, והטעם יתנועעו או יכלעו, וכ"כ הרד"ק והפרחון, וכן מתרגם בתלים שם: ויעלעלון. (ג) וכן ת"י מבידיניתהון. והרד"ק פי' יתנועע ומכנליהם וכו'. (ד) בחלוף אריות. (ה) ולזה נוטה בפיו לדעת הגאון ע"ש. **כז) (א) וכן פתר מנחס, וכ"כ הרד"ק בנצנו: העני יקרא חלק, ויהי'**

חיבה (ג) אחת; ויאמר ר"א שזה לא יחכן, כי לא יאמר מן מלך כ"א (ג) מלכים. ומי (ד) אמר לו שהאחד חלף? רק חלכא (ה). ויאמר ר"א שהם ב' חיבות חיל קבאים (ו) כמו חיל נבאים (ז), א"כ יראה לנו ר"א במקרא חיל בלא יו"ד (ח) מנו' חיל, וכל שהוא על משקלו כבית, יתה שית; ואמר ר"א שהוסרה נ' נכאים כאשר הוסרה כ' כסוח ממלת ענבים סוחה (ראשי' מ"ט י"א). וזאת עניוה גדולה, כי נ' נכאים שרש (ט) נכאה (י) לכב מכנין נפעל והטעם א' אלא שהשרשי' משתנים, וככה רבי' וג"כ מלת סוחרה (יא).

כח במחיים חפשי (תליס פ"ח ו'), אמר הגאון, כי הסח חפשי מהמיתה וכל הכריות עבדים; ויאמר ר"א חפשי מעבודת האהי', וזה דברי קדמונינו (א) ולא בראום מלכו, והנכון חפשי מעמל (ג), כי אדם לעמל יולד.

כט ישמע אל ויענב (תלי' ל"ה כ'), אמר הגאון יעיד בס, כמו לא תענה (שמות כ' י"ד); ויאמר ר"א לא יחכן היות ל' ערות בלא ב' (א), ופי' שהוא מנו' ויענך (ג) וירעבך (דברי' ח' ג'). ואני אומר כי דברי הגאון אמת (ג). וטענת ר"א אינה נכונה, כי רבים לנו כזה, כמו לא נגענוך (ראשי' כ"ו כ"ט) שהוא נגענו כך (ד), ודברי ר"א שקר, כי הו' ראוי להיורז שבור בחירק (ה) ויפחת העיץ וידגש הנוץ כמשפט בנך

ג ל ג ע ו ל

חלכאים כמו חלכה הנאמר גם בפסוק ח' וי"ר. (ב) היינו נכתיב, אבל בקרי. הן ב' מלות כנמסר נמסור' דהיא' כ"ו, וע' נמ"א. (ג) ולכן אם יהי' חלכאי' מן חלך הי' ג"ל דרבי' חלכאים, כמו מן מלך מלכים. (ד) זאת תשוב' על טענת ר"א על הגאון. (ה) ולו הרבו חלכאים כמאפי'. (ו) ומשקלו תמ' נפי' גם וברד"ק נהרשי'. (ז) ר"ל עדת נכאים ונשזרים וכ"כ הרד"ק: מחנה ענייס. (ח) וכן טען עליו נפי' במלת לחלכה (גס ח') ע"א. אולם אין הטענה כל כך הלא כמא' וגלת החל (עובדי' א' כ') שפירושו לדעת י"מ כמו נבא, אע"פ שלא נכתב ביו"ד וכת"ו עמאי הדין וז"ע? (ט) לדעתי ג"ל איננה שרש. (י) לא נמא' כן במקרא רק ונכאה לבנ (תלי' ק"ט ט"ז). (יא) ראה נפי' לפ' ויחי.

כח (א) נמס' שנת ל' ע"א: מלעולם יעסוק אדם בתורה וכמנות קודם שימות, שכיון שמת בטל מן התורה ומן המנות ואין להקב"ה שנה זו, והייט דא"ר יוחנן מאי דכתי' במתים חפשי? כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התור' ומן המנות. (ב) וע"א בפירושו, וכ"כ הרד"ק נהרשו: חפשי מעמל האדם, כמו אה"ל' וגם ינוחו יגיע כח, וכן ועבד חפשי מארזכיו.

כט (א) כי תמיד נקצר עם ב', כמו לא תענה ברעך, וענתה בי (בראשי' ל' ל"ג) דומיו. (ב) וטעמו פה יכניעם ויענה אותם, וכן פירשי' ספורנו ואכן יתייא ואחרים, וגם החכם נוטה לזה בתחלת פירושו ע"א. (ג) וכן הכריע גם נפי'. (ד) או אליך וכ"כ נחמות מ"ג ע"א, וראה מה שהערותי צה נג"ב כ"ד ע"א סי' ב'. (ה) ר"ל לדעת ר"א נרדף לנקה ויענב הו"ו נחיר'

ש פ ת י ח ר

הכבד, ואם אמר מה יזיק שיהי' מבנין הקל? זה לא יתכן בעבו' היותו מהפעלי' היוצאי' אל אחר, כי המ' סימן הפעלי' (ו), ואם אמר א"כ יהי' מבנין הכבד הנוסף כמו יעלם, יש לו להראות בנין זה (ו) נמצא במקרא.

ל טָרַף בפיה (ראשי' ט' י"א), אמר הגאון חתוך (א) בפיה; ויאמר ר"א היעשה מפועל פעול? ופי' כי זית וטרף ב' (ב) שמוח, ולא אמרי' נכונה, כי ר"ש טרף קסום הפך (ג) כל פועל עבר, והוא שם החואר (ד), כי יש חואר דומה (ה) לפועל כמו הולך, שלא יתכן היותו פועל, כי אין לו פעול בעבור שהוא מהפעלים העומדים, ויש שם חואר דומח לפעול, כמו מח ורבים כמוהו.

לא בן טבאל (יטעי' ו' ו'), אמר הגאון בן רמליה בני' (א); ור"א חפסו בעבו' שיבא רמלא (ב) ולא רמליה? והגאון רדף אחר הקרמונים (ג)

ג ל נ ע ו ל

ובנוח הו"ד אחריו כמשפט אם יבוא י"ד שאית אחרי ו' החטור. (ו) הפעולים כ"ל, ור"ל אם תהי' המלה מבנין הקל ובא בכתי הפעול, אז לא תקום הוראתו מל' עניי', רק עניני' האמת הדבור (אטווארטען), כמו ויה' עָנְהוּ (ט"א ט') ודומיו. אולם הרד"ק בראשי' הביא מקומות במקרא שהוראתם ל' עניי' אף שאזו מבנין הקל ע"ש וי"ע. (ו) והרד"ק כתב: ואפשר להיות בנין הפעיל מזה (ר"ל ל' הכנעה) ישמע אל ויעבס.

ל (א) והי' טרף שם תואר לעלה, כלו' עלה זית הי' טרוף וקרוע מן עץ זית בני' היונה ולא שלם, וזוה הכיר נח כי קלו המים, אלו אספתו מן המים הי' העלה שלם. ולדעה זו נוטה ג"כ המתרגם, כי תרגם: תביר; וכן הוא דעת החכם בני' שם. (ב) ר"ל שטעם טרף כמו עלה מן טרפי' נמחה (ישוקאל י"ז), והוא שם דבר, ובא כפל לשון וענין א', ולדעתו חסר וי"ו העטוף. (וכל' גלוה כיון בני' לתורה באמרו שם: י"א שהוא (טרף) מלה מוכפלת כטעם עכ"ל. ור"ל בטעם, ור"ל מלת טרף דומה בטעמו למלת עלה וכפל ענין במלות שונות. ולפי' דברי ופי' הגה"ה שם אף למותר.) (ג) ע"ש בפירושו. (ד) וכ"כ הרד"ק והרמב"ן. (ה) והבט מש"כ בבאורי' לשפ' ברור' כו' בני' ל"ד.

לא (א) בתמורה אלפ"א בית"א דאלב"ם מלת טבאל בנימטריא רמלא, והוא בן רמליהו, הנזכר בפסוק א' ד' והי'. (ב) רמלא כ"ל בא"ף. וכ"כ בני' שם: י"א כי הוא בתמורה רמלא והוא בן רמליהו, חה הכל, כי בעבו' שהוכיר בתמלה בן רמליהו עכ"ל. והבט בראשי' ובנד"ק שם. (ג) והס' פירשו מלות רבות ע"ד זה, כמו שפי' רבים מה דאי' בגמ' דברכות ו' וסנהדרין ק"ג ב' טמיהו כמו בנית האכל בא"ף ב"ת אל אטב"ח ואלב"ם, עיין בכתב כהונה ערך טמיה, ובמדה כ"ט מ"ב מדות דר"א בריה"ג, וגם בני' לפ' לך לך י"ד י"ד ובגזשים לרד"ק שרש קום ורעפא. והן מלאתי חלוק באותי' ע"ד אלפ"א בית"א שונות בני' לרביאל המיוחס לרבינו סעדי' גאון במקימו' שונות, כמו פת בנ (א' ה') פי' פת בר, ג' תתקלף עם ר' א"ת ב"ג ג"ר; עבד

ש פ ת י ח ר

יג

וע' פנים לחורה; וי"א הטוב (ד) אלינו, והנכון שטעמו שר גדול (ה), חשוב בעיני ב' (ו) המלכים.

לב כימים אשר ישבתם (דברי א' מ"ו), אמר הגאון כנגד ישיבתם (א) כולה. ויאמר ר"א כי הכ' תחת ה' (ב) כמו כעבר כארוננו (שעי' כ"ד כ"ג), כעמי (ג) כעסך (מ"ג ו' ו'), וזאת טענה (ד) גדולה כי כפי' אלה לדרך קצרה, וטעמו כעבר כארוננו וארוננו כעבר, ועמך כעמו (ה), שאין הפרש ביניהם כי זה כוה וזה כוה. ועוד אין טעם לפי' ר"א, (ו) כי מה טעם הימים אשר ישבתם? ופי' הגאון נכון (ז), וטעם להזכיר זה כי הכח' אמר וישב העם בקרש (במדבר כ' א') ושם רבו על' הסיים ושאו מים רבים ולא היה כן (ח).

לג יררקה (ויקרא י"ג מ"ט), אמר הגאון שהוכפל לקושי (א), ולדעתו דברי ר' ארונ' קרובי', והערך לבנה ארמדמת (סס מ"ג), רק טעה

ג ל נ ע ו ל

נגו (סס ז') פי' ענד כבו, ב"ת מתחלף עם ג'; וזכין (כ' ח') כמו זמנין בתלף ב' עם מ' באלב"ס וכדומה. ואף אמנם שנמצא לפעמי' שנס הקכס פי' מלות ע"ד קשנן גימטר' כמו בישעי' כ"א ח' אריה הוא בנימט' סבוק, ובפי' לזכרי' ג' ח' נמח בנימ' מנחס, מ"מ לא עשה כן רק בדרך דגש ואסמכת' בעלמא, כי כבר באר דעתו בענין זה בפי' לרות ב' י"ז ולדניאל סוף י"א ובבאור הקצר לראש פ' שמות. (ד) וכן ת": דכשר לבו, ועשו מלת טבאל נוטריקון; טב אליכו. ובס' המבחר מנלתי כתוב: בן טבאל, שם אביו ככה, ואינו נכון שיהא הטוב אליכו, כי אל כמו וישם לאל מלתי. (ה) וכ"כ בפי': והנכון שהוא שר גדול מישראל או מארס. (ו) והם רנין מלך ארס ופקח בן רמליהו מלך ישראל הנזכר' בפסוק א'.

לד (א) דעתו בזה כמו שפירש"י לפי מה שנמצא בסדר עולם, שישבו בקדש י"ט שנה כימים אשר ישבו באר מסעות וכו' ע"ג, ולפי' הכ"ף לדמיון. (ב) כאלו נכתבו ומשבו וגו' הימים אשר ישבתם, וראה בפי' טירת כסף לס' המבחר סי' ל"ד. (ג) נ"ע איך ישרת פה הכ"ף תחת הה"א, הלא לא ימצא ה"א הידיעה עם סמוך ונכמד, כי מה שנמצא האהלי (יהושע ז) וזה, כמבאר במאונ' כ"ג ע"א? (ד) יותר נכון שג"ל טעות. (ה) כעמי ג"ל. (ו) וכ"כ בפי' לקהלת ט' ב', ושם באר יותר. (ז) בפי' לקהלת שם האריך לבאר ענין זה, והבט עוד בפי' לדברי' שם ובס' המבחר שטען על הראב"ע בפי' וגם בעל טירת כסף האריך בזה ע"ג. (ח) אולי ר"ל שלא הי' כן במקום אחר.

לה (א) ר"ל הוכפל עי'ן ולמד' הפעל להורות על קושי ויתרון הירדקן, והיינו ירוק שזירקון, וזה דעת רז"ל במשנה נגע' פי"א מ"ד וע"ג בפי' הרמב"ם. וזה ג"כ דעת י"א שהביא החכם בפי' ודעת רש"י ורד"ק בדרשו ובמכלל ע"ג; אולם לדעת הראב"ע בפי' שם ובפי' לשיר א' ו' ולתלים מ"ה ג' וביסוד מור' ש"א הכפל הזה הוא לחסרון, ולפי דבריו פה נראה שגוה כוזה ג"כ דעת ר"א ודעתו זה מפורש בפירש"י לתלים ס"ח י"ד, ודבריו לקוח' מס' התשוב' ח"ל

ש פ ת י ת ר

שפי' שחורה אני (זיר א' ה') על שער שחור שבעיניה, כי לא יקרא
תארים כלו בחואר שם בעכו' אבר א' או שער (כ) אחד.

לד שנות ימין עליון (תלי' ע"ז י"א), אמר הגאון יד ה' (א),
ואמר ר"א שהוא ל' שבועה (כ), כי כן הוא ל' הנרי, וכמוהו וימינם
(ג) יסין שקר (תלי' קני"ד י"א) ופי' הגאון הוא האמת, וככה פי' הפסוק
ואמר חלתי היא מגו' חלח (ד) ה' בה (דנרי' כ"ט כ"א) ע"ם למען ענחו
(שמו' א' י"א), וטעם היא על מחשבתו, וטעם שנות ימין עליון, שנשחנה
(ה) כמו ודחיה' שנות (אסתר ג'), ע"כ אמר אחרון (ו) אוכור (ז) מעללי
יה. וטעם ימין גבורת ה' שהוא עליון, או יהי' שנות עליון כמשמעו (ח),
וטעמו חלתי היא מחשבתי בשנות ימין עליון ורבוך (ט) גם כבא אחריו,
וטעם ימין כמו וימינם ימין שקר, כי בחחלה אמר אשר פיהם דבר
שוא, ואין צורך ללשון הגרי' כלל.

לה יתור הרים מרעהו (איוב ל"ט ט'), אמר הגאון כמו ויתרו
(א) אח הארץ (במדנר י"ג כ"א), ור"א אמר שהוא סן יחרון (כ), והנכון
שפי' המלה כטעם (ג) שאין טעם לרברי שניהם.

ג ל נ ע ו ל

נדבר חרוץ: וירקק החרץ הוא הוכח אשר יובא מאלף החיילה ומאלף כח
זהב טהור במאד מאד לא הוא ירוק ולא הוא אדום לכן קראהו ירקק חרוץ
כש לכנה או אדמתי, אשר איכנו לא אדום ולא לכן, ולדבר הזה ככפל ירקק
ואדמתי וכו', וסיים: והתבונן לראש הדבר וסופו, ומתק על חקך נופת נופו.
(ב) ר"ל שער במקום אחד, והכונה פה על שער שחור שבעיניה, והגע צפי'
לקהלת י"א י' נחלת והשחרות.

לד (א) ויהי' ימין כמו יד ימיני והוא תואר לגבורה, וע' צפי' לתלים
שם. (ב) וכן אי' נגמ' דכור ג' ע"ב: האומר ימין הרי זו שבעה, מ"ט וכו'
דתי' מתיין לאומר ימין שהיא שבעה, שג' כשבע ה' בימינו עכ"ל. (ג) שענינו
ג"כ שבעתם, וכפירושו שם הביא דיעה זו בשם בן בלעם ולדעתו פי' כמשמעו,
והטעם כחם וגבורתם. אולם הרד"ק בשרשו הביאה בשם ר"א, ח"ל: ור"א פי'
איתו ל' שבעה מן הערבי, לפי שאמר אשר פיהם וגו' אמר ושבעתם שבעת
שקר. (ד) ומלת חלותי מקור ובה מלעיל בעבו' מלה זעיר' נגדה. (ה) וכת'
צפי': והטעם כי חלתי בעבו' שנתה זרוע השם בעבו' שלא יראה כחה בגלותו
עכ"ל, וכן דעת המתרגם ורש"י ז"ל. (ו) משונו וז"ל: אחריו וע"ש פירושו. (ז)
וז"ל אוכיר, כי כן הכתיב, אולם הקרי אוכור. (ח) מל' שנה כמ"ש מקודם:
חשתי וגו' שנת עולמי' וע"ש צפי'. (ט) כי פ' אוכיר וגו' הוא פי' למה שקוד'.

לד (א) שהוא ל' חקירה וחפוש, וזוה הטעם יתור והוא שם בפלם
יבול, וכ"כ הרד"ק והרלב"ג ע"ש: והמתרגם אמר ואלל, והוא ג"כ פי' מל'
חקירה, אולם לדעתו יהי' פעל וכן פירש"י. (ב) וכן הביא דעתו הרד"ק בשרשו,
ור"ל המשנה שנהרי'. (ג) חסרו מדבריו, וקשה למלאות החסרון, כי גם צפי' שם החשה.

לו) אדם ערום כסה רעת (משלי י"ג כ"ו), אמר הגאון שהוא כמו חכוסו (א) על השה (שמות י"ב ד'), והאמת שלא יחכו. גם יש לערער על דבר ר"א (ג) בעבו' שלא מצאנו גור' וזו מבנין (ג) הקל, ואם יאמר הגר' כמוהו עביר כשיר (דברי' ל"ב ע"ו) בסוף (ד), יש להשיב כי כשית (ה) אינו פועל יוצא אל אחר.

לו) כיקר כרים (תל' ל"ז כ'), אמר הגאון לחלוח (א) העסקי'. ור"א אמר חלב (ג) הכבשים, וב' הפירושי' אינם (ג) נכונים, כי מצינו בר נרחב (ישעי' ל' כ"ג), ולכשו כרים הצאן (תל' ס"ה י"ד).

לח) וכבודי לעפר (תל' ו' ו'). אמר הגאון כי כבוד הגוף הוא (א) הנפש, ויאמר ר"א כי זאת טעורת גרולה, רק הגוף הוא בעבו' הנפש כמו המשכיע בטוב עריך (ג) (שם ק"ג ה'), ויקם ר' משה (ג) הכהן לפרש אל תחד כבודי (ראשי' מ"ט ו') כמו נפשי, כי מנהג נביאים (ד) לכפול הטעם במלות אחרות (ה), ואז קם ר' יהודה (ו) בן בלעם וילעג עליו, כי איך יהי הכבוד נפש, וכחוב וכבודי לעפר ישכן סלה, והגפש לא חשבון בעפר? אח"כ הודו ר"א ור' יהוד' שאין ספק כי הכבוד הוא הנפש כשהוא (ו) נכבד מב' חלקי האדם שהם הנפש והגוף, הלא חראה שכתו' למען יזמרך כבוד (תל' ל' ג'), ויגל כבודי (שם ע"ז ע'), ואחריו אף כשרי ישכון לבטח שהוא הגוף ואין זה כפל לשון כי מלר"ח אף חוכיח; ואסיר טעות (ח) ר' יהוד', כי כתו' דבקה לעפר נפשי (שם

ג ל נ ע ו ל

לו) (א) שהוא ל' מנין ומסובן. (ב) כפי הכראה מסתיר' החכם נראה שפי' ר"א כדעת רוב המפרשי' שהוא מענין כסוי והסתר, והטעם אדם חכם מסתיר חכמה בלבו וכו'. (ג) כי כל מה שהוא ל' כסוי נא כפעל הדגוש, וזה סותר לפי' בתל' ל"ב א' וז"ע? (ד) והוא ע"ד חלוק. (ה) ע"ש צפי' וברד"ק נדרשו.

לו) (א) וכרים ל' בקעה ועמק. (ב) כמו חלב כרים (דברי' ל"ב י"ד).

(ג) ז"ל: אינם רחוקים או מהם ככונים, והבט צפי' שם ובסוף טי' ע"ה.

לח) (א) וטעם כבדתי כמו נפשי. (ב) ר"ל לדעתו הוא להפך, כבוד

הנפש הוא הגוף והוא לנפש כמו עדי בנואר. (ג) הנקרא בן גיקטילא ממדינת

קורדבה, והי' א' מוקני לה"ק כמ"כ בפתיחה למאזנים וראה שם יותר ממש.

(ד) ע' בפירושו לפ' ויחי שם. (ה) ז"ל אחרות, וזה שנקרא כפול ענין במלות

שונות. (ו) ממדינת טוליטולה (Toledo), גם הוא הי' א' מוקני לה"ק כנאמר

במאזני' שם, והחכם הזכירו צפי' לתל' ד', ו' (ב' פעמי') י"א כ"ד פ"ב פ"ו

פ"ה ק"ו ובמקומו' וולתם, והרד"ק הזכירו נדרש לאך וסלל, ואסף וחבר ספרים

רבים, מהם (1) ס' טעמי העקרא; (2) ס' הוריות הקורא; (3) ס' התנאים;

(4) וס' הפעלים. * (ו) ז"ל שהוא או כי הוא, ור"ל לכך נקרא הנפש כבוד,

נעבור שהיא חלק הנכבד ונב' חלקי האדם, וכ"כ צפי' שם. (ח) טענת ז"ל,

*) Bergl. Dr. Sunj' Additamenta ad Catal. Codd. Lips. Cod. XV. —
 Berner Dr. Joff' Israel. Annalen (Jahrg. 1839). No. 13.

ש פ ת י ת ר

ק"ט כ"ה) דרך (ט) משל, ואמר כי המשביע בטיב עריך, נמשך (י), כמו חשבוע נפשי (שס ס"ג ו').

למ ולחמי רשף (דברי' ל"ב כ"ד); אמר הגאון חמורו (ה) אש, ויאמר ר"א כי הם כמו (ג) אש. ואני אומר שכל רשף במקרא הוא כמו אש, וכמוהו ובני רשף ינביתו עוף (איוב ה' ז') והטעם כחולדות אש, ובני הם הניצוצים, ואלו ה' דבק ולחמי רשף עם וישן בהמת ה' נכון (ג) רק מה טעם היות באמצע וקטב מרירי והם מיני דבר שבאוויר? ואם טען (ד) אנה טציא' ה' נוסף? הראנו: השלשי לאבשלום בן מעכה (דה"א ג' ז'), ואם אמר שאין בן ולחמי רשף בעכו' חוספ' הו"ו, הרי ולאם מלאם יאמץ (ראש' כ"ה כ"ג); ואם אמר אולי הוא שרש (ה) בפעל? הגר' שלנו (ו) תשלו יזכיא.

מ לשד השמן (בידבר י"א ח'), אמר הגאון מחוקה כשמן, בלא ראי'; ויאמר ר"א שהוא הליחה (א) שבו, כמו נהפך לשדי (תל' ל"ב ד'), ומה שגג הגאון? ולחת השמן מחיקה וערכה, והעד כצפוחת ברבש (שמות ט"ז ל"א) כשאינו (ב) מבושל, וכשמבושל הוא כטעם לשד השמן, ושמן זה אינו שמן וית, רק כמו לריות שמניך (ג) טובים (זיר א' ג').

ג ל נ ע ו ל

והיינו מה שטען ולעג על פי' ר"מ הכהן הנ"ל. (ט) דהיינו שיכניע נפשו עד העפר שאין למטה ממנו כמ"כ צפי' לויחי, וכן הוא טעם וכבודי לעפר יאכן. (י) הדט צפי' טס.

למ (א) לדעתו לחומי מל' חמימות והלמ"ד נוסף. (ב) שז"ל אכולי עוף, וכ"כ הראב"ע בתחלת פי' טס. (ג) ר"ל דעת ר' אדוניס; וע"ג צפי' (ד) ר"ל ר"א על פי' הגאון במלת ולחמי. (ה) ובאמת בן דעת החכם כמ"כ צפי' לתל' מ"ד ט"ו וישע' כ"ה ד' ע"ג, והבט מ"כ טס בצפוק ג' וז"ע? (ו) משנה בדפוס ונ"ל להגיה ונ"ל שלאנן ושליו, וכונתו על פסוק באיוב כ"א כ"ג, ור"ל שהלמ"ד במלת שלאנן נ"כ נוסף, כי הוא כמו שאנן, זה יזכיא שמנינו ה"ל נוסף אף אחר אות אחר.

מ (א) ודעתו זה הובא' ג"כ ברש"י על התורה בשמו ע"ג, ולקחה מס' התשובות שלו וז"ל במלת לשדי: "והבאת נהפך לשדי בתלק א' עם ואת שדוד וגו', והוא מומחברת למ"ד והדומה לו כטעם לשד השמן, והלמ"ד בתן שניהם מן השד ובפתרונו לשד השמן לה, ובאמרו כי הלמ"ד בו מן היסוד במשך השמן כדת ל' יהודי' וכמשפטה, והאומר כי הלמ"ד מוסיף הוא עלי שד לא יתכן פתרונו וכו', ופתר נהפך לשדי, נהפך לחי בחרבני קין וכו'" עכ"ל. ולדעתו זו טעה המתרגם והראב"ע והרש"ם והמבאר, וע' ברש"י לרד"ק דעות אחרות, והמדקדק ר' יונה כתב ברש"ע שד: "כאלו אמר אשר לשד השמן, ופי' כטעם אשר ללחות השמן". והבט מה שדכ"ו ר"ל ביומא דף ע"ה. (ב) דלאה צפי' לנשלא סיף פ' היין. (ג) ע"ג בפירושו.

מא על-מנחם לַבֵּן (תלי' ט' א'), אמר הגאון שהל' נוסף (א) ופחוח (ג) כל' לַיצהר, והטעם כן (ג) והוא אחר מהלויים ככחוכ בד"ן ור"א אמר (ד) שהוא שם מלך מהגוים שנלחמו עם דוד, ולא הביא ראיה (ה), ולדעתו מלה על-מנחם א' (ו) כעלמות שיר, שהוא פיוט בס' חלהות, וגם הגאון לא אמר שם דבר רק המלה אחת (ז) היא אצלו.

ג ל נ ע ו ל

מב (א) לשמו. (ב) שמורה על ה"א הידיע', ויאף שהוא ש"ע פרטי? וע' בס' השם בשער ב' יישוב על זרות זו וכן בשרשי' לרד"ק שרש לבן. (ג) מאוכזב בדפוס ונ"ל: בן, והוא שם עגום למאור א' הנזכר בדה"א ט"ו י"ח: ועמ"ס וגו' בן יעזיאל וגו', וזה המומר' אמר דוד על מות גלית ונצח פלשתי' ונמן אותו המאור בן, וזהו ג"כ דעת הריק"ס כמ"כ הרד"ק בשמו בשרשי' ע"ש. וגם החכם צבי' הביא פי' זה וסתר אותו ע"ש. (ד) וכ"כ רש"י בשמו ע"ש, וכן הביא החכם ר"י קרא פתרון זה לראי' על פירושו שגלת קדומים (אופטי' ה') שהוא שם מקום ויושב על נחל קיסון וכו'. ונ"ל שם: ואביא לך ראי' מן המחברת שפתר דונש בס' האגרון שלי: למנכח על מות לבן, רשע א' בארצו הי' משחית אבינו' המפיל חלכאים. בעצמי וזמו לבן, וכשמת אמר דוד עליו מומר. ופי' דונש בפתרונו שלא ישיבהו היכן מנינו אדם שזמו לבן? שלא הוצרך להכתב במקו' אחר, לכך לא נכתב וכשהגיע צורך השעה להזכירו כתבו הכותב, אף כאן אע"פ שלא נכתב נחל קדומי' במקום אחר נכתב כאן לצורך השעה עכ"ל. ואנכי ראיתי דבריו בס' התשובות בשני קצת, ונ"ל שם בדבור לבן: למנכח על מות לבן וגו', ראיתי בפסוק הזה פתרוני' לפותר' וכלם פתרו עלמות ב' תיבות כאשר הכה כתובי' על לבד ומות לבד, אבל נחלקו בפתרון לבן כל א' לפי שכלו, ואלה פתרונותיך וכו'. ואני אראה כי לבן הוא א' מן המלכ' והשרי' הנלחמי' בדוד מלך ישראל בימי' ההם, ויתאמן זה הפתרון אמרו בראש המומר' נערת גוים אבדת רשע, והרשע הזה הוא לבן אחר ההורג הנקיים המפיל בעצמותיו חלכאי' וכו'. וא"ת למה לא נכתב בכל המקרא כ"א בזה המקום וכו'? וחתם דבריו: ובפתרון הזה די, כל הוגה בדת שדיי'. (ה) לא דק בזה, כי ר"א התאמן פתרונו מענין המומר' כנראה מדבריו שהבאתי בס' הקדום, ובפי' לתלים שם אמר: והנכון דברי ר' דונש הלוי וכו' ע"ש, גם על פסוק אבדת רשע אמר, שהוא לבן, וזהו כדעת ר"א הנ"ל. (ו) ר"ל טעם על מות כמו על-מנחם שיר (תלי' מ"ו א') שהוא שם פיוט, והבט מה שפירש' במלות האלה, ומה שכתבתי להלן בס' סד. (ז) לדעת הגאון על-מנחם תיבה אחת, וכן הביא רש"י בשם מסורה הגדולה שהיא תיבה אחת שהרי חסר לה והוא ינהגנו על-מנחם ע"ש; וכן הוא במסור' שלפני. אולם מנחמי' הראב"ע צבי' סוף סי' מ"ח והרד"ק בשמו הביאו בשם המסורת כי הם צ' מלות ופירושו עד מות ע"ש, וגם בראש סי' ט' כתב החכם: על מות ב' מלות הם, ע"כ טעה האומר כי הוא כמו על עלמות שיר וכו' ע"ש. ונ"ל שמורה אחרת היתה לפניו, והבט מ"כ בעל מ"ש.

ש פ ה י ת ר

מב לעז (תלי' קי"ד א') אמר הגאון כמו לעני (א) שפה; ור"א אמר שהוא כל' משנה (ב) מוציא לעז על בניה; וב' הפי' במשקל אחד (ג) כי אין מכריע.

מג וחמגני (איוב ל' כ"ג) אמר הגאון כמו מגן (א) צריך (ראשי' י"ד כ') ור"א אמר שהוא מגו' נמגו' (ב) כל ישרי כנען (שמו' ט"ו ט"ו), וזוא אמת, ואולי לא אמר הגאון על השרש (ב) אלא על העקר (ג).

מד מי (א) אמר הגאון שלא יפול (ב) על דבר ידוע בל' עבר; ויאמר ר"א (ג) שאינו כן בעכו' שמצא מי ששע יעקב (מיכה א' ה'): ואני אומר שרברי הגאון אמת, כי פי' הכחוב בחסרון (ד) והטעם מי יסד או הוליד או עשה או הגדיל פשע יעקב.

מה למחוח מלכין (משלי ל"א ג'), אמר הגאון מל' חרגום (א)

ג ל נ ע ו ל

מב (א) מלת לעז קרוב בענינו למלת כועז (ישעי' ל"ג) בתלוף ל' בנ', וסם בישעי' כאמר ג"כ: עם עמקי שפה כלעג לשון, וזה שהרכיב הגאון בפי' למלת לעז, והטעם כפירש"י: עם שפתי לשון אחר שאינו לה"ק. (ב) קדושין פ"א ע"א, וענינו רטון ולעג. (ג) ונפי' שם אמר כדעת ר"א וכ"כ הרד"ק בשרשו. **מג** (א) שהוא ענין מסירה. (ב) שהוא ענין מסיפה, וכן כאן וזה שמתורגם ותמסכני. (ג) כי בודאי הם ב' שרשי' שונים. (ד) ר"ל על טעם

וכותה הענין, וזה מלת ותמוגני קרוב לטעם מוגן; וזה מוסד לפי דעת שדקדקי' קדמוני' ותשובי' שלא הוכחו ליסוד ושרש המלה רק ב' אותיו, וע' בירעות שלמה שרש מגן. ושמחתי למנוח און לדעת הגאון מתי' שתרגם מלת ותמוגני בישעי' ס"ד ו': ומסרת כאל. וזוה פראה שגם לדעתו שרש שוג קרוב בהוראתו לשרש מוגן, שהוא ענין מסירה.

מד (א) לדעתי חסר פה מלת שמך, ומוסב על פסוק באופטו' י"ג י"ו: ויאמר מנוח אל מלאך ה' מי שמך וגו'. (ב) לדעתו לא יפול שאלת מי על דבר שאינו מי בעל דעת, וכ"כ החכם בפי' לישלח בפסוק מי לך וגו', ונפי' לרות ג' ט"ו ונפי' לראש מיכה ח"ל שם: מי נופל על אדם לא על בהמה וסם דבר עכ"ל: וכן הוא דעת הרד"ק בשרשי', ולכן פראו מי שמך: מי אתה וכו': ע"ש. (ג) דעת ר"א, שאלת מי יפול גם על דבר בלתי בן דעת; ומנחתי בפי' התשובות שלו בדבור מן הוא ח"ל: ומי לא יפול כי על אשר יבין וישכיל כמו ומי כהחכם; אומר יס לנו במקרא מי נופל על דברים אשר לא יבינו ולא ישכילו, כמו ומי בא עליהם במקום מה ומה עכ"ל. ואכתי חפשתי בחפש מחופש אחרי פסוק וימי בא עליהם, ולא ראיתיו עד הנה, ולכן ידמה לב אמו' הרב הגדול מ"ה א"פ כ"י שחסרו מדבריו ונ"ל: וכומו מי פשע יעקב הלוא שמרו ומי נמות יהודה, ובשניהם מי ומי בא עליהם במקום מה ומה, וכניס דבריו. (ד) ר"ל שאלת מי במיכה שם נופל על חסרון מלה א', כמו מי יסד או הוליד וכו', ולדעת הרד"ק בפי' חסר מלת גרס, ולעולם דברי הגאון אמת, שלא יפול מי אלא על בן דעת כאמר.

מה (א) לדעתו מלת מלכין אינה הרנוי מן מלך כדעת המתרגם

עצה, ויאמר ר"א שהוא (נ) כעלות מיחים (תל"י ס"ו ט"ו); ופי' הגאון הוא הנכון כי אם כדברי ר"א הי' הל' שבזר בחירק ולא פתוח, כמו שנות עולמים (סס ע"ו ו'), שטעמו לשנוור עולמים, ואם יאמר הנר למזכב? החשובה כי נפתח הל' לתור' ה' הרעה החסר כמשפט חבר הל' שהוא ב' (ג) כמו בשמים, ונמצא שלם בַּהשמים חסרך (סס ל"ו ו') א"כ נפתח הל' מחסרון הא' (ד) בנין הכב' הנוסף כמו למר' עני ככורו (ישעי' ג' ט').

מז מאילים אשר חמדתם (ישעי' א' כ"ט), פי' הגאון כבשים; ויאמר ר"א שהוא מגו' אלונים כמו אלה (א). ולדעתי הכת' כפול (נ) כמשפט הנביאים, רק דברי הגאון אינם רחוקים.

מז בראש אמיר (ישעי' י"ז), אמר הגאון כמשמעו (א) כמו האמירך היום (דברי' ל"ו י"ח), ויאמר ר"א שהוא משריגי ענף, וכן הוא כשריג שהוא למעלה (נ) למעלה, וגם דברי הגאון נכונים, וכמוהו יחאסרו כל פעלי און (תל"י נ"ד ד').

מח וחחאששו (ישעי' מ"ו ט'), אמר הגאון מגו' יאוש (א); ויאמר

ג ל נ ע ו ל

ומפשי' אחרים, רק מל' ענה, כי מרגום אי ענך (שמות י"ח י"ט) אינו לכיך, וכן מנינו בארמית מלכי יספר עליך (דניאל ד' כ"ד) כמו ענת, וכן הרבה ברו"ל: נא והמלך נשכינה, וכן בעברי מנינו וימלך לבי (נחמ' ה') שטעמו ויתיען; וכן למחות מלכין פי' להשחית ענות ומחצבו' השכל, וכן פשו' ר' יונה ואכן יחייא ורלב"ג, ולדעתם מלת למחות הוא מקור מהפעיל ושרו מחה, והוא ענין הסרה והשחיתה. ולדעת פרחון למחות מלכין פי' סוף הענות והעומק שלהן. (ב) לדעת ר"א למחות הוא סס סמוך ולאו מוח וטעמו דאן זמנן כמו מיסים. (ג) לאו דוקא, כי גם משפט הכ' כן, כמו פַּעַל פִּאֲדַנְי (ישעי' כ"ד ב'). (ד) הה"א כנ"ל, ור"ל נפתח הל' למחות בעבור חסרון ה"א הפעיל, והוטל' תנועת' על אות השמוש ודינו להמחות, וכן למרות כמו להמרות.

מז (א) ונא הקצתן אלים נסימן זכרים כמו נשים ודומיה', וכ"כ רש"י ראב"ע דד"ק ופרחון והמנחר וכן ח"י מאילני. (ב) ר"ל כפל ענין במלות שונות, כי אמר אחריו: ותפירו מהננות.

מז (א) החכם צפי' גם כתב; אמיר המעולה ביות מגו' וה' האמירך וכן צל' קדר עכ"ל, וכן דרשו רז"ל בחגיגה ג' ע"א: את ה' האמרת היום וכו' ע"ש. (ב) וקרא אמיר סעיף העליון, וכן האמירך פי' הרימך והגדילך וכ"כ רש"י וד"ק ופרחון, והממשל הוא ירושלים ע"ש.

מח (א) ענינו ידוע בדרו"ל, כמו יאוש שלא מדעת צפ"ב דנ"מ וכדומ', והוא מגו' ליאוש את לבי (קהלת ב') ונואש ממני (ש"א כ"ו) ודומי' שענינם להוציא ולהעביר דבר מן הלב, או לעזוב דבר א'. ולהסב הפך הראשון. וכן יהי' פי' התאוששו כמו התיאשו מהם, ר"ל הסירו דוע' לכבכם וגלולכם מלככם ומקרבכם (ע"ד: יעזוב רשע דרכו וגו'), וז"ל אחריו: הצינו פושעי' על

ש פ ח י ת ר

ר"א שהוא כמו ישיש (ב), ויאמר רבינו האי (ג) גאון שהוא מגו' אש, והטעם היו חדים (ד); והנכון בעיני הוסרו (ה) לשון יסוד כמו לאשישי קיר חרשח (שס י"ז ז).

סמט (א) יסיף ענן אורו (איוב ל"ז י"א), אמר הגאון שאינו ל' אור (ב), ויאמר ר"א כי הוא המאור שהוא סבח (ג) הענני, ומה יעשרה בפסו' כחום צח עלי אור? (ג) (ישעי' י"ח ד').

(ג) באין אלפים אבוס בר (ישעי' י"ד ד'), אמר הגאון במקו' שאין בקר אבוס (ה) בר, ועושה אבוס בקמץ קמץ כמו בק"ג, ובר כמשמעו (ג), ויאמר ר"א באין בקר האבוס (ג) נקי ויפה, פי' שסופו (ד) מוכיח

ג ל נ ע ו ל

לכ וגו'. כן כל פי' דברי הגאון פה. אולם תמהני על החכם נפי' לישעי' שם הניח בשם הגאון רב סעדי' ז"ל, שגלת התאשזו הוא מגו' אש והטעם הוקדו וכו' ע"ג ונ"ע? (ב) שענינו זקן ורב ימים מגו' יש, ונקרא הזקן כן לפי שמד הישות בו ימי' רבי', וזה יהי' ג"כ טעם התאשזו, כלל' היו כישעי'. אשר זהם חכמה, כדכתי' נביטי' חכמה וגו' (איוב י"ג), והוא ע"ד שאה"כ: לו חכמו יסבילו זאת וגו' (דברי' ל"ב). (ג) בפומבדיתא, והי' אחד מוקני לה"ק המנוי' בפתיחה למאונסי, והחכם מוכירו נפי' לדברים ל"כ ל"ט; לישעי' מ"ו ח'; לעומס ה' כ"ב; לתל' נ"ח י'; לאיוב ו' י'; י"ד כ"ז; כ"א ל"ב. גם הזכירו בספרו אגרת שבת (נדפס בכ"ח מ"ד, מכתב כ"ב) בשער הראשון נד 164 בסופו; גם הרד"ק הזכירו בפירושו ובשאר ספריו הרבה, ויתר תולדותיו ותולדו' ספריו כתובים מהרב המפורס' מהר"ל ראפאפארט כ"י בבכורי העתים לשנת תקפ"ט. (ד) קריס כנ"ל, והוא ענין שריפה, וכ"כ נפי' נאמו, שהוא מגו' אש כאלו אמר התאחרו עכ"ל. ואולי כוננו כמש"כ הרד"ק בשם אביו ז"ל, כלל' הכלמו ממשעיסם הרעים. וכ"כ המצח"ר: השרט, והשיבו זאת על לב. (ה) ר"ל התאשזו כמו הוסרו והתחוקו מגו' אשיש, שענינו יסוד וחוק הקיר והבנין, והוראתו זו נמצא לרוב בארמית, וכן ת"י ותתקפו וכן פירש"י והרד"א הפרחון והמצח"ר, והטעם התחוקו באמונתכם וכו'. ועיין צנ"ר סדר ושלח פ' ע"א.

סמט (א) דק הוא ל' מטר, וכן פירו המתרנס רש"י רד"ק ורלב"ג הפרחון ובעל העשר, וכן השתמשו רז"ל במ"ד סוף פ' כ"ו: דארי' כל אורה שנאמר' באליהו אינה אלא צירידת גשמים. והנע מש"כ החכ' נפי' שם. (ב) וכ"כ נפי' לישעי' י"ח ד', וכ"כ הרד"ק בשאר: נקרא המטר אור בעצו' המאור הקטן, כי בתנועתו יהי' המטר צוות הבורא. (ג) כי שם מלת אור בהכרח מל' גשם בעצו' שאמר קודם חסם נח, וכ"כ המפרש"י. אך יוכתן תרגום: "באשין פנח על אש", ובראה שלדעתו גם זה מל' אור ממש, ואין לטעון כ"כ על ר"א. (ג) ר"ל במקום שאין בקר אבוס ומטעם, נמצא בר הרבה, כי בקר אבוס ומטעם אינו עומד לתרישה ולדישה, וכן אי' בגמ' דע"ז ט"ז ע"א: שור של פטם מהו? וכירש"י: שפוטו ושין מאוד ואינו ראוי למלאכה. (ב) ל' תבואה. (ג) לדעתו פי' הפסוק: במקום שאין בקר נמצא כלל, יהי' האבוס — חה

ש פ ת י ה ר

יז

עליו, אע"פ שיש לטעון במלח (ה) בר, רק כאן הוא כדרך טור (ו) יאמר.
גא) עטרת תפארת חמנוך (מט"ז ד'), אמר ר"א שהנאן פי' מגן
 (א), והוא אומ' שהוא כמו מגן (ב) צריך (ראש' י"ד) גם בזה יתה אומ'.
גב) מה יקרו רעוך אל (תל"י קל"ט י"ז) אמר הנאן מחטבוואך (א)
 וכטוהו ולרעיון (ב) לבו, כי הו"ו והנו"ן נוספו' כמו זכרון. ויאמר ר"א
 שהוא כמו סגולה (ג), ואני אומר שספרו ראוי להשרף על שיאמר שיש לשם
 שהוא אחר — חברי' ורעי', רק כדרך דרש (ד) לא ער פשטי חלילה
 חלילה והנה דבר סרה על ה', רק פי' הנאן נפת, הלא תראה שאמר
 הנביא חחלה (אס"ג) בנת (ה) לרעי מרחוק, ואחר דברי רבי (ו) אמר
 מה יקרו רעוך אל, והטעם כי אחר חבין רעי (ו) מרחוק, מזמן (ז)

ג ל נ ע ו ל

פונר התבואה, כמו פתחו מאבוסיה (ירמי' ב) — נקי וריקס, וכן פי' בעל
 העשר: בלאן אלפים לא ישנו בני אדם להתרישה ויהיו האבוס' ריקים; ופרסון
 פי' האבוס נקי מן הלכלוך של בקר. (ד) ר"ל שיפא דקרא' מדינ תבואות
 בכת שור' מוכית על יזר פירושו, כי הוא הסך הקודם, דהיינו במקום שיש
 כח האור ובקר נמשא, יהי' ג"כ רב תבואות, כי ימלאו הארנות והאבוס' בר
 לדב. (ה) שיהי' טעמו ל' דקים ומסרוך? (ו) כחנתי על מה שדרשו רז"ל ביום
 מס' ברכת, שנפסוק ובה השם וטורר שב מלת וטורר על היום, דהיינו שלא
 יאכל מן הקדש' עד שור האור, מה שאמרו: מלי ועורר? עהר יומא, כל'י
 שיה' האור נקי וטורר מאור השמש ויראו הכבני'. וכאשר אמרנו שאלת שחר
 הדלתו הסרת ומסרון האור, כן טבל לפרש מלת בר מסרון ומקוון האבוס
 מהתבואה. ועד'ו הביא הספרסון האי' על טרורו הכל' במלת בר מתבוס
 וכענש השמים לעורר לבדירו, כל'י ברירות, וכלל התי' כמנהג התרגום.
 וגם עד'ו מנאתי בס' הארשים להקדמתו ר' יונה שפי' וכפר לו שצנת ימים
 לטהרתו, כל'י להפסק ווט ולאי' על הטהרה, שהוא מותר זה אל הקדש, והביא
 ראי' על פירושו ע"ש. ובן אי' בת"כ: וכי יטהר הוב מווב (ויקרא י"ד) כשיפסוק מווב.
גא) (א) ר"ל תהי' לך למגן ולמחסה. (ב) שהוא ל' מסיר' ונתינה,
 והטעם פה: תמן ומחסר לך עטרת תפארת.

גב) (א) וכ"כ החכם בפי' והרד"ק בשרשו. (ב) לא נמשא כן במקרא,
 רק ובהעיון לב (קהלת ט' כ"ב). (ג) והבפרד ר'עוהו כמו רעה דוד (א"ב ע"ז),
 ור' עיך כמו סגולותיך, והמה הרדיקוס כפירש"י, ובן אור המתרגם דמיק
 דיקיית (ד) כדאי' בת"ר לויקרא ריש פ' ב' י' נקראו יקרים וכו', נדיקי'
 מטיף? וט' מה יקרו רעוך אל וכו': ובן דרשו רז"ל בתנינה ו' ע"א בפסוק
 האקר הנלך מניית העך, ע"ש בפירש"י; וכ"כ הרמב"ם במורה ח"ג פמ"ו: כבר
 הצירו חז"ל על זה העטף ואמרו שאין טוב להבטח למקדש בכל עת שירבה,
 וסמכו זה לאמרו האקר הנלך מניית רעך. (ה) נגתה כז"ל. (ו) בדרבי השם
 במומו' אס. (ז) ר"ל ומצבת. (ח) ע"ד מרחוק ה' כראה ל' (ירמי' ל"א ג').

ש פ ת י ח ר

קדמון קודם (ט) שאחשוב, ומחשבותיך (י) יקרי' בעיני שלא אוכל לדעתם; כמו ויקר (יא) פרוין נפשם (סס ע"ט ע'), הלא אחריו אספרם (יג) מחול ירביון (יג), ואיך ידבר כן על סגולי ה' ומה טעם הקיצוץ מעודי עסק? וחבר רעה אל רעה שאמר שרעי ה' אין להם מספר.

ג) צעיר רדים (תלי' ס"ח כ"ח), אמר הגאון הפתור (א) שלהם, כאלו אמר רודה (ג) כם; ור"א אמר שהוא מן נדרם (ג) (סופטי' ד'); ודברי הגאון נכונים, שאין טעם לדברי ר"א. ומה שאמר שלא אמר רדס בקסמו' הד' בקמץ גדול, הראינו לו איה המעלם (ד) מים (ישעי' ס"ג י"א), ואלו (ה) שנו העברי' המשפט בפעלי' שהלמד' שלהם נעלם.

נד) הן אַרְאֵלֶם צעקו חצה (ישעי' לג ז'), אמר הגאון גדוליהם (א) ואין לסלר' חבר כהיו' טלאכי שלום כפול כמשפט רובי הנבואו'; ואמר ר"א כי אראלם כמו בְּשֵׁלֶם (ג) הבשר (מ"א י"ט); ולדעתי הוא

ג ל נ ע ו ל

(ט) ע"ד נטרם אַנְרֹךְ בנטן ידעתיך (סס א' ה'). (י) זה הפך הקודם, אמה תדע מחשבותי, ואני — לא אדע מחשבותיך, כי נשגבו ויקרו ממני להשיגם ולדעתם. (יא) שהטעם יחדל וימנע לפדותו לעולם, וכן חדרו מכחם. (יב) ר"ל העלילות שהם רבות מהחול אף אם המחשב' א', כ"כ צפי' ע"א. (יג) ירבון כנ"ל.

ג) (א) הנניד והמושל בעם. (ב) וכ"פ רש"י ורשב"ע ורד"ק, והמ"ס לכתי. (ג) והמ"ס שרשית. (ד) והראוי: המעלם בקמן כמשפט. (ה) נ"ל ואולי, ור"ל אולי לכך נשתנו מלות רדס וימעלם להנכד צדרי, בעבו' היותם מנל"ה, וכ"כ בנמות כ"ט ע"א ע"א. — אך קשה לי מה יענה החכם במלת רצם (ירעי' יד י"ב) ובמלת רצון קוֹנֶם בסדר התפלה?

ג) (א) לדעתו אראל כמו מלאך, והוא גם גדולה כמו אריאל מואב (ש"כ כ"ג) שמתורגם רבדבי מואב, וכ"כ הרד"ק נשאר ובעל העשר צפי', וכ"כ החכם צפי': אראלם כמו מלאכיהם והעד וכו' ע"א. ופרקון מביאו בשאר ר"ל ופי' מלאך כל א' וא' מהן ע"א. וע' מה שאמרו רז"ל בכתובות ק"ד ע"ב אראלי' מתוקים וכו'. (ב) שמורכב מנ' מלות כמו בשל' להם או בשל' למו' כמש"כ במאונז' י"ט ע"ב, (ועדו' פי' תום' בחולין צ"ח ע"ב מלת בשלה כמו בשל' לה, ע"ג ברה' אין בשלה אלא שלמה); וכן פה אראלם מורכב מנ' מלות כמו אראה להם, והטעם אראה להם לשראל' נרות שינעקו וכו', וכ"פ הרד"ק בשם אביו ז"ל; והמתרג' אמר: "כד אתגלי להון, ופי' ג"כ כנ' תבות. וראיתי בס' המעשרות להקדמון ר' מנחם בן סרוק ערך אראל שהארץ מאור בפתרון מלה זו, והעריך מענה נגד הפותר' שהוא מורכב מנ' מלות, וסיים דבריו: "ע"כ לא יתכן להיות אראלם מהם ולא ישתוה בפתרוכס"ו וכו'.

(ג) וכפירש"י גם וכ"כ ר' מנחם בס' המעשרות: ופתרון הן אראלם וכו', כי הוא עת אשר נהרס המוצנח הנקרא אריאל, נעקו ובכו אותו וקוננו מקדשם וכו'. ודברי הרשב"ע פה סותר' למש"כ צפי' גם, גם למש"כ במאונז' י"ט ע"ב

ירושלים (ג) שנקרא אריאל (ד) על שם המזבח (ה), או כעבו דבר אחר (ו), והטעם (ז) כשיראו אראלי הם שרים שלה חטם יצקו חוצה. **נה** רפה שכריה (תל' ס' ד'), אמר הגאון כמו הרפה (ה) לה (מ' ל' כ"ו), ור"א אמר שהיא מגו' ופוארה (כ), כי אותיו אה"י מתהפכים, וה' חשוב כמו א' בסוף המלה ואין הפרש ביניהם במבטא. **נו** משרח ענבים (כמדבר ו' ג'), אמר הגאון מל' משנה שורין (ה); ויאמר ר"א כי הת' שרש כמו ושרח (כ) (סס ח' כ"ו) והטעם עבודת, ולא אמר מאומה, כי מה טעם לאמר (ג) לא ישחה כל עבודת ענבים? **נד** ושלות כסילים (משלי א' ל"ב), אמר הגאון כמו שלו, (ה), והטעם שנגת (כ) וכמיהו על השל (ג) (ש"כ ו' ז'), אע"פ שיש שפרשו בו על הסכה (ד) כמו בשל (ה); ויאמר ר"א שהוא כמו שלו (ו) כל בגדי בגד (ירמי' י"ב א'), וב' הפי' נכונ', א"כ אין להשיב על הגאון. **נח** עד כי יבא שילה (ראשי' ע"ט י'), אמר הגאון כמו שלו (ה); ויאמר ר"א שטעה ג' (כ) טעו', ולא אמר מאומה, כי מצאנו ה"א בסוף

ג ל נ ע ל

וכ"ע? (ד) כמו הוי אריאל (ישעי' כ"ט) וע"ס נפי'. (ה) כדכתי' וההר אל ארבע אמות (יחזקאל ע"ג), כי אותיו אה"י מתחלפות, ונקרא מונח אריאל לענין שאר"ל ביומא כ"א ע"כ כי האז הקדוש' שידה מן השמי' רובנות בו כארי. (ו) ר"ל ירושלי' נקרא ג"כ בשם אריאל בעצו' שזולה אר"י, והבט נפי'. ואי' במשנה סוף פ"ד דמדות: וההיכל נר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי וכ"ע"ס. (ז) לדעתי מוסב זה על מש"כ בתחלת דבריו נפי' הגאון שאמר אראלס כמו גדוליהם, ועל זה אמר: והטעם כשיראו וכו'.

נה (א) וכן טעם רפה שברי', הרפה והנח אותם, וזה הפך רפואה. (ב) וכת"י אסי, וכ"פ רוב המפרשי', ונ"ל אע"פ שכתב נה"ל נקרא כבעלי האל"ף.

נד (א) במס' שבת פ"ח מ"ה, והוא ל' מוססה, והאס בנפרד מי משרה, ומזה נסמיכות משרת. (ב) וכ"פ מנחס. (ג) וכן השיג הראש"ם על פי' מנחס.

נו (א) משוכ, ולדעתי נ"ל: לשל או לשלוחא, והו' מרגוס של לשגנה ושגנה (כמדבר ט"ו). (ב) ר"ל שגנת כסילים וטעותם מביאתם לאכזק, וכן מתרגס "וטועי דכסלי תובטני". (ג) שהוא ג"כ ל' שגנה כמש"כ המפרשי' ע"ס. (ד) ר"ל טעם השל כמו הסכה, והיינו שאחז בארון. (ה) משוכ בנקוד ונ"ל בשל (יונה א' י"ב), ואס ענינו ג"כ כמו סבתי, כמש"כ החכם צפי' סס על מלת בשלמי (סס ז'): "בעבור מי וכמיהו על השלי". (מהרא"פ).

(ו) והוא ל' מטטה, וכן פה הטעם מנוחת כסילי' ושלומם תאבדס כפירשי' ע"ס.

נח (א) משוכ בנקוד ולדעתי נ"ל לשל, ור"ל מלת שלח כמו שלו ומוסב על המשיח, וכן ת"א וירושלמי: דלילי' (דרודי') היא מלכותא, וכן דרשו צנ"ר: עד כי יבוא עליה, זה מלך המשיח, וכתב מ"כ: וזילה פי' שהמלכה שלו. (ב) ואלו הן: (א) הי' נרדך לבוא בסוף המלה אות וי' לסי' נוף נסתד?

ש פ ת י ח ר

טלה תחת ו' ל' זכר שאינו נמעה (ג), כמו בחוק אהלך (שם ט' כ"א); גם מצאנו נח געלים ת' הדגש (ד), ומצינו ירד געלים למשך (ה) ואין להם מספר, והגבון בעיני שידבר על גלות שילה. ואלו כאשר אמרו רבים כגון שלל (ו) ה' שלילו, או מן ובשלוחה (ז) (דברי' כ"ח ל"ז) ה' שלו (ח), ועוד למה וזכר השלי' (ט) תחת הכוזב ופרשתי בס' הישר (י)

ג ל ג ע ו ל

(9) אם תשטט איך בראש ת' אשר נרדך לנקד בטובל ודגש אחרי' (3) למה בא כאן ט"ל טו"ד? (והבט מ"ג בעל מ"ג בזה.) (ג) וסר בזה טענה א'. (ד) כמ"כ בנחות כ"ח ע"ב ובמקומו הרבה. (ה) ובה סרו גם ב' טענו' האחרו'. (ו) ג"ל עלי, והוא ידוע בדד"ל: ובהג גליל (ר"ש פ' גיד הכנה) ודומיו ופי' העובר, וכן מלת כפל מתורגם גליל, ולכ"ז טעם שילה כמו בכו וסב על משיח; ועל פי זה השיב, שאו ג"ל שלילוי. (ז) ר"ל לדעת אחרי' והי' שילה כטעם ובשליטה, ומנח לרוב גל' משנה, כמו ומנח זה עליה (חולין ע"ג), סנדל או עליה (כדה ל"ד), והטעם בן קטן, וסב על המשיח ולדעתי כיון בזה יז"ע בתרגומו: וזעיר בכו"ו. וגם בעל פרחון פי' בט ומצינו בשרש שול; והבט במדרש מליס להכנס געועניוס. (ח) משנה ו"ל שליו, והיותו גבון ג"ל שְׁלִיחוֹ, וספר בזה דעת האומרי' שמת שילה ונוד' עליה. (ט) סתקרא כן רק הכיס שזומד הולך כמעט אמו ולא הולך בעצמו והבט מ"כ הדלק כפי' ובשרשו. והנה החכם כפי' אחרי שהביא דעות אלו אמרו: "אוי יהי טילה כמו בכו וכו' מנח' לא תשלה אותי (מ"ב ד') שפי' לא תולידו עב"ל. והמבחר כתבו וי"ח שילה הוא המלך המשיח אשר יבא ממנו (מיהודה) מל' שול תשלו וכו' ע"ג ובפי' ט"כ. (י) לדעתי כיוון בזה על פירוש לתורה, ודרכו לקראו בשם ס' הישר, ואעידה לי עדים כאמנים, ועל פי ג' שיה יקום דבר. (א) בספרו שפה ברורה מ"ג ע"ב גם ידבר עמנו מאותו' אהרי' ועם הנחותם לאותו' הטוב בעני' החשבון, וסייסו כי האחד שרש ועקר וכו' כאשר פירשתי בספר הישרי'. וזה ברור שכיון בזה על מ"כ כפי' לשמות ג' ע"ג, הנודע לארכו ולרחבו. — (b) בראש הקדמתו על פי' התורה אמרו זה ספר הישר, לאברהם הש"י וכו'. — (c) והשני הכי נכבד, בס' אבודרהם בסוף סדר התקופות הביא בשם אב"ע וז"ל וכתב החכם בן עזרא שאלו חכמי קריאות (קידיון) לרבינו הא"י, למה נהגו ישראל הדריס במערב להשמר שלא יתנו מים בשעת התקופה? והשיב וכו', כי ידוע ידענו כי כל דברי חכמי' אמת כאשר הם בנאמנים או ים לכן סוד סתום כאשר רשותי מקנת סודם בספר הישר שהוא פירוש התורה עכ"ל. * — ואחרי הדברי' והקמת האלה הדבר ברור אינך ועתק, בראית חוט המשולש לא בנוהיה יתקן,

(*) **אמור הבכארי:** הדברי' האלה אשר הביא בעל אבודרהם בשם החכם אב"ע, ולא הראה איה חוכים, מנחתי עם' אגרת שבת (הנדפס חחדש בס' כרם חמד מ"ה במכתב כ"ג) וצאו נקבנו חוק שער הראשון, והנה אפס ק"ז' ראינו וכו' לא ראינו, והחכם המפורסר של"ל, אשר הוסיף לאור לא הדפיס תמימים, כי תמו נכרתו בדבר הנכפוש.

כי נבא על דוד (יא), ושלה שם המקום בעצמו שהי' שם הארון (יג), והטעם עד כי יבא קץ (יג) שילה או עד יצא דבר שילה, ולו יקרה עמים שב לשבת יהוד' (יד), וכן הכתוב מעיד: ויטש (טו) משכן שילה (טו) ויבחר ברוד עכדו.

(טז) שלף יבש (תלי' קכ"ט ו'), אמר הגאון מלשון משנה (א) שלפי קציר, ור"א אמר שהוא כמו שלף (ב) איש נעלו (רות ד' ז'), וב' הפירושי' נכונים הם בעיני.

(ס) חשורי (ש"ה ד' ח'), אמר הגאון מנחה (א), וכמוהו וחשורה אין להביא (ש"ה ט' ז'), וטעם ר"א (ב) רחוק מעט.

ג ל נ ע ו ל

סדרך החכם לקראו פירושו לתורה בשם ס' הישר, כן חקרנהו ודעהו, בעבור שנמצאו עוד ספרים רבים בשם זה, והנודעי' לי אלה הם: 1) ראשון תחלה נאמר ביהושע י' יג: הלא היא כתובה על ספר הישר, ודרשו רז"ל במס' ע"ז כ"ה ע"א: מאי ספר הישר? א"ר חייא בר אבא אר"י זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שאל' וכו', ופירש"י היינו ס' בראשית שמעשה אבות כתובים בו. ואי' עוד שם בגמ' כתיב ויאמר ללמד בני יהודה קשת הכה כתובה על ספר הישר (שם א'), מאי ספר הישר? א"ר חייא בר אבא אר"י זה ספר אברהם יצחק ויעקב וכו' (והו' ס' בראשית); ר' אליעזר אומר זה ספר מעשה תורה וכו'; ר' שמואל ב"ר אומר זה ס' שופטים וכו' ע"ש. ולדעת הרמב"ם בשמואל שם נקרא כן גם ס' ויקרא ע"ש. 2) ספר הישר לר"ת, וזה תולדות אדם גדול רבינו תם ז"ל, הובא בתוס' כמה פעמים. 3) ס' הישר, ספור כל מאורעו' ומעשיו' מיימות אדה"ר בסדר התורה עד יציאת מצרים ובמדבר ומעט ממי' במדבר (ע' בסדר הדורות סוף אות יו"ד). 4) ספר הישר בנוסח המיוחס לר"ת, והוא באמות לר' זרחי' היוני כאשר כתב הגאון ר' מנחם לואנא בשפרו שתי ידות קכ"ב ע"א. 5) ס' הישר המיוחס לר' עקיבא *). 6) ספר הישר, חננו הר"ר ישועה (קראי') בבאר דוני העריות (אורח נדיקים כ"ג ע"א). (יא) הנט בפירושו, והרמב"ן טען עליו ע"ש. (יב) כדכתי' ביהושע יח א' ח' ע"ש. (יג) כי אח"כ נלך דוד. (יד) והעעם שיסודו גויס למשמעתו, וכן היו עמיס רבי' תחת יד דוד ושלמה בנו כמש"כ נפי' שם. (טו) ר"ל אחר שיטת משכן שילה או יבחר ברוד עכדו, והם ב' פסוקי' שונים בתלי' ע"ח ס' וע'. וכן פי' המנחם: עד כי יבוא זמן ויטוש משכן שלו, ומיד ויבחר ברוד עכדו וכו' ע"ש. (טו) שלף כג"ל וח' כ"ב והסימן כנסר בפ' ויחי.

(טז) (א) בנימות קט"ו ע"ב: שלפי קציר חטים היו, ופירש"י סוף קציר חטי' וכו', ופי' הפסוק נתייבש קודם סופו וביכורו, או כמש"כ הפרחון: קודם הקציר הקיץ ע"ש. (ב) וטעמו חלן, ופי' הפסוק נתייבש קוד' תלישה או קוד' שיגל. (ג) (א) וכן דרשו בנ"ר: אין ל' תאורה אלא ל' קרבן וכו' ע"ש, וכתי' דריון. (ב) אולי פי' מל' הנטה כמש"כ אב"ע והרד"ק, או מל' שייך בארמית, וקרוב בענינו למל' תבואי הקדו', או פי' מל' שירה כמו שדרו"ל במ"ר שם.

*) Bergr. Dr. Bunn' gottesb. Vorträge der Juden S. 100.

ש פ ח י ת ר

סא אִשְׁחָה (תלי' ו' ז'), אמר הגאון שהוא כמו כאשר יפרש השִׁחָה (ח) (יִשְׁעִי כִּי י"א) דרך משל, כי החקצו דמעוּח במטחי ועלו (ב) משיחו, וב' ככל לילה משרח עצמו ואחר (ג) עמו, כמו מֵאֵל (ד) אביך (רִאשִׁי מ"ט כ"ה); ויאמר ר"א שהוא ל' רהיבה (ה) בארמית, ואחר שמצאנו לו חבר בלה"ק אין לנו צורך לארמית, גם הוא משל לדברי ר"א.

סב באשמנים כמחים (יִשְׁעִי ל"ט י'), אמר הגאון שאין לו חבר וטעמו כפי מקומו (ח), ור"א אמר שה"א (ב) נוסף וטעמו שמנים ודשני' היינו כמחים, א"כ מה טעם הב' (ג)? ועוד כי דברי הגביאי' (ד) כפולים.

סג ויבא גם השמן (איוב ב' ח'), אמר הגאון שם (ח) אדם; ויאמר ר"א שהוא מהמלאכי', וכבר הכאתי ראוי' מחוקת דברי ר"א בפי' (ב) איוב; ואולי הגאון אמר כן, בעבו' שלא יבינו הרבי' הסוד (ג) רק אחד מני אלף, שקשה לו לאמו' שמלאכי ה' שטנים.

סד אל הנחילות (תלי' ה' ח'), אמר הגאון ל' חפלה מן ויחל משה (שמו' ל"ב י"א), ור"א לא פי' מאומה; והנכון כי חחלת המומ' הוא

ג ל נ ע ו ל

סא (א) והוא ל' השטה על פני היים, וכן פי' החכם ור' מנחם. (ב) משוגע בדפוס, ולדעתי ל"ל מִי שָׁחוּ, ופסוק הוא ביהוקאל מ"ז ה' (ע"ג פירושו), וכן כאן פי' כל כך התקבצו ועלו דמעוּת במטתי עד שאוכל לשאת על פניהם, והוא ע"ד הפלגה. (ג) כאלו אמר במטתי, ולפי מ"כ בפי' שם, שמטתי פעול וכו' אין צורך לזה. (ד) ר"ל מ"ס מאל משרת ג"כ במלת ואת הבא אחריו כאלו אמר ומאת. (ה) כי תרגום של רחץ הוא אססי.

סב (א) מענין קברים כמ"כ החכם בפי' והרד"ק בשרשו, או פי' כמו שפטר מנחם ל' מחשכים כמ"כ רש"י שם, או פי' כמו שתי' ל' מסגר או מל' שומה כמו שפי' הריק"ס. (ב) משוגע וכו' זה האל"ף נוסף, ודעתו זה מפרש גם' התשובות בדבור באשמני' וכו': והבאת באשמנים כמתים במחברת אל"ף, ופתרת אותו במחשכי', והוא ממחברת ש"ן, כי יסודו שמן חלקו, ונוסף האל"ף עלי שמן באשמנים כאשר נוסף באזכרתה אשר יסודו זכר וכו', פתרון הפסוק: כאלו בנסף באשמנים כמתים והיינו בין החיים האמני', כמת' היבזי' הישנים, והתנוון ברענני' הדגנים, ולא באודי' העשנים עכ"ל, וכן פי' הפרחון. (ג) לפי פירושו גם' התשובות הנ"ל אין מקום לטענה זו, כי טעם הב' כמו בין או חוץ. (ד) ר"ל כפול ענין במלות שונות, ולפי' ר"א אין לו דמיון למה שקודם, אולם למש"כ החכם בפי' שטעם באשמני' כמו בזהרים, נכון הוא, ואולי פי' כן גם הגאון.

סג (א) והוא הי' מקבא באיוב, והבט בראש פי' לאיוב. (ב) ושם טען על דעת הגאון ע"ש, והבט ג"כ מ"כ בענין זה הרמב"ם במורה ח"ג פכ"ה ואחר מפרשי' שהארכיבו בו. (ג) ח"ל בפי' שם: ולבאר סוד אלה הדברי' לא יכילם ספר, והמנין סוד מערכי' הנצאוי' וכו' ידע עיקר השטן, והכלל שהוא מלאך.

ש פ ת י ח ר

כ

כמו פיוט (א) שטעמו על כך ועל כך, ואלו היינו יודעי' אנה (ב) אוחו מוזמר או היינו מחפשי' לדעת טעם נחלות, אולי הוא מל' נחלות (ג) ל' רבים. **סח** נַפְתִּי (משלי ז' י"ז), אמר הגאון מגו' נַפְתִּי (פ) (שם ה' ג'), ור' ארונים אמר מלשון משנה (ז), והוא נכון.

סו לא נפל אנכי מכם (איוב י"ב ג'), אמר הגאון גדול, ואינו כאשר חשב (פ) הגאון שטעמו כאלו יאמר אין אני גדול מכם, וכמוהו לדעת המפרשי' הקדמוני' ויפלו טאר בעיניהם (כחמי' ז' ט"ז), ואולם הר נופל (ב) יוכל (איוב י"ד י"ח); ולדעתי שמלח' ויפלו כמשמעה, שנלאו ונפלו בעיניה' בעצמם, ופי' הר נופל הוא, ואך מעט רחוק, הר הנופל הוא הר עד שיכול, ונכון שטעמו גבוה וגדול, כמו הנפילים (ג) (ראשי' ז' ד'); ואם אמר אומר למה לא אמר הר נפול? אין לערער על השמו' כי יצאו אל משקלי' שוני', והעברי' לא יאמרו (ד) רק משקל הפעילי', ולהי' לא נופל אנכי מכם כמשמעו (ה) כאשר אמר ר"א קרוב מאוד.

ג ל נ ע ו ל

סד (א) וכ"כ צפי' לתלמי'; והנחילות תחלת פיוט ע"ש. והנט עה צפי' לסי' ד'. (ב) ר"ל אנה יסוב וכו'. (ג) ח"ל צפי' ע"ש: "אולי היא מנו' ינחלו לכס כדרך האכילה ההיא." ור"ל נחילות הוא מל' נחלה, אולם בא על משקל אחר, והוא פְעִילָה, כדרך שמשקל האַכִּילָה ההיא (מ"א י"ט) מן אכל, כך נְחִילָה מן נחל, ומה בלז' נְחִילָה, ככ"ל פי' דבריו, והנט ע"ש רש"י בשם המדרש והרד"ק בשם רבינו האי ז"ל צפי' מלת נחילות.

סה (א) שטעמו התכה והולוף בנשמי', וכן נפתי פי' הזלתי והכפתי משכני בריח מבושם. (ב) אולי ר"ל כופת מל' נפה וכברה שנקדוין בה את הקמח, וכן אי' במס' סוטה דף מ"ט: מאי כופת נופים? סלת נפה על נבי נפה וכו' ע"ש. אולם רש"י במשלי' מביא בשם דוכס שהוא ל' קטור, ודאיתו דעתו זה נספרו התשובות ח"ל: והכנת בחלק א' נפתי משכני עם כופת תטפנה, אפי' המימין ראית מקטר משכב כופת או בדבצ' הלל אס בקטור, יקראו לבל זבוב ודבורה, היטב לבאר כואת, ליושני הפרות, אס יוכל המדברי' להפעיל טופת כי אס בחזקת התורה, כאשר ערכתני באורה; ואומר כי פתרון נפתי קטרי משכני לפי הענין ואין לו דומה במקרא, והתבונן מהפוך דברי אלהי' ירא!

סו (א) לדעת אמ"ז מהרא"פ כרו' חסר מלת על, ור"ל ואינו כאשר חשב ר"א להשיג על הגאון צפי' מלת נופל שטעמו גדול, כמו שמבאר והולך. (ב) שענינו ג"כ הר גבוה ותלול, ונקרא כן, לפי שהעולה שם הוא מסוכן ועומד לכפילה. (ג) והם האנשי' הגדולים, ונקראו כן בעבור שיפול האדם מפחד' וכו', כמש"כ הרד"ק ע"ש, גם הפרתון פי' לא נופל, הר נופל ונפילי' מל' גדול וגבור. (ד) ישמרו, ככ"ל. (ה) ר"ל פחות וחסר; והמתרגם אחר; לא פריש אלא מכוון, והוא פי' מל' כלא, כי תרגם מלת כפלות מפרשין.

ש פ ת י ת ר

(סו) לחלפוז (ט"ה ד' ד'), אמר ר"א שהגאון אמר כי הח' שרש וטעמו לחלוליו (ב), א"כ (ב) המלה שחיים וטעמו לחלור פיוח, כמו חרב פיוח, והעד אלף המנן חלוי עליו, ואינו רחוק. ור"א לא פי' בו מאומה. ויאמר ר' מרינוס (ג) כי הח' נוסף והיא חסר א' (ד), כמו מלפנו מכהמות ארץ (איזו ל"ה י"א), והטעם שיורה וילמד (ה) עוברי דרכים; ור' שלמה (ו) כ"ר יהודה אמר, שאין לו דומה, וטעמו (ז) גפלאות. (ח) לא שְׁעָרוּם אבותיכם (דנ"ל ל"כ י"ו), אמר ר"א כי הגאון

ג ל נ ע ו ל

(סז) (א) מלה זו כמ"א במטה ב' פט"ו דאלות: התלויות הקרובות בין לעיר בין לדרך וכו', ופירושו תל והרקטן (Hügel), נגזר מן תל עולם, ולדעת הגאון יהי' כן טעם תלפיות. (ב) מאובש בדפוס ונ"ל א"כ, וד"ל או ש לפ"ה מלת תלפיות מורכב' מן תלה ופיות, וטעמו מגדל עשוי לתלות עליו פיות, והיינו חרבות, כמו כחרב פיות (מז"ה ה' ד'); וראי' לפי' זה, כי אמר אחריו: "אלף המנן תלוי עליו וגו'", וכפ"ל הענין במלות שונות כמשפט. והנה לדעת הרד"ק נראה תלל מורכב ג"כ מן תל ופיות, אולם פירשו באופן אחר ע"ש, גם ד"ל בכרכות ל' ע"א ונב"ר לשיר שם דרשו ההרכב' באופן אחר ע"ש, וכן לדעת המתרגם. (ג) זה המדקדק הקדמון ר' יונה הרופא בן גאנאס ממדינת קורדובא, ועקר שמו בל' ערבי אטל ואליד מירואן בן גיאנאס, והחכם מונה בפתיחה למאזני' תוך זקני לה"ק ומוזכרו לרוב בפירושו ובחבריו בשם ר' מרינוס או ר' יונה, וכן הזכירו לרוב הרד"ק, ובאו"ת הרשב"א סי' תי"ח נזכר ג"כ תוך גאוני וסמני ספרד. * (ד) ובתשומה: לחלפוזות ונחמר האלף כמו במלת מלפנו שהראוי מאלפנו. אך ג"ע קצת, שהרד"ק בבבלי הביא בשם ר' יונה שהתירו תמור' אלף והוא כמו אלפיות ע"ש? (ה) וראיתי בפתיחה להקדמון ר' מנחם בן סרוג שפי' ג"כ מלת תלפיות באופן זה והעריך מענה נגד הפותר', כי יש בל' עברי' מל' כחלקי' לשנים כמו בלימה לתלפינת וכדומה, ח"ל במחברת אראל: "חלילה לאנשי לבב להצדיק פתח להיות למטה מל' עברי' כחלקת לב', והמלה אשר ישמוך מחולקי' בה יקומען לא' ולא יחגו וכו', ואת אשר יאמרו לתלפיות שמו תל לבד ופיות לבד, ואין למלה טעם וכו'. אפס המלה סדורה כמשפט ודרוש' דת להיות תלפיות סג' מלפנו וגו', הוא המגדל הכסוף הבנוי לתשוי' וכו', והמגדל הוא בנוי למשמרת הנפשי' נכון לתלפיו' מתוקן להורו' וללמד באורח הטוב' וכו' עכ"ל. גם רש"י ו"ל פי' מל' חלוק ולמד אולם באופן אחר ע"ש. (ו) זה המעורר המפואר ל' שלמה בן גבירול, וכן חתם שמו בחרוי' הרבה בפיוטי, הבט בפתיחה למאזני' יתר תולדותיו וקורות ספריו כתובים בספר: "Ehrensäulen und Denksteine" מהחכם לעאפאלד דוקטור. (ז) ויהי' תלפיות כמו תפלות מן פלא בחלוקותיות כמו כבש וכבש וכדומה.

*) Wieg. Allgem. Zeit. 4. Sub. (1839) No. 200; Jfr. Ann. (1840) No. 8.

פי' בו לא שערו (א) לכם אבותיכם, והוא לא פי' מאומה; ויאמר ר' יצחק (ב) כ"ר שאל נ"ע שהוא מגו' לשעירים (ג) (ויקרא י"ו ו'), והטעם (ד) לא הי' ברעתם שיהיו שעירים; והנכון בעיני כמו ושערו (ה) חרבו סאד (ירמי' נ' ב'), ואולי ככה דעת הגאון והמלה מפעלי' העוסדי' (ו), ומעמו לא שערו מהם, ר"ל לא פחדו מהם, כמו בני יצאוני (ז) שהטעם יצאו ממני. **סמ** בְּדַמִּי יָמִי (ישעי' ל"ח י'), אמר הגאון בלחלוח (א), והטעם כגפן בְּדַמֶּךָ (ב) (יחזקאל י"ט י'); וי"א בדרמך מגו' דטוח (ג), ואם הוא ל' (ד) כמו צו' לצו; ורוב המפרשי' פרשוה בהכרח (ה) יסי, כמו וְדַמִּירֵי (ו) אטך (הושע ד' ה').

(ע) לא אראה יה (ישעי' ל"ח י'), אמר הגאון כטעם הודא' (א), ולא הביא ראי'; ויאמר ר"א, כי איננו בכל המקרא, ונוכל לחזק דברי הגאון, כי ראוח (ב) מעשה אלהי' היא הודאה.

ג ל נ ע ו ל

סח (א) לדעתי פי' הגאון שערס כפי' כמו כפי' מן שְׁעַר כנפשו (משלי כ"ג), שענינו מנחמה ואמוד, הנא לרוב בדרז"ל, ופי' הפסוק: אלהי' חדשי' אשר לא תשנו אבותיכם ולא עלו על דעתם, וכן פי' הפרחון; קרוב לזה תרגם הירושלמי: "ולא אדכרון בהון אבהתכון". (גס מנינו תרגום פוקד עון אבות: מסעיר חובי אבהן); והמבאר למורה ח"ב פל"ז כתב בדעת הראב"ע שנקראו השדים בשם שעירים ע"ש המנחמה וההערה מן כמו שער כנפשו, אף כי זה בניין, הנה כמוהו מיודעי' מנחך לפירש' ז"ל וכו' ע"ש. (ב) הראב"ע הזכירו עוד בפי' לתורה והרד"ק בשם עיר וגם ר' משה בן עזרא בספרו המכיל בְּאִקְוֵאֲרָד (*). (ג) והם השדים, ונקראו בן בעבו' שיטערו הגוף הרוא' אותם או בעבו' שיראו אותם המאנעי' כדמו' שעירי', כמש"כ החכם בפי' שם. (ד) וכן פי' המנחם: לא עשו השדי' והשעירי' לאלוהי' (ה) כמו ופחדו. (ו) ואין טענה האך תבוא בכבו' המורה על הפעול? כי טעם הכניי פה כמו מהם, וכן פי' המנחם בשם י"א, והבט בפירש' ובשאר' לרד"ק. (ז) יִצְאֲנִי (ירמי' י' כ') כג"ל חסר ו', וראה בנחות מ"ג ע"א.

סמ (א) ר"ל בדמי הוא מל' דם והטעם בלחלוח. (ב) והוא ג"כ מל' דם, וכן פי' רב האי ז"ל כמש"כ הרד"ק בשמו ע"ש. (ג) ויהי' בדמך כמו בדמותך וכן ת"י. (ד) לדעתי חסר פה מלת "וכרה", ור"ל אם בדמך הוא שם זכר נא במשקל אחר והיינו דם כמו צו' לצו (ישעי' כ"ח י') וכ"כ הרד"ק. (ה) והנפרד דמי' בפלס פָּרִי צָבִי ודומיו, והטעם כי לא הי' אלא בן ל"ט שנה וכו', כמש"כ הרד"ק בפי' ע"ש. (ו) שהוא כמו והכרתי.

(ע) (א) ופי' הפסוק: לא אודה את ה', הפך; אודה ה' בכל לבב (תלי' קי"א), אהללה ה' בחיי (שם קמ"ו). (ב) וכן פי' הרד"ק דברי הגאון והודה לו.

* S. Wolff's Bibl. Rab. 26. III. S. 4.
 1 6

ש פ ה י ח ר

עא דורי נסע (יסעי' ל"ח י"ב), אמר הגאון מל' ארמית (א) כמו מדור, ויפה פי', ואולי כל דורי (ב) מגור' ואח'.

עב מזרוח בעתו (איוב ל"ח ל"ג), אמר ר"א כי פי' מזרח כמו מזלוח (א), ואינו ישר, רק הוא כוכב (ב) שיקרא בשם זה אך שמוח הככבי' חמניים, וטעמו מן החדר (ג) חכוא סופה שלפעמי' ה' משנר החלוד', ונקרא חדר (ד) בעכו' שאין ישוב בדרום כי כלו בעפון; ואמר ר"ס הכהן כי מזלו' (ה) שם רוח (ו) כמו וממורי' קרה (סס ל"ז ע'), והכה דברי ר"א.

עג ועיש על בניה חנחם (סס), אמר הגאון כמו עם (א), כמו ויבאו האנשים על הנשים (שמו' ל"ה מ"ב), ויפה פי' ור"א החריש.

עד פרעוח אויב (דברי' ל"ג מ"ב), אמר הגאון פרענות (א) ואינו רחוק; ויאמר ר"א כי הגאון אמר בפיוטיו מהוגד הגר (ב), ואנהרה מן ארה (ג), ואני אשיבנו (ד) ידענו כי פיוטי כל אנשי מזרח כלם על זה הדרך, גם רוב פיוטי אנשי מערב, וכושפטם לבקש מל' זר' וקשו', ואין חימה על זה, כי לא נודע דקדוק לה"ק עד קום ר' יהודה (ה) כ"ר דוד

ג ל נ ע ו ל

עא (א) ונלסון זה דוד כמו גור, ד"מ ונענפוהו ידרון (דניאל ד' ט'), ומנא ג"כ בעברי' מדור באר"י רשע (תל"י פ"ד י"א), וכן דורי כמו מגורי, והטעם מגורי בעה"ז נסע ונלה זמני, וכ"כ המבחר. (ב) ר"ל מלת דרך שענינו זמן חיי האדם הוא ג"כ מל' דרך, כי כל זמן שהאדם דר וגר בעולם הוא דרך.

עב (א) וכן דעת המתרגם ורש"י ורוב הפותחי', ולפ"ז תבוא הרי"ש תחת הלמד', כמו לשכה ונשכה ודומיו. וא"י בבר' פ' י' התבוא מזרות וכו'. מ"ל הוא שהוא ממזר (ר"ל מנבל) את הפירות, והבט מש"כ בזה בעל העשה (ב) ובפי' אמר "כוכבים", וכ"כ בפסוק וממזרים קרה ע"ס, ולדעתי נ"ל פה: אך הנה שמות וכו'. (ג) לדעתי פי' עתה מלת ממזרים ומתחיל לבאר ראש הפסוק מן החדר וגו'. (ד) הבט מש"כ בפי' לאיוב ט' ט' ולעמוס ה' ח'. מתכן את אשר לפניך! (ה) כ"ל שג"ל מזרות. (ו) וכ"כ הרלב"ג בפי' מלת וממזרים.

עג (א) וכ"כ בעל העשר: על בני', עם כוכביה ולדעת החכם עיש הוא עש הכוכב שם ט' ט', והוא חסיפת הכוכבי' (Siebengeflitz) שאינם מתפרדים כמש"כ בפי' לעמוס ה' ח' ע"ס, והבט עוד בפי' לאיוב ד' י"ט.

עד (א) וכת"י פורענות סנאיהון; אולי פי' כן בעצו' שאלת פרע בלרמי' הוא ל' השלמה, והסס פורענות הוא תשלום. גמול לעושה רע. אולם רוב השפרי' פי' כמו נקמות, ומנאתי להארמי שתרגם נקם נקמות (במדב' ל"א) "אחפרע פורענותי". (ב) ראה למעלה בפי' י"ג ומה שגברתי שם. (ג) שהוא מלת הקריאה על הנער, כמו ביחל א'; ולא ידעתי מי הגיד לר"א, שהגאון אמר לכהן מן ארה, הלא נמא' שרש נהיה כמה פעמי', כמו ונהה נתן (מיכה א') וכדומה? (ד) בפי' לקבלת ה' העריך מענה נגד פיוטי הקליק' ואחר', שלא אמרו חקי הלשון והמליצה, וחמס דבריו: וגאון רב סעדו' ו"ל נאמר מאלה וכו' ע"ס. (ה) ונקרא חיוג והוא אֶלְפָאֶסִי, וראה מה שכתבתי

ראש המדקדקי, ואם באנו לרקדק בספרי שאינם דרך חרוזי נמצא בהם טעיות רבו בדרקדוק גם בטעמי המלו, אף כי בכל חרוז, ושומר בי ביום סגיר חברת חרוז לפני קרחו מי יעמוד, הלא אחת אומר בחרוזי, ולב טהור לך ברא, ואין יוכל האדם לכרוא לב אחר לעצמו, הלא ידעת אם לא שמעת כי הנורא אחד? וזאת המלה לא נמצאת בכל המקרא טעם (ו) וה, כי אם על השם (ו) לכונו.

עז — אמר עוד ר"א, כי הגאון אמר עיר חהלת (א) ירמי' מ"ט כ"ה) כמו חהלות (ב), וכמוהו נחלת שפרה (מל' ע"ו ו), ור"א דמס, ורעתי כי חהלת סמוך למלה חסר, כמו ושכרת (ג) ולת סין (ישעי' נ"א כ"א), רק נחלת שפרה אינו כן, כי הל' בק"ג (ד), הפך (ה) כל סמוך, ע"כ טעמו כמו נחלה כפי פי' ר"ט (ו) הכהן.

עז צור תעודה (ישעי' ח' ע"ו), אמר הגאון שמור (א) העדות, החום חורה, לא רצה להחביאה כמו וחחס הספר (דניאל י"ב ד'), צוה לכחבר ולולי זה לא הי' ראוי לכחבה; ור"א שחק, והנכון כי הרבר הפוך (כ), כטעם כי חחום הוא (ישעי' כ"ט י"א), ע"כ אמר הנביא: המסתיר (ג) פניו מבית יעקב (שם ח' י"ו); וטעם לכו' ספר החחום בעבו' שהמשכילי' יבינו החחום בעת קץ.

עז פלגו מים (איכה ג' מ"ח) הזכיר ר"א פי' הגאון והוא נכון.

עז חשמנים (מל' ס"ח ל"ב), אמר ר"מ הכהן שהוא מגו' חשמונאי, וטעמו סגן (א).

ג ל נ ע ו ל

עליו זכאורי לשפה ברורה כ"א ע"א כפי' א'. (ו) ר"ל שמורה על זריאת ענש הדבר ומחמתו, שבו הוא מה שהיא וכדל' בזה בזולמו, אולם כמנא עוד מעט אחר, כמו ובראת לך (יהושע י"ו ע"ו), וזה טופל גם על האדם. (ו) הכט בראש פי' לתורה ומה שנארו בו המוטע ובעל מקור סייס ואהל יוסף.

עז (א) כן הקרי, אבל הכתיב ה'ה'ל'ת, ואמר הרד"ק: והענין א' כי תבוא התי' במקום ה"א במקומו' דני'. (ב) ויהי' תהלת ל'ר ע"ד יושב תהלות (מל' כ"ב ד'), וע"כ כפי'. (ג) שעניו שכרת יגון כמנ"כ במל' כ"ט ע"א. (ד) מזה נראה שלפי גירסתו מלת תהלת בפתח הלמ"ד כמשפט הסמוכי, אולם בספרינו לפי הקרי הלמ"ד בקמן, וכ"כ הרד"ק בראשו: עיר תהלת בקמן

הלמ"ד ונ"ע? (ה) כי משפט הסמוכי להיות קודם הת' פתח גדול. (ו) לדעתי נ"ל: כמו נחלתי וכ"כ בנחמות סוף אות תי', שאלוה נ"כ לדעת ר"מ הכהן שאמר נחלת כמו נחלתי, וכן הביא דעתו זה כפי' לבגלח נחלת וזמרת ע"א. אך נ"ע כי שם השיג על ר"מ הכהן, וכן כפי' לתלים שם אמר נגד דעתו

עז (א) לדעתו צור חסר טי' ונחשלומו בצור והוא טווי בקל, והטעם שמור העדות, והוא מאמר האל לנביא, וכת': כניא ער סהדותא. (ב) ממש"כ הגאון כפי' מלת חתום. (ג) ואמתין עד שהשם יתן לי רשות לנגות סודו.

עז (א) והוא ל' חסד וגדול כמו פחות וסגניס. (ירמי' כ"א), ובל'

ש פ ת י ה ר

עט ככרת ארץ (ראשי' ל"ה ע"ז), אמר הגאון כמו (א) ל' והכ' אינו שרש ואין לו חבר, ור"א אמר מגז' כביר (ב) והוא נכון גם אם מעט רחוקי.
פ מי פעל ועשה (ישעי' י"א ד'), אמר הגאון שהוא עתיד (א), כמו ועשה בעלאל (שמו' ל"ו א') ונכון הוא, גם יתכן היווח עבר (ב), כמו אף עשיתיו (ג) (ישעי' מ"ג ו').

פא ותלה (ראשי' מ"ז י"ג), אמר הגאון שפי' (א) ותלא בחלוק ה' בא', ונכון (ב) שיתחלף רק בחחלה (ג) המלה שהוא נוסף בעבו' שלא יתכן (ד) לעולם; ואני אומר שיתכן שפי' הגאון אינו בחלוק רק בטעם (ה) כאדם נלאה לא ידע מה יעשה, והוא נכון מטשטושי ר"א, כי מה טעם לאמו' שהשחתו (ו) אנשי מצרים? רק טעמו שלא ידעו מה

ג ל נ ע ו ל

משה נקרא המענה לכה"ג סגן, וזה ג"כ טעם חשמנים, חכמי' גדולי' ומאזני', כמו שנקרא מתת' כהן גדול חשמונאי, וחס' צפי' שם: חשמנים סגנים כחשמונאי'. ור' מנחם פתר שהוא שם מדינה, ופרחון פי' שם אומה, ומפרשי' אחרים אמרו שהוא ל' דורון. ואולי גם הגאון ור"א חלקו צהוראת מלה זו.

עט (א) מאובש מלאה בדפוס, ולדעתי צ"ל: כמיל, ור"ל ככרת ארץ הוא כמו שיעור מיל, והכ"ף הוא לדמיון ואינו שרש, וכ"כ הרד"ק בשמו. ור"ל הקדמון ר' יונה בם' השרשים: ככרת ארץ, פראו בו מיל, וכן יש בין קבורת רחל ובין אפרת מיל עכ"ל, וכן הוא דעת רש"י בפ' וישלח, וכן המנחם הביא דעת י"א, שהכ"ף לשמוש וקוראי' שיעור מיל ברת הארץ ע"ש. וכן פי' הפרחון. (ב) שפי' גדול ועגום, וכן פה הטעם מהלך רב, וכן פי' ה' מנחם ויוב"ע והרשב"ם ואחרים, ולפי' הכ"ף שרש ובה ע"מ שפעת (מ"ב ט'), וגם המנחם הביא דיעה זו וכתב: ואינו נכון, כי אשר ראו המקום מפפרי' שהדרך מעט וכו' ע"ש, והבט ברש"י בפ' ויחי ומש"כ בזה הרמב"ן אשר למראה עיניו ישפטי

פ (א) הוכרח לפרש כן, בעבו' שכפל פעל ועשה, שענינם אזה. ור"ל מי פעל נבדור' אלו לשעבר, ויעשה אותן גם לעתיד? (ב) וכ"כ הפרחון: פעל ועשה ל' עבר, כמו וישאל אהב וגו' ועשה לו וגו', לפי שאמר לפני' אהב, פעל, שהן ל' עבר ונעשו גם הם עבר. (ג) שהוא ל' תקון, וכן הטעם פה.

פא (א) צ"ל בתשלום: שפי' ותלה כמו ותלא בחלוק ה' בא', וכ"כ הרד"ק בשמו. (ב) צ"ל אזה טענה נגד פי' הגאון הנזכר. (ג) ר"ל באותיות המשמשות בראש המלה, כמו אנאלתי (ישעי' ס"ג) ת' הנאלתי ודומיו, כמבואר במאזנים ט"ו ע"א ובנקודת י"ג ע"א. (ד) לדעתי חסרו מדבריו וצ"ל: שלא יתכן להתחלף לעולם בראש המלה או באמצע אם הוא שרש, וכ"כ בפ' במאזני' שם, ולכן לא יתכן לומר כפי' הגאון במלת ותלה. (ח) ולדעתו שרשו לזה, והוא ג"כ ענין לאות ועיפות כמו בשרש לזה, וכן דעת התרגומי' רש"י ומנחם; ובתשלום צ"ל ותלהח, כמו ותחע (ראשי' כ"א) ת' ותחעה (ו) בלי ספק

יעשו, וכמוהו כמחלה לה (משלי כ"ו י"ח), הנראה עצמו (ו) כאלו לא ידע מה יעשה.

פב על אילת השחר (תלי' כ"ב א'), אמר הגאון כמעט כגבר אין איל (א) (אס פ"ח ה'), ויאמר ר"א שהוא כמו אילת אהבים (משלי ה' י"ט), ולא הזכיר לפי טעם; ולדעתי הוא תחלת (ב) פיוט בדברי חשק או בדרך (ג) משל כשיר השירים, והוא טעם בך (ד) בטחו.

פג בדרור (ישעי' כ"ב י"ח), ויאמר הגאון כי כדור (א) שרש לְפִידוֹר (איוב ט"ו כ"ד); ור"א אמר שהחיבה, משולשת (ב) והכ' נוסף ואינה כי אם שני' (ג), כי אוח המשך לא יספר, גם לכידור אינה מלה מחומשת (ד) רק משולשת.

ג ל נ ע ו ל

כן דעת ר"א, וכ"כ הרד"ק שהוא ל' שנעון, כי מפני הרעב ישתגע האדם. (ו) וכן נדרש מלת כמתלהלה במ"ר פ' כ"ג ע"ג.

פב (א) שהוא ל' כח וגבורה, וכן טעם אילת השחר, כאשר יראה כח עלות השחר, כמש"כ בפ' אס. גם המתרגם ומכחם פי' מל' תקיף אבל נענין אחר ע"ג. (ב) וכ"כ בפ' אס: כי הוא תחלת פיוט נעשה ע"ד דברי חשק כמו אילת אהבים, וזה המומו' על נועם נגונו. (ג) וזה דעת הרד"ק, שאילת השחר משל לכנסת ישראל כמו שהמזיל אותם לאילות בשה"ג, וכל המומו' הוא על כנסת ישראל בהיותם בגלות, ורש"י כתב שאמר דוד תפלה זו על העמיד. (ד) פסוק ה' אס, ומה נראה שהוא תפלת כנסת ישראל בגלות, ולדעת אמ"ו מהרא"פ ל"ו חסר פה מלת "אבותינו", בכניו הרבים, ושאר הכניו במומו' בתיקיד, וזה ראוי שזכר על כנסת ישראל, ולכן בא הכניו פעם ל"ו ופעם ל"ב.

פג (א) ר"ל כ"ף כדור שרש ואינו לדמיון, וזה נחסר ודינו ככדור, והוא ל' גלגל (Ball), כמעט מלת לכדור כמש"כ הרד"ק באמו. וכ"כ הפרחון: וכ"ף של כדור אינה משמשת אלא עיקר, כל' יגלגלך ה' כלי הנקרא כדור עכ"ל. ואם כלי זה מזאתי בראש פכ"ג דכלים ובפרק אחרון דמקואות: הכדור והאמוס, וכן בראש פכ"ח דכלים, וכן ראיתי בתוס' בסנהדרין כ"ו ע"א ד"ה כדור נוטה בל"א לפי הגאון ע"ג. (ב) ושרש' דור והכ"ף לדמיון, וכ"כ החכם בפ' א: כ"ף כדור לדמות חאת הל' ידועה מדברי קדמונינו ז"ל עכ"ל. (וע' מש"כ בפ' לישעי' כ"ט ג' וצ"ע) ולדעתי פי' ר"א מלת כדור מל' שורה, כדדדש' במגילה י"ב מלת דר וסחרת ע"ג, וכן דעת המתרגם: כאור תקיף. וכן פירש"י בישעי' כ"ט: כדור, כאורה של גייסות מקיפות, וכן פירש"י בסנהדרין כ"ו ע"א ע"ג. או י"ל בדעת ר"א שהוא מל' דירה, והעעס ינכפך כגר שהוא גולה ודר פעם פה ופעם פה, וכ"כ תוס' בסנהדרין אס בפ' אחר ע"ג. ומה שאמר ר"א שהתיבה משולשת, דעתו בזה כמו שאמר ר' יהודה המדקדק הגדול (פיוג), כי מלת קם ושב וכל שהם על משקלם הם אלישי"ס, כמש"כ החכם בנחות מ"ו ע"א ובפ' לקהלת י"ב ה', ע"ג ראיותיו. (ג) וזה דעת ר' שמואל הנגיד בנחות אס, "כי עיקר קם וחסריו שני אותיו' נרא' ואות נח נעלם גם הוא

ש פ ת י ת ר

פד — ויאמר הגאון, כי ישע'י ה' לשונו צח וגעיס; ויאמר ר"א, כי זאה טעות, לפי שכל דברי המקרא הם דברי (א) השם; והטע' ביד ר"א, כי טעמי המלות הם נכוחות (ב) ודמיונות יחד שלם השם בשמות (ג) הנביא והוא ירכיב הטעמי' כפי כחו (ד) שקבל בתחלת מהשם וכפי חולדתו (ה) ומשפטו ולולי שאין ספר זה מוכן לדברי' כאלה: —

פה — ויאמר הגאון כי שמות (א) החיים לא יסמכו (ב); ור"א אמר כי יסמכו וידעו (ג), ואמר שנכון לומר יעקבום (ד) ויעקבנו, וזה טעות גדולה, כי לא נמצאו כזה בכלל המקרא, ועדיו עדי שקר, כי תלכנון (ה) (יחזקאל י"ג), אינו שם (ו) חי, וכני היצהר (וכר' ד' י"ד) הוא יח (י); ואם הפ' לפי דעתו בני (ח) היצהר; הה"א לא בא רק על שם

ג ל נ ע ו ל

עיקר, ודעתי קרובה מאוד אל דעתו. והקדק לומר קרובה, כי לדעתו הנכ נעלם אינו עקר, וכתב בפירושו שם מ"ח ע"ב, שהם שניים לא שלשיים ע"א. (ד) כי הו"ד והו"ו הם רק למשך, הבט בני' לאיוב שם.

פד (א) כדכתי' רוח ה' דבר בי ומלתו על לאוני (ש"ב כ"ג ב'), וזה המדרגה הו' שהוכיח הרמב"ם במורה ח"ב פמ"ה ע"א. (ב) לדעתי ג"ל "הכחות" או "הכחות". (ג) אין לו מובן! ואולי ג"ל בדמו' או בהדמו' (Vorstellung). (ד) וזהו לדעת הרמב"ם במורה האמצעי והוא כח המדמה, כמו שמבאר שם סוף פ' מ"ו, והבט ג"כ מה"כ שם ראש פרק ל"ו. (ה) וזה כדעת השלישי במאמיני הכנול' שהוכיח הרמב"ם במורה ח"ב פל"ב ע"א. ואם יערב לך, קורא נעים להשכיל בינה בדעת החכם בענין וסוד הכבדו"ה הבט מה"כ בדבור הקצר לם' שמות בני' משפט' בפסוק הנה אנכי וגו', וגם וזה שאלו בו מפרשין, ה"ה הגבורי' אנשי שם מועט ומקור חיים, שהביאו נוסחא זאת בחלופי' שונים והוסיפו נוסף מאלהם, ועולים בקנה אחד לבאר דעתו בענין וסוד עיון זה, ואלו מבין את אשר לפניך, כי קצר דבריו פה, מוטעם שאמר "שלין ספר זה מוכן לדברי' כאלה", והאריך בס' אחר, וזה בס' העצמים ובפירושו הנזכר.

פה (א) ר"ל ממש עמם פרטי. (ב) לא בסמיכו' לשם אחר, ולא סמיכה ע"י כתיים, כמבואר בשער השני לם' השם ובספרי נחות ומאזנים ע"א. (ג) ר"ל יצאו בה"א הידיעה כאשר שמות. (ד) ג"ל ויעקבום ויעקבנו ור"ל שם עמם יעקב נוכח לומר דבריו ובכתי, ודעה זו היא ג"כ בשמו בס' השם ובנחות וטען עליו ע"א. (ה) שהוא לדעתו שם עמם פרטי ובל' בה"א הדעת. (ו) כי הוא כמו יער לבנות ומוסב על א"י או ירושלים, כי בו יער לבנות וקרא על שמו. (ז) וכל"כ בני' שם ונס' השם, וכתב בני' לקרא יח יב "כי יצהר מעיני נהור ושראו נהר והוא חלב שמן זית" וכן דרו"ל בספרהדרין כ"ד: אלה בני היצהר אלו ת"ח שבא"י שנוחין זה לזה בהלב' בשמן ע"א. והר"ד' בארש' אמרו הם זרובבל בן שלתיאל ויהושע בן יהוהדק שנמשחו בשמן המשי' זה למלוכה וזה לכהונה. (ח) בני' מן יצהר, שהוא ש"ע פרטי. (ט) ר"ל שם יחס, ועל שם יחס תנול ה"א ידיעה, ואע"פ שראש היחס ה' שם אדם שלא תטול עליו

שהוא כמו מין (ט) כמו שבט המנשה (י) (דנרי' ג' ג'ג), הלא תראר
 שזיכל האדם לומר ישמעאלי, כי ישמעאל שם המין, ולא יאמר ישמעאלי
 לכ' אנשי' ששמום ישמעאל, כי היחס דרך אחרת מהשם הפרטי.

פז הַאֱהֲלִי (יהסע ז' כ"א) מל' שם (א) כולל וטעמו האהלי, שלי,
 וזאת דרך אחרת ואם היא זרה (ב).

פח וְהִיִּלְדָהּ (א) (דניאל י"א ו'), אמר הגאון כמו הַאֲמָרָה (ב)
 בלכבה (ישעי' מ"ו ט'), והמפיק בסוף בעכו' אותה, וטעה בו ר"א טעיו' רבות.

פח דבר המלך נחויץ (ש"א כ"א ט'), אמר הגאון כמו לחויץ (א)
 בחלוץ ג' בל'; ויאמר ר"א שהוא מגו' וחצית אח המלקוח (נמדנר ל"א
 כ"ז), וזה טעו' גדול' בדקדוק, כי הַנְּ שורש כנ' נכוב ילכב (אוי' י"א
 י"ב), ולא יתכן היותו מבנין (ב) נפעל, ואלו בטשקל נכון, איך יאמר
 נחויץ (ג) מוחצית (ד)? רק נחצה, כמו ואשר הי' געשה ליום אחר
 (כחמי' ט' י"ח), ולדעתו דברי הגאון נכונ' בטעם (ה), כי פי' נחויץ כמו
 לחויץ, רק לא יתחלף (ו) אורת באורת כי אם ש' בס' וו' עם (ז) ע'
 ואוחיות נוח (ח) לברם. —

פט"ו נערמו מים (שמו' ט"ו ט'), אמר הגאון כמו ערמת (א)

ג ל נ ע ו ל

ה"א הדעת כמ"כ הרד"ק במכלול מ"ט ע"א, ובעל מקנה אדרס בחלוקת השמות
 כתב: כי לא יתיחס האדם לא לאביו ולא לאביו אביו ומדור רביעי והלאה לבר
 יתיחסו לאבניהם הראשון ע"ט טעמו. (ו) שהוא ג"כ ע"ד יחס כמ"כ בס' השס ע"ט.

פז (א) לדעת החכם ר' זלמן גייגר כר"ז ז"ל: מלת של כולל, וכסוף הוא וע'
 בהנכ' המקר' לכסלח ט"ו ז'. (ב) שתבוא ה"א הדעת עם כנוי; והבט במאוזני' כ"ג ע"א.
פז (א) משוכש וז"ל: וְהִיִּלְדָהּ. (ב) והוא בינוני פועל לכקבה. ובפי'

המיוחס לרבינו סעדי' נאון עם נאמר: «והיולדה היא הנערה המזרת' לפני'»;

וז"ל שלדעתו כמו והילדה; ורש"י פי' אביה היולד'; ולדע' החכ' כמו יולדתה.
פח (א) והוא ל' מוהירות וכת"י בנהילג. (ב) ופרחון פי' נחון כמו

לחון לחוק וכחפו, הכו'ן של נחון של כפעל הוא ואי' עיקר. (ג) שהוא מנחי
 העי'ן. (ד) שהוא מנחי ל"ה. (ה) ר"ל בהוראת ובענין המלה, וזכו פה כ'
 דרשי' לענין א'. (ו) וכ"כ החכם ר' יוסף אבן כספי צפי' לאיכה א' ל':
 וחליפה יחיה' אות תמורת אות בכל כתבי הקודש כמו שאמרו כל הקודמו' כ"ט
 תמור' שס, כי א"כ אין לנו לא לאון ולא ספר. (ז) זה סותר למ"כ בנחות
 בלות וי"ן כ"ד ע"א ע"ט וז"ע? וז"ל שחור מדבריו. והבט בנאדרי' שם עוד
 סתירה אחרת בדבריו. (ח) והס ארוי', וטעם התחלפס אמר בנחות שס.

פט"ו (א) ופי' גדאים וזוה נגור מלת כערמו, והטעם שגמרו המים
 ערמות ערמות, כמו שאמר אחריו «נכנו כמו כד», וכ"כ רש"י ורלב"ג
 ורד"ק ופרחון ובמכילתא שס. (ב) לדעתי פי' ר"א מל' ערמה וחכמה, וכן דעת
 המתרגם: «חכיוו חייא». וינעתי ומנאתי שנס במכילתא נדרס ככה, והוא

ש פ ת י ת ר

חטים (ג'ה ז' ג') וחמה ר"א טפיל זה, ואין לו פי' אחר רק בדרך דרש
(ג) שאינו על פשוטו (ג) של בקרא.

פמ"ב וחנן להם (שמות ט"ו כ"א), פי' הגאון כמו וענתה (א) ונכון
הוא, גם דברי ר"א נכונים.

צ ארך האבר (יחזקאל י"ז ג'), אמר ר"א שפי' הגאון כמו ערל
אברתו (א) (דברי' ל"ב י"א) ושארן לו טעות (ג) כלל.

צא יי' הושיעה (תל"ב כ' י'), אמר ר"א שפי' או מושיענו (א) או
מלך (ג), וכמו טה (ג) לך הים (סס ק"ד ה'); ולדעתי הוא כמשמעו
(ד), וככה אומר כי הושיע ה' משיחו (ה) (סס כ'), והטע' כאשר נקרא קול
אחר, ואנחנו בשם (ו) אלהינו נזכיר הושיענו בישועה משיחנו ועננו.

צב השכר והשקט (סעי' ז' ד'), אמר הגאון שהוא ל' שמירה (א)

ג ל נ ע ו ל

בילקוט ברנו רמ"ח: נערמו מים במדה שמדה בה מדדת להם, הם אמרו
הבה נתכחמה לו אף אתה נתת ערמה למים והיו המים נלחמי' בהם בכל
מיני פורעניו עכ"ל. ואין ספק אחי' שעל פי' זה כיוון החכם באמרו, שהוא רק
בדרך דרש וכו'. (ג) וכתב בעל הבנת הנקרא בפ' בשלח: וכן מדרך דרש
לפרש היתבו' בכל מיני ההוראו' העצמיות וההזדיות אשר להם, לפי זה
מנחות המליצ' הנאותה להשתמש במל' רבו' המוכן למר שכולהו איתנהו בי'
בענין או בעצם או בנקרה עכ"ל. וע"ס מה שהביא בשם הפרחון.

פמ"ג (א) לדעתי כוונתו על פסוק בהושע ב' ט"ו: וענתה שמה וגו'
שהוא ל' נגון ושירה, וכן פה ותען פי' כמו ותשר, ואינו ל' השנת דבר, כמו
שפי' רוב המפרשי' ובלי ספק גם ר"א בתוכו. ואמתי למצוא אן לפירושי' בדעת
הגאון ממש"כ הרד"ק בפ' בשמו ע"ס; ולפי' זה טעה ג"כ דעת החכם והרד"ק
בשראו ואשרי', ולפי' ג"ל שגל' להם שב על משה ובני ישראל המזדרי', וכיון
הוא, כי אלו ענתה מרים לבנים כפירש"י, או ג"ל להן, שזרחה בל"ג כושפט.

צ (א) שהוא ל' כפק, ובא על ב' משקלים אבר ואברה. (ב) טעם
כג"ל, ואולי ממשן ר"א בפ' הגאון בעבו' שאמר לפניו "גדול הכניסו" ולדעת
ר"א אולי פי' ל' אברים ממש כפירש"י בלשון אחר.

צא (א) וכמש"כ הרד"ק (דפוס איזנה שנת ש"ב, וראיתיו בבית החכם
ר"ב כיעדערהאש"היים כר"ו) "האל שהוא מלך העולם וכו' להושיענו". (ב) המלך כג"ל,
ור"ל מלך המלך דבק עם הושיעה, וזה דעת י"א שהביא בפ' שם, ואינו כיון
בעיניו בעבו' האמתה תחת הושיעה, והדין עמו. (ג) לדעת אמ"ו מהרמ"פ כר"ו
ד"ל: לפי' הכ"ל יהי' חסד בסוף הפסוק יעננו וגו' נשא המאמר והוא ה' ? וב"ל ש'
בראש הפסו' מושג עמו ואחר עמו, וזה כמו מה לך הים וגו', שגלות "מה לך" חזרי'
גם למאמי' "הירדן תשוב לאחורי", ושעורו: מה לך הים כי תנא מה לך הירדן וגו'.
(ד) שהמלך הוא השם כמש"כ בפ' שם. (ה) וזה דוד או משיח בנו. (ו) בשם ה' כג"ל.

צב (א) ופי' השמר מעש' מלחמה, וכ"כ הרד"ק בשמו וכת"ו אשחרר.

וְרָא אָמַר שֶׁהוּא מִנּוּ וְשָׁקַט הוּא אֶל שְׁמֵרָיו (ב) (יְרִמִּי מ"ח), וְהָעֵד (ג) שֶׁהִמְלִי מְלָרַע; וְאִין זֹאת רֵאִי, כִּי מִנְהַג הַנִּפְעַל לְהוֹי פֻּעַם מְלַעִיל פֻּעַם מְלָרַע, כִּמוּ וַיִּצְמַד (בְּמִדְרַג כ"ה), וַיִּאָּסֵף מִשָּׁה (סג י"א), וְכךָ יֵאמֶר הַשְּׂמֵר מְלַעִיל וּמְלָרַע, כִּי אִין מִשְׁפָּט לְהִקְ לַעֲשׂוֹת הַפֶּרֶשׁ בְּטַעְמֵי (ד) אִם הוּי מִשׁוּנִים בְּפֻעֲלֵי כִי אִם בְּשִׁמּוֹחַ (ה); וְטַעַם הַשְּׂמֵר הוּשָׁקַט שִׁישְׁמֵר מַעֲשׂוֹרָה מִלְחָמָה (ו) רַק יִשְׁקוּט, וְכִמּוּהוּ וַיִּירָאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְחִם מֵאֵד (דְּנִי' ב' ד'); וְהָעֵד עַל פִּי, כִּי אִיךְ יַעֲשֶׂה פַעֲלוּהַ מִנּוּ שְׂמֵרָיו, וְהוּא רְחוּק מֵאֵד.
 צג) צְלָמוֹחַ (א) (אִינוֹ ג' ה'), אָמַר הַנְּאוֹן שֶׁהוּא שְׁחִי (ב) מִלּוֹחַ; וַיֵּאמֶר ר"א שְׁנוּסָף (ג) הוּי'וֹ עַל צִלָּם, וְהִבְיָא חֲבָרִים וְאִינִם דּוּמִים לֹן

ג ל נ ע ו ל

(ב) שְׁעִינֵי יָדוּעַ, וְהַטַּעַם פִּה שֶׁן עַל שְׁמֵרָיָךְ בְּמִרְנוּעַ וְהִשְׁקַט כִּיִן הַשְּׁקֵט וַיּוֹשֵׁב עַל שְׁמֵרָיו, וְכִכִּי רֵאִי וְדַרְקִי וְהַמְבַחֵר. (ג) שֶׁהוּא מִל' שְׁמֵרִים, בְּעִנְי' שֶׁהַנְּגִינָה מְלָרַע, כִּי מֵה שְׁעִינֵי ל' שְׁמֵרָה בֵּא תְמִיד מְלַעִיל בְּעִדּוֹת הַדַּרְקִי בְּפִי וּבִשְׂרָאוֹ, וְכִכִּי הַמְבַחֵר: וְכֵאן טַעְמוֹ מְלָרַע לְהַפְרִישׁ בֵּינוֹ וּבֵין הַזֶּמֶר לֶךְ שֶׁהוּא מְלַעִיל. (ד) ר"ל בְּכוֹנֵת הַעֵינָי, וְהַיּוֹתֵר כִּכּוֹן שֶׁל' מֵהוֹפֵךְ "אִסֵּס הַיּוֹ מִזְנוּי' בְּטַעְמֵימֵי". (ה) הִנֵּט בְּמֵאֲזוּנֵי לִי ע"א. (ו) זֹה כְּפִי הַגָּאוֹן הַכֵּל, וְהִדְרִי סוּמְרִי לְמַשִּׁיכֵי בְּפִי שֶׁסּוּמְאֲזוּנִים כִּג ע"ב, כִּי שֶׁס נִטָּה לְפִי ר' אֲדוּנִים וְנ"ע?
 צג) (א) וְצִלְמוֹחַ ג"ל. (ב) כְּלו' צֵל הַמּוֹחַ, וְכֵן אָמַר הַמְתַרְנֵס "וְעוֹלֵי מוֹתָא" וְכֵן פִּירֵשׁ, וְהַדַּרְקִי בְּשֵׁרֵי הַעֵיד זֹה הַפִּי הוּא הַכְּבוֹן, וְרֵאִיתִי בְּמַדְרַשׁ יִלְמַדְנוּ סוּף פ' כִּי תֵשָׁא שְׂמֵרָה מִלֵּת צִלְמוֹת גִּבְ בְּנֵי מִלּוֹת, אֲלוֹס שֶׁס הַהִרְכָּבָה בְּאוֹפֵן אַחֵר מֵאֵלּוֹ לְמוֹתֵי ע"א. (ג) הַכְּבוֹן שֶׁל' שְׁנוּסָף הוּי'וֹ וְהַתִּי' עַל צִלָּם וַי'וֹ, וְהוּא ל' חֶשֶׁךְ, וְכִסִּי בֵּל עֲרַב נִקְרָא חֶשֶׁךְ צִלָּם בְּנִקְוֹד' עַל הַדָּי, וְהַדַּרְקִי בְּשֵׁרֵי טַעַן עַל פִּי זֶה בְּעִנְי' תַּטְעַת הוּי'וֹ, כִּי הִי לֹן לְמִדַּת צִלְמוֹת בְּפִלָּם בְּרַדְרוֹת ע"א. אֲלוֹס ר' אֲדוּנֵי בְּעִנְי' הַסִּיר מַעֲלִיו טַעֲמָה זֶה בְּכַאוֹר דַּעְתוֹ בְּס' הַתַּשְׁבּוּבוֹת לְמַחְבֵּרַת מַחֲסֵ, ח"ל בְּדַבָּר בְּצִלָּם: וְהַבֵּאת בְּחֶלֶק א' עִם וַיִּבְרָא אֱלֹהֵי אֶת הָאָדָם בְּצִלְמוֹ, וְאִין לְצִלָּם וְלַגּוֹרָה עֵינָן כְּמוֹמוֹ הַכְּתוּ' כִּי אִךְ בְּצִלָּם יִתְהַלֵּךְ אִישׁ, כִּי הוּא מִנּוּ חֶשֶׁךְ וְצִלְמוֹתָ; וְאוֹמֵר כִּי מ"ס וְתִי' צִלְמוֹת כְּמוֹ וְתִי' (צ"ל: וְי'וֹ תִי'וֹ) אֲלִבְיָשׁ שְׁמֵי קְדָרוֹת. וְאִתְּ לְמַה הוֹנֵחַ (לְדַעְתִּי צִל' הוֹנֵעַ) מ"ס וְי' צִלְמוֹת וְהוֹנֵחַ וְי' קְדָרוֹת? אָמַר וְלֹא אֲוֹסִיף עַל ג' אֲוִתִי' יְסוּדֵיה' וְלֹא לְגִרְוֵעַ מֵהַס כֹּאשֶׁר נִרְאָה הַזֶּר וְשׁוֹר בְּמַשְׁקֵל א' וְהוֹנֵחַ בְּקַבֵּץ וְי' הַזֶּרִים וְהוֹנֵעַ וְי' שׁוֹרְרָם, לֹא לְהוֹסִיף וְלְגִרְוֵעַ מִן הַעֲקָרִי, וְקַבֵּץ תוֹר תוֹרִים, וְקַבֵּץ אֹרֶז בְּגַלְגַּל אֹרִים וּבְחוֹ. לֶכֶן בְּאֵמֶר כֹּאשֶׁר קִדְרֵ יִסוּד קְדָרוֹת וְקִדְרִים, כֵּן יִסוּד צִלָּם יִסוּד צִלְמוֹת, וְכִמוֹ אֱלֹה מוֹנֵחִי וְמוֹנֵעִי דְבַרִי רַבִּים בְּמַקְרָא וְכו', וְחַתָּס: פְּסוּקֵי זֶה לְעוֹמֵת זֶה עַרְכִּים, וְחִזְיָהֶם עַל הַיִּתְרִים דְּרוּכִים, וְלִבּוֹת מַעֲקָי הַדְּרָכִים עַכ"ל. חַה אֶכְתֹּב רֵאִי בְּתִלֵי לֵט בְּצִלָּם, בְּחֶשֶׁךְ כִּי דוּכַשׁ ל' צִלְמוֹת עַכ"ל. ח"ל הַפְּרַחְתָּן: אִךְ בְּצִלָּם פִּי כְּמוֹ בְּצִלְמוֹת בְּחִסְיָה יִתְהַלֵּךְ, וְאִינוֹ כְּמוֹ צִלְמוֹת כְּמוֹ שְׁפִי אַחֲרֵי אֶתְפַּסּוֹ כִּי גַל—מוֹת עַמְדָה וּכ' מִלּוֹת כְּלו' גַל הַמוֹת, אַע"פ שֶׁלֵּל הַמוֹת חֶשֶׁךְ,

ש פ ח י ח ר

ואמר (ד) הפרשדנה (שופט' ג' כ"ג) מן (ה) פרש. ומה יעשה בר' ואינו כי אם מהעקר' (ו) הנקרא' מכנים? ולפי רעיו מלה עלמות כמו חשך והוא (ו) עיקר, ועל כן לא יסוד (ח) לעולם.

צד בנאד בקיטור (תל' קיט פ"ג), אמר הגאון שהוא מן נדר (א) ודרין עם ר"א, רק הוא כמשמעו (ב) שרמה ערוז (ג) לנאד שימשך (ד) בהיוחו בקיטור מקום עשן.

צד במנים (סס ק"ג), אמר הגאון כמו מינים (א), ויאמר ר"א שהוא אחד, והטעם כלי נגון א', ודברי הגאון אמת, בעבו, הי"ד והמ"ם ל' רבים כמשפט, ופעמי' ישימו העברי' הדגש (ב) חחה אוח המשך בחסר (ג), א"כ היא נגון בכל' רבי' ולא כאשר (ד) נגוני' ודבר זה ידוע גם היום.

צו חמו חרבות (סס ט' ז'), אמר הגאון מל' חרבן (א), ויאמר ר"א מן חרב (ב) כמעט (ג) גוי על גוי חרב (ישע' כ' ד'), ואין זה טעם (ד) המקום, הלא תראה אחריו וערים נחשף? ויש ספרים שהח' (ה)

ג ל נ ע ו ל

אבל אינו דבר א' עם אך בללם וגו', כי זה דלוי חזק ובלמות כתי כל' המות קשה וכו' ע"ש. (ד) ר"ל הנזכר שהוא כמו וכו'. (ה) ושאר האותיו' טספ'י, וזה יורה על מלת בלמות. ופי' הפסוק לדעתו: אחרי שתקע החרב דבעט יאל הפרס ממש, וכן דעת המתרגם מנפת אוכלא שפך"י. ודקדוק המלה, שהר' נוסף והנ"ן והה"ל למחר בל"כ כמו בראשונה ולא חרובה. (ו) אין זה טענה כי לדעת ר"ל הר' ג"כ מחזרתים, כמוצא לנעלה כס' ו, וע"ש מה שכתבתי בשמו בס"ק ג. ולדעתי טענה על החכם, כי פה משיג על ר"ל ואמר שהר' מהרש"ם לטעם, ובנחות ט"ו ע"כ ובמאזני' יג' ע"ל אמר, שג' ר' נוסף, והוא וברמשק ערש (עמוס ג' י"ב), והכט כפי' סס ונ"ע? (ו) מאונב ונ"ל והיו' עקר, ור"ל וי"ו בלמות שרש, כמו במלת אשתחיה. (ח) אבל הת"ו טפל בעלת בלמות (תל' ס"ח ט"ו).

צד (א) ואל"ף כנאד ת' וי"ו, ויהי' כמו נד"י ספרת (תל' כ"ו ט"ג), שהוא כמו נדדד, ובל כן בל' טפל על ל' עם שימה דמעתי בנאד. לו יל שגא פה האל"ף ת' אות הכפל, כמו שמינט בזוא ת' בוז, כמוצא במאזני' ט"ו ע"ל ובנחות יב' ע"ב ע"ש. (ב) שהוא ל' ככל (אונאוף), וכן דעת המתרגם ורש"י ואחרי'. (ג) מאונב, ואולי ל'ל משיבש, וכ"כ כפי' סס.

צד (א) והוא הקבץ מהנפרד סין (אל), הנא לרוב בדברי רז"ל, והטעם בייח' רבי' מכילי הנגון אשר לא נוכרו. (ב) ולכן אין לטעון, מדוע לא כתוב במינים צו"ד אשר הי"ם? (ג) הקסר כנ"ל. (ד) מהוכך ונ"ל כאשר.

צו (א) והוא הקבץ מהנפרד חרבות והדר"ק אמר: אפשר שהוא תאר (ב) וכפי' סס העיד בשמו שגא חרבות נפתח בס' קדשן, ע"כ פי' ט כמו חרבות ירים; ורש"י סס הניא ב' פירושי' אלה ע"ש. (ג) לדעתי יומר נכון ל"ל: כמעט לא יא' גוי וגו', וכן פה הטעם החרבות יתמו לנפח. (ד) זה טענה

חזקו (ו) אע"פ שנכון להיות פחוח, ודברי הגאון (ז) אינם רחוקים.
צו צעקו ווי שמע (תל' ל"ד י"ח), אמר הגאון עם הצדיקי' (ח) ידבר, ויאמר ר"א שמדבר לרשעים (ג), ודברי שניהם נכונים, שיש פסוקי' דנקי' עם הקרוב להם, כמו ואם שלש אלרו (ג) (שמ' כ"א י"א), ואף לאמתך תעשה כן (דברים ט"ו י"ז).

צח מאיביים מנהו (תל' ס"ח כ"ד), אמר הגאון כמו מנהו (ח), ור"א אמר כי הוא כמו ממנו (ג), והנכון שהמלה (ג) זרה, כי אין טעם לדברי ר"א, ואולי הוא מרכב' (ד) כמו ערנה (ה), את אשר עדן, והטע' מכל אויב שחבקש הוא בידך, גם רחוק.

צט כחער מלמש עשה רמיה (סס כ"ב ד'), כורת (ח) ומעוות, כך אמר ר"א על הגאון — וזה לא יתכן — רק פי' הכתו' שעושרו רמי' ידמה לחער מלוטש.

ג ל נ ע ו ל

נגד פי' ר"א, כי מטעם המקום, שנאמר אחריו "וערים נתשת" נראה כפי' הגאון, שמענין חרבן ידבר. (ה) נ"ל שה', ור"ל ח' חרבות. (ו) כפי' שס כתב: "והנכון בעיני שה' חטוף בקמין", ונ"ל להגיה פה וכן"ל: וי"ס שה' בפתח אע"פ שנכון להיות חטוף בקמין; גם התכס היס' בעל מנחת שי העיד שגם בכל ספרי' מדוייקי' בחטף קמן ע"ג. (ז) גם כפי' שס הסכים עמו ע"ג.

צו (א) הנוכרי' שס נפסו' ט"ז: עיני ה' על נדיקים; וכן אמר המתרגם גליון נדיקיא, וכן פירש"י. (ב) הנוכרי' נפסו' הקודם: בעושי רע, וע"ז אמר המשורר: נעקו — בעונם מדעתם — וה' שמע, וע"ג בפירושו (ג) יש כאן חסרון ונ"ל: ויש עם הרחוק, וע"ז מביא לר"א ב' מקראי' הדנקים עם הרחוק כמש"כ כפי' למאפטים ולראה ע"ג.

צח (א) משונם ונ"ל מנהו, כלו' לדעת הגאון מכהו מגור' וימן הי' (יונה ב'), ויהי' כמו זכור כמש"כ כפי' ע"ג. (ב) הבט נצחות כ"ט ע"ב ומה שנאדתי שס, ובמאזנים ל"ס ע"ב. (ג) הבט כפי' שס שהביא ג' דעות שונות כפי' מלה זו. (ד) מן בן הו"א, והטעם מי הוא, יהי' איך שיהי', כמו שמבא' בסמוך, והבט כפי' לבגלח (ט"ז ע"ו) וכפי' לתלים שס. (ה) ראה מה שכתבתי בזה למעלה כפי' יא ס"ק ח.

צט (א) בלי ספק חסרו מדבריו פה, ואולי כך פי': לדעת הגאון מוסב מעשה רמיה על המער, יהוא תואר לו כמו "מלוטש", והוא ל' השלכה מן ירה בים, והטעם הוות תחשב לשוכך, כמו מער מלוטש ומסודד, שגשה השלכה ורמיה מכל וכל, וזה כפירש"י: חותך הנצר עם השער. (והמדקדק הקדמון ר' יונה פי' מזה הענין דמותך (יחזקאל ל"ב ה') כמש"כ הרד"ק נשרטו, וכן פירש"י: דמותך השלכתך ע"ג.) ונ"ל שדעת י"א שהביא הראב"ע כפי' הוא דעת הגאון הכל, וז"ל פה: כורת ומעוות, ר"ל שחותך הנצר עם השער. אולם ר"א ממאן פי' זה וירה מן לזוט נגד הגאון, ואמר עליו, שהוא כורת ומעוות פי' המקרא, יאזר לא יתכן לעשות כן, רק פי' הכתוב לדעה

ש פ ת י ח ר

ק ינהגנו על - מוח (שס מ"ח ט"ו), אמר הגאון (ח) שיבנו לימי
 עלמנו, וככה פי' ר"מ (ג) הכחן ספרדי, ור"א פי' מנו' געלם (ג), ויקומו
 טועני' עליו שלא חמצא וזה הגור' במגרעת (ד); והראיתי להם עלמנו
 (ה) למאור פניך (תל' נ' ס'), ואמרו (ו) כי פי' עונור' עלמנו, ולא
 דברו נכונה, מהו' אחריו למאור פניך (ו) הרבק עם רבר געלם; ולדעתי
 פי' עלמנו מנו' (ח) עולם, והטעם הוא אלהינו עולם ועד, העומד לעולם
 (ט) הוא יהי' המנהיג שלנו; ואין טענה מחסרון הלמד' (י) כי העד ה'
 מלך עולם (יא) ועד (שס י'), אמרתי עולם (יב) חסד יבנה, (שס פ"ט),
 שפי' אינו כאשר חשבו (יג) רובי הספרשי'; ואם יוסיף לטעון, איך ידבר
 עלמנו מנו' עולם? אין חימה, כי אמר לעילום (דכ"ב ל"ג ז') (יד)
 וחכמינו רל (טו) עולמית.

קא או חנסה אלהים (דברי' ד' ל"ד), אמר הגאון שהיה קדש,

ג ל ג ע ו ל

כמעט, "עשה רמי" מוכב על הלשון, שדומ' בפעולות' המזיקו' לתער מלוטש,
 וכן אמר המתרגם "ליטכך היך אחמל חריף עבד מילי עלאיטתא", וזה הפך
 מה שאמר הכתוב: ולאנוי אס יהנה רמייה (איוב כ"ז ד').

ק (א) לדעתו על—מוח שס ננו' מן עלם והוא מלה א', (והבט מה
 שכתבתי בענין זה למעלה בסו' מא ס"ק ו') וחסד ל' השמות, והטעם השס
 שיבנו לימי הנעורים, ולדעת אחרים חסד כ"ף הדמיון, והטעם ינהגנו כמי
 הנעור', כמש"כ הרד"ק בשרשו, וגם רש"י פי' מנו' עלם ע"ש וכן דעת המתרגם,
 ועד' יסד הפייטן בסוף פיוט אומך אדרת וכו': ה' ינהלט עלמות לנהגה
 וכו'. (ב) וכ"כ נפי' בשמו: ינהגנו כמנהג הנערות וכו' ע"ש. (ג) וזה דעת י"א
 שהניח בפירושו והרד"ק בשרשו ע"ש. (ד) ר"ל בחסרון הט"ף. (ה) שהטעם
 שניאחטו, והוא מן בעלם, כי הנגילות נעלמו' מן האדם וכ"כ הרד"ק. (ו)
 ר"ל הטועני' על פי' ר"א אמרו, שחמלת עלמנו איננה ראי', כי הוא מנו'
 עלם, והטעם עונות נעוריו, וכן דעת המתרגם ורש"י. (ז) ע"ש בפירושו.
 (ח) וכן פתר מנחם, כמש"כ רש"י בשמו, ולפי' יהי' עלמנו כמו עלמית,
 וכן דעת החכם Michälis. (ט) חסד פה עוד מלת לעולם, ור"ל: העומד
 לעולם, לשלם הוא יהי' וכו', וכן נראה מפי' שס. (י) כי דעו לעלמות.
 (יא) שכל ג"כ בחסרון הל'. (יב) שדינו ג"כ לעולם כמש"כ נפי' שס: אמרתי
 בלכני אסד השס לעולם עומד וכו'. (יג) לפרשו בלי חסרון ל' כמש"כ רש"י:
 סבור הייתי שיהי' העולם בנוי בחסדך וכו', וכן לדעת המתרגם. (יד) שהוא
 ג"כ כמו לעולם ונא ע"מ אחר, והבט בשרשים. (טו) אמרו עולמית, כמו
 כחמט הוא או נחתה אינו מוציאה עולמית עולמית פי' מ"א); אך קשה,
 זו ראי' לסתור? ואולי היתה לו גירס' אחרת, ונ"ע? והחכם התורני ד' ולמן
 גיגר כר'ו רוצה לפרש, שמה שחוספו חז"ל היו בסוף שאין דרכם כן, מביא
 ראי' ששכחו על מל' עלמו' שבמק' הזה אך שינו הנקודו' כאמרוס מל' חכמי' לחוד.

(ח) והער הנסה (ג) בעבו' שיש לו היכולת, כי מה טעם לאמר היש (ג) אל שיעשה ככה? (ד) רק הטעם (ה) שהשם עשה בעבורם מה שלא עשה עם גוי בעולם.

קב לא אמון (ח) בם (ט) ל"כ כ'), אמר הגאון אמונה (ג); ויאמר ד"א שהוא חאר (ג), והטעם ל' יחיד כמו פסו אמונים (ד) (תלי' י"ב נ'), אמונים נצר ה' (ט) ל"כ כ'ד); ואני אומר ששניהם (ה) נכונים, כי מצאנו שומר (ו) אמונים (יעי' כ"ו נ') שם (ז) ולא חאר, וה"א (ח) אמון בלי ספק. —

קג משחתייהם (יחזקאל ח' ט"ז), נכון היות המלך מורכב ממועל עבר וממועל הזה, והטעם משחתיים (ח) עם השחתיים, כמו י'שבת (ג) בלבנתן סקונת (ג) בארוים (ימ"ו כ"ב כ"ג).

ג ל נ ע ו ל

קא (א) וכן דעת החכם נפי' שם וכת"י; והחלוק בין קדש לחול הוא, ששם הוא קדש אבותיו אין נמחקין, ואם הוא חול נמחקין, כדאי' במס' סופרים פ"ד. (ב) שמונת האם חסן לעשות כן, ואם הי' חול אינו חלו ברטוב, כאשר שאינו יכול לעשותו. (ג) זה דעת י"א שהביא נפי', שהוא חול, וכן דעת רש"י ע"ג. (ד) הלל כל הענין מדבר מחסדי האם לישראל, וא"כ אין טעם לאמר שצדק ראי' על זה ממה שאין אל חסר עשה ככה, הלל אין יכולת לעצו' (ה) חזק אס הוא קודם, כי לו הראי' נכונה.

קב (א) אמן כנ"ל ח"ו וכן נמסר במסורה. (ב) כלו' אין זהם נאמנו וכן ת"א מלית בהן הימנה, וכ"כ רש"י, וראה מא"כ החכם נפי' והר"ק נצטו. (ג) ר"ל שאין זהם נאמן. (ד) שהוא תאר כמא"כ נפי' והר"ק נצטו. (ה) ר"ל דעת הגאון שהוא שם, ודעת ר"א שהוא תאר, וכ"כ נפי'; שהוא שם או תאר וכו'. (ו) שחר אמנים, כנ"ל שניהם ח"ו וכן הוא במ"ג. (ז) והטעם כמא"כ הר"ק שצדק נגלות אמונת האל וכו' ע"ג. (ח) נ"ל והאחד וכו', ור"ל הנפרד בלאן יחיד הוא אמון בפלס עטון.

קג (א) וטעם ההרכבה כמא"כ הר"קו אמר הנביא כי מלא אומם האנשי' משחתיים קדמה לשמה ואמרו לנכסוי' השחתיים ס' דרך שאלה וכו' ע"ג; ולדעת רש"י מורכב מנ' מלת אומם, מנ' השחתי' ול' השחתי' ע"ג, וכת"י ואינן מתחלפין וסגדן. (ב) וי'שבתו כנ"ל, וכן נ"ל סקונתו ביר' יתירה במכתב ולא בצנעו, ונמסרו במסרת תוך מלך דכתיבין י"ד בסוף תיבותא ולא קריין, והנעט מא"כ הרב הי"ן בעל מ"ג; ומלת יושבתי מורכב' ג"כ ממועל עבר וממועל היה (ביטני פועל) בקל והיינו מן י'שבת ומן י'שבת, וטעם ההרכבה פשוט, שיצאה כבר ויושבת עדיין, וכן טעם ההרכבה במלת מקננתי; ולדעת קריין, ויושבת אינה מורכב' רק היא פועל עבר מננין פועל מורכב. וראיתי במחברת לר' מנחם בן סרוק (ערך תלפתי) וז"ל: ימ"ו נבא הנבוא' האמת על מלך יהודה הנעט בני' ורום עליותיו גובה קטן, וכו', היינו:

קד העיר הזאת חשרף באש (ימי' ל"ט כ"ג), לדעה בן (ח) קריש הח' (ג) שלא לנוכח, כמו באור (ג) חשרףי ואין צורך, רק הח' לנוכח, והטעם שחסבכ (ד) שרפחה, וכאלו אחת חשרף אחת השליכה (ה) אל היוצר לבן קריש שחסר מלח בית, וכשומר אל היוצר כאלו אמר אל בית (ו) היוצר.

קד וחצרותי (ח) להם למען ימצאו (שס י' י"ח), אמר (נ) כי הטעם למען ימצאו ביד האויב, מבנין נפעל; ולא אמר מאומה, כי פי' הכחו' שהשם יביא עליהם רבים (ג) ויצר להם (ד) ויהיו נחברים (ה) במקום א' למען ימצאו (ו) אוחם הקולעים.

ג ל נ ע ו ל

יזנת בלבנן עה נחנת, איפה תחני? וכו' ע"ט. (ג) מורכב מפעל עבר מבנין פעל ומניטוי פעול לנקבה מבנין פעל, והייט מן קננת ומן מקננת והבט נחמות ס"ט ע"א ובמאונים י"ט ע"ב ובספה ברור' כ"ה ומה שזכרתי במקומות אלו, וראה ג"כ במנן דוד להמדקק הקדמון ר' אליעזר ובמכלול ל"ט ע"ב ובס' ההרכבה לר"א בחור כ"ד ע"א וע"ב דעות שונות נמלות זרות אלו.

קד (א) זה הוא ר' יהודה בן קריש ממדינת תאהרת' (דארץ בנארבאריא), וזכר בפתיחה למאונ', גם בס' שפה ברורה כ"ה ע"ב ובפי' לעמוס ו' י' ובזרטי' לרד"ק בשרש שנה ובהקדמה לפרסון*. (ב) כי נאמת לא שרפה נדקי' גידים, ולדעתו הת' לנקב' נסתר' ומוסב על העיר, והרי הוא כאלו נכתב השרף נפעל, וכת"י: החרוקד. (ג) לדעת החכם ר"ז גייגר נר"ו נ"ל לא חשרף (שס ל"ח י"ו). (ד) וכ"כ רש"י ורד"ק ובעל העזר ע"ט. (ה) דבריו מכאן ואילך הם קשי ההבנה, כי אין להם שום שייכות והתמכרות למה שקודם? גם טעיות הדפוס גם נפלו, אשר אור יקדם האפילו; ואשרי נכותי בלקחם נ"ל להניה ולהפריד מלת השליכה וכו' ממה שקודם, ובה מתחיל דבור בפני עצמו וכן נ"ל: השליכוהו אל היוצר (זכרי' י"א י"ג). לבן קריש חסר מלת בית. (ו) והוא בית ה', וכ"כ בסוף הפסו': ואשליך אותו בית ה' אל היוצר, ומלת בית מוסב עליו ואחר עמו, כאלו אמר בית ה' אל בית היוצר. וכן הוא דעת החכם בפי' שם בעדות הרד"ק בשרשו; אולם לדעתו ולדעת רש"י היוצר כמו האונר ופי' שומרי האונר וכת"י, וע' בפי' הרד"ק שם.

קד (א) והצרתי, כנ"ל ח"ו, וכ"כ במסור', והבט צמ"ט לנפני' א' י"ז. (ב) לדעתי מוסב על ר' אדוניס, כנראה מדבורי' הבאים. (ג) מל' רבדן קשת (ראשי' כ"א כ'), ור"ל רובי' וקולעי', ומפס ל' הקרא שם: הנני קולע את יושבי הארץ. (ד) מקומם, זה פי' והצרתי להם. (ה) הרד"ק הביא פי' זה בשם הראב"ע, ח"ל בשרש נוד: והחכם ראב"ע פי' הפסוק בן, כי הצי' יביא עליהם קולעי' וכו', והטעם להיותם נחבאים (ובפירושו אמר מנחכרים' כלאן שלפנינו) במקו' א' למען ימצאו אותם הקולעי' ע"כ. ומאחר שפי' ראב"ע

*) E. Wolff's Bibl. Abh. S. III. ©. 311. — Literaturblatt des Orients (1818) No. 2.

קו עת נשברת מימים (יחזקאל כ"ז ל"ד), אמר שנכון דחיוור נשברת (א) הדבר עמה, והנכון שחסר מלת היה' (ב).

קז ושרד בהמות יחיתן (מקוק ז' י"ז), אמר כמו יחיתך (ה), כי הדבר עמו. ואני אומר שחסר מלת מושבתיך (ב) הדומה לה.

קח ובאשח נעוריק אל יבגר (מלאכי ז' ע"ו), אמר ר"א ראוי היוחו הכנרו (ה). וזאת טעות גדולה, כי היא (ב) שב למלת ברוחכם שימעה ל' זכר (ג) ונקבה.

קט ושם ידבר עמנו (הושע י"ב ה'), אמר ר"א כמו עמנו (ה), ולא יחכן שיוסף הנביא (ב), אלא שהחנכא (ג) על ירבעם בן יואש בכית אל (ד), ושב והחנכא עליו הושע בן בארי, ובעבור שניהם (ה) אמר כי המלאך מעא יעקב בכית אל. כשזכו מחרן ויברך אותו (ו), ועוד נשאר כח (ז) למקום ושם ידבר עמנו.

ג ל נ ע ו ל

למ' ירמי' לא נדע, הדבר כראה, שהרד"ק ראה פי' זה בס' שפת יחר שלפנינו. (ו) רש"י פי' שכן פעולתם וכת"י, והרד"ק פי' בלופן אחר ע"ש. **קו** (א) נְשַׁבְּרָה נוכח נקבה, והדבור עמה, כי כל הפרש' יזכר לזר.

(ב) אולי נ"ל חרוי או היית, וכ"כ הר"ש ו' מלך: עת היית נשברת וכו'.

קז (א) בל' נוסח, כי בכל הפרש' יסוד הנביא הדבור אל נבוכדנצר,

וכן אמר המתרגם "מתברקך"; והנבט בשרש' לרד"ק פירושו' אחר'. ולדעת

הפרסון "משל הוא", אמר אותו נביא למלך בבל של' כי חמס לנכון יכסוך,

כל' מה שמסת לאכזי לנכון יסוכ לראשך, כמו המיות שיעשו עוד לכני אדם,

וזני אדם תופסין אותן על האד שכן, כיוצא בו וזוד רשע' ידס. ונפי'

על דניאל המיוחס לר' סעדי' גאון נגור מל' חתן והנ"ן שרש ע"ש. (ב)

חסרה פה מלת "אוי", ור"ל כתי לרבות נקבו' במלת ידחון מוסב על מלה

שחסר והיינו מלת מחשבותיך או הדומה לה, והטעם שזר בהמו' יחית

מחשבותיך או כדומה לה.

קח (א) בל' נוכחיס, וכת"י "לא תשקרי", וזה בעבור שאמר לפני'

וכשמרתם ברוחכם. (ב) נ"ל הוא. (ג) כמו ורוח גדולה וחזק (מ"א י"ט י"א).

קט (א) והכניו שז על יעקב, וכן דעת ר' יונה בעדות הרד"ק

בשרש; ובפלאתי לראות שנס רש"י פי' עמכו כמו עמו, אולם שלא במקומו,

רק בספי' לאיוב כ"ב כ' ע"ש, וזה סותר למה שפי' במקומו וכ"ע? — (ב)

לדעת אמ"ו מהר"פ כי נ"ל שיוסף הכו', והיינו במלת עמכו. (ג) לדעתי

חסר פה מלת עמוס. (ד) כדכת'י: "ולא תדרשו בית אל (עמוס ה' ה')",

והיא ממלכת ירבעם. (ה) עמוס והושע. (ו) והנבט מש"כ רש"י בפ' ושלח (ל"ב

כ"ט). (ז) ר"ל כח וועלה יתירה, והמקום שער השמי', לכן יזכר שם נס

עמנו, וכ"כ צפי' שם וכן פי' הרד"ק ע"ש, והביא בשם הגאון רב סעדי' שפי'

עמנו כמו בעבורנו או עלינו, ועוד הביא פי' אחר בשם אביו הירק"ם ע"ש.

ש פ ת י ת ר

ק"י אראנו נפלאות (מ"כה ו' ט"ו), אמר ר"א כמו הראנו (א), ורא אמר מאומ', ופי' יאמר לישראל השומע' דבריו של נביא (ב) מארץ מצר' אראה בניך נפלאות, וזה לשון קצר.

ק"יא במצולות ים כל חטאתם (סס פסו' י"ט), אמר ר"א הנכון כל חטאתנו (א); ונכון הוא כמשמעו (ב) והמ' בעכו' שאמר בתחלה (ג) לשארית נחלתו; ואם טען טוען, הלא קרוב אליו ישוב ירחמנו (ד)? הראנו לו חבלעמו ארץ (שמו' ט"ו י"ג) וקרוב אליו (ה) מי כמוך (ו) כאלים (ז), ורבים ככה.

ק"יב אם לא נבחר קימנו (איוב כ"ב כ'), אמר ר"א קומחם (א) ואינו (ב) פועל עבר וראוי ה' להדגש (ג), כמו דייגים וכבר פי' (ד) בספרי.

ג ל נ ע ו ל

ק"י (א) והוא תפלת הנביא להראות לעם נפלא' כימי קדם, וכן התפלל בפסוק הקודם: דעה עמך וגו'. (ב) לדעתי יש פה חסרון, ונ"ל: כימי נחתך מארץ וגו', ועם דברי השם העונה לנביא, וכ"כ הרד"ק ע"א.

ק"יא (א) נכניו מצ"ע, וזה בעבו' שאמר סס; מירחמנו, עונתיכום, בנוף מצ"ע. (ב) לנסתר ידבר. (ג) בפסוק הקודם. (ד) ואיך יסוב הכנוי למה שלפניו? (ה) ובכל זאת שב הכנוי במלת חבלעמו על פסוק שלפני פניו. (ו) כמכה, כנ"ל ח"ו ומלא ה"א בעדות הרמ"ה ואחר'. (ז) באלם, כנ"ל, והוא חסד דחסד ועיין במ"א.

ק"יב (א) והוא סס ולא פעל, והבט בפירש"י ובארש"י לרד"ק ז"ל. (ב) ז"ל: ואינו אלא פועל וכו'. (ג) פי' לדעת החכם קימנו עבר מפעל והי' ראוי להדגש ודינו קימנו; (גס כמנא מלה זו כנכין זה בהרא"ו ובהגש' היר"ד, כמו קים, באסתר ט' ל"ב; אולם בא פה בחסרון הדגש ובהעלמו' היר"ד, כמו רַיָגִים (יחזקאל מ"ו) שהוא ממשקל דגוש, ובכל זאת כמנא ממנו ודיגום (ירמ' ט"ז ט"ז) בחסרון הדגש ובהעלמו' היר"ד, ודינו הי' וַרְיָגוֹם, וזה יורה על מלת קימנו. (ג) לדעתי ז"ל פירשתי בספרי, וכיוון בזה על ספרו מאזנים שכתב ברומ"א לפני ספר שפח יחר שלפנינו, כאשר כתב בעמנו בסוף הקדמתו לם' שפה ברורה ט"ו ע"א ע"ג, ואמת הגה חכו, כי במאזנים דף י"ד ע"ב ידבר עמנו מדרכי היר"ד שגא על ב' דרכי', ובאר נ"כ סס דקדוק דיגים וקימנו שלפנינו. ואם ישען טוען אולי כיוון החכם על פירושו לספר איוב, כי גס סס באר דקדוק מלת הללו? וגם פי' זה חסר קודם ספרו שפת יתר? אען ואומר, יש לי עוד עדות נאמנה שמדרך החכם לקרוא ס' מאזנים בסתם בשם "ספרי". כי בראש פירושו לפ' האזינו כתב ח"ל: "כבר פירשתי בספרי, כי מלת האזינו מנו' אוקף וכו'. ואין ספק אמת, שכיוון בזה על מש"כ בס' מאזני ד"ה הפעלים ל"ט ע"ב: "והאזינו השמים מן אוקף. ועתה על פי שנים עדי' יקום דבר אכיון במלת "בספרי" סתם ס' מאזנים, כן חקרנוהו ודעהו!"

ש פ ח י ח ר כ ט

קינ אשת יראתו היא חתהלהל (מטי ל"א ל'), הוא חסר (ח), כמו חנטצא בית (ג) ה' (נו"כ ט"ז ח').
קיד כי וכשו מאילים (שעי' א' כ"ט), אמר ר"א הנכון חבשו (ח), ולדעתי חסר טלח בניכם (ג).
קמו ואלם כלם תשובו (ליונ י"ז י'), אמר ר' ארונים כמו כלכם (ח), ואין הטעם כך אלא אחם (ג) ואחרים.
קמו ורעם לבקרים (יהעי' ל"ג ב'), אמר ר"א הנכון ורוענו (ח); ולפי דעתי ורוע המקוים (ג).
קיו כל קרשים עמך (זכרי' יד ה'), אמר ר"א עמו (ח) ולדעתי החנכא לנכח ירושלים (ג) ככחו' למעלה וחלק שללך (שס פסו' א').
קיה סקח אונים ולא ישמע (שעי' מ"ג), אמר ר"א הנכון חשמע (ח), ולפי דעתי לא ישמע השומע (ג) וכמוהו ויאמר (ג) ליוסף (ראשי' ע"ח).
קיס וכל כחף מרוטה (יחזקאל כ"ט י"ח), אמר ר"א כחף כמו (ח) כנף, וזאת טעות (ג) גדולה, גם טעה בפ' (ג) כחפוח (ד) חזכרוח ובמלח ועמו (ה) פלשחים, וכבר פי' (ו).

ג ל בעו ל

קינ (א) ז"ל חסר ב', ודיט ביראת. (ב) ודיט בכית וע' נחמת ט"ו.
קיד (א) לנכחי, וכן אמר אחריו ותחפרו, וכת' "מתנהתו". (ב) ועליהם מוסב יבשו נכניו כסתר; ובפ' שס אמר פי' אחר ע"ג, וכ"כ הרד"ק בפ', "מנהג המקרא' לדבר לנכח וקלא לנכח כאחד כמו וכו' ע"ג".
קמו (א) ולג' רעיו ידבר. (ב) וכ"כ רמב"ן, וע' מה שכתתי בס' הקודם.
קמו (א) וכן תרגם הכשדי "תוקפנא", וזה בעבו' שאר הכנטי' שס בפסוק ג"כ מ"ב: חכנו, קוינו, ישועתנו; והבט מה שכתתי בשם הרד"ק בס' קיד ס"ק ב, וכן דעת החכם בפ' לישעי' א' ע"ג. (ב) וזה בעבו' שאל' שס "לך קוינו"; ובפ' שס אמר "כנוי ורועם על אנשי המלחמה" וכו' ע?
קיו (א) וכת' עמיה, וכן דעת ר' יונה לפי עדות הרד"ק ע"ג, ולפי' מוסב הכנטי על השם ית'. (ב) וכ"כ בפירושו שס, וכ"כ הרד"ק בפ' ובשרשו; ולדעת הרמב"ם נמורה יסוד הכנטי כנגד ישראל.
קיה (א) ז"ל נוכח, כי נאמ' לפניו "ולא תשמור", וכת' "ולא קבלתו". (ב) גם לדעת רש"י ורד"ק הטע' איש או א' מהם. (ג) ע' ברש"י ובראש"ס שס.
קיס (א) והיינו בחלוק ג' נח' כחשפט. (ב) וזה שלדעתו לא יתחלף אות נאות וכו', כמ"כ למעלה בס' פח וע"ג מה שארתי בן; ועוד שפי' כחשעו, שנמרט עור הכתף מן המשא בכתף ימיו' דבי', כמ"כ רש"י ורד"ק שס. (ג) כפי הגרסה פי' ר"א ג"כ כתכות כמו כנפות, וטעה בזה, כי נקראו כן רק אותן ג' חתיכו' כיון ג' רצועו' המחוברו' בחשב האטר כמו שפירש"י שס, ונקראו כתפות, לפי שזוקפן על ג' הכתפו'. (ד) כתפת חזרת, (שמות כ"ח ו'), כג"ל ח"ו. (ה) חזובש וסר, ולדעתי ז"ל "ועפו בכחף פלשחיים"

ש פ ח י ח ר

קב ואם לא יגאל הנידה לוי (רות ל' ד'), אמר ר"א הנכח הגאל
(א), ולפי דעתי אין צורך כי כן פ"י: ואם לא יגאל גואל (ג) אוחה ארע
כי אין וולחך לגואל ואה"י אחרך.

קכא חנני יוסף (א) (ישעי' כ"ד כ"ד), אמר ר"א הנכח אוסיף
(ג), ולפי דעתי (ג) הוא מכנין הקל מגו' ווספתי ליסרה (ויקרא כ"ז י"ח),
ובמשקלו אחה חוסיף גורלי (תל"י ע"ז ה').

קכב וממעמדך יהרסך (ישעי' כ"ג י"ט), אמר ר"א כמו אהרסך
(א), ואין צורך כי תחזור לאויב או להורס.

קכג הַלְכָה (א) היא וְהוֹנֵי שם (הושע ג'), לפי דעתי ה' (ג)
נוסף ובמורה רבים.

קכד פי יסיר את כנך (דברי' ל' ז'), לשון (א) יחיד ורוב
מקרא' טלאי' ממנו, כי המדבר פעם ידבר עם הפרטי' ופעם ברוב
כלל, כמו ויהי לי שור וחמור (ירמ' ל"ב), רק אביך (ג) הראשון חטא
(ישעי' מ"ד) אינו (ג) על ירבעם בן נבט שהמליכו ישראל זל על פי ה'.

קכה — ואשר הזכיר (א) כי אלהים קדשי' (יהושע כ"ד כ"ט)
כמו קדוש, לא אמר מאומה, כי למה פחד ממלח קדושים ושכח אלהים?
והאמת שכל מעשה ה' ע"י טלאכיו, ע"כ פעם יקרא כל' יחיד ופעם כל' ר'
(ג), והשם (ג) הנקרא הוא לשון (ד) רבי' ואסור לאומרו בלשון יחיד, ואין
כפר זה מוכן לדבר על סוד שם הנכבד (ה) והגורא כי עמוק הוא.

ג ל נ ע ו ל

(ישעי' י"א י"ד), ור"ל גם מלת בכחך פי' ל"א כמו בככף, ואולי לדעתו הטעם
כמו כנפות הארץ (איוב ל"ח) וכדומה; ולדעת הפרסון ולרד"ק נזרעו טעם
בכחך כמו נד ופאה. (ו) פירשתי, והיינו צפי' המקרא' סס.

קכ (א) כל' נוכח, כמו שאמר לפניו "אם תגאל גאלי". וכן דעת
המתרגם ר' יונה; ונמ"ר: ואם לא יגאל לכ"ד אמר וכו'. (ב) וכ"כ צפי' סס.

קכא (א) יוסף, כנ"ל בחירק ומסר, וכ"כ מ"ש לפי המסרת שנקרא'
גדולה. (ב) ומוסב על הש"ת, כי הוא המדבר סס; (ג) והכט צפי' וברד"ק סס.

קכב (א) כאלו השם ידבר, כמו שאמר ג"כ סס והדפתיך.

קכג (א) משוכה ומסר וכנ"ל: הַלְכָה היא על כל הר גבוה וכו'.
וְהוֹנֵי — סס (ירמ' ג' ז'). (ב) ר"ל יו"ד ותוכי, ודינו וחון, וכן פירש', ולדעת

רד"ק יו"ד נמקו' ה"ל למ"ד הפעל, והוא כמו וחונה ע"ס.

קכד (א) ומשפטו יסירו. (ב) והראוי "אבותיכם הראשונים". (ג)

נ"ל: אינו אלא על ירבעם וכו'. (ד) וכ"כ צפי' סס: הוא ירבעם שנחזו ישראל וכו'.

קכה (א) ד"ל ר' אלוניס הנזכר. (ב) וכ"כ רש"י: צדוק מקימו' נקרא
כל' ל' רבנות ל"ה, כמו אדני יוסף וכו' וכ"כ הרד"ק: קדושי' ל' תפארת כמו

אלקי' וכו' ע"ס. ודבוי זה נקרא בלשון העמים: Plur. excellentiae (ג)
הוא סס אֲדָנֵי. (ד) והוא ג"כ דרך כבוד כמש"כ צפי' צפי' שנות, וכ"כ הרמב"ס

קבו ויבא אלי אנשים (יחזקאל סוף יג), על הגדול (א) שבתם אמר, כמו ויצאו (ג) ער חברון, רמו לכלב לברו.
קבו ואל אדמת ישראל לא יבאו (א) קצת מה אלי (ז) ויאמר ער (א"ל י"ב ה'), (ג) הנכון ששאלו המלך ענה ואמר ער.
קכה ויקראהו (ישעי' ל"ז יד), (א) נכון הוא שלקח חזקיהו הספרי שהו רבים, והא' שהו' בו (ג) רוב הדברי' פרשו לפני ה'.
קכט עמל הכסילים תיגענו (א) (קהלת י ט"ו), לפי דעתי תיגע כל א' וא' (ג) אשר לא ידע, וכמורה בנוח צערה (ג) עלי שור (ראשי' מ"ט כ"ג), על בניה כי איננו (ד) (ירמי' ל"א ט"ו), ונגינותי נגנו (ה) (ישעי' ל"ח כ'), וקבל (ו) היהודים (אסתר ט' כ"ג).

ג ל נ ע ו ל

נמורה ק"א פ"א ע"ג. (ה) ודבר עליו נספר בפני עצמו והייט נס' השם, (זהוהאמתי לאור ראשונה בזאת תקנ"ד, מבוחר מאתי כיד ה' הטובה עלי).
קכו (א) זה בענו' שאמר ויבא ל"י על אנשים ל"ד, ודיט ויבאו, ולכן פ"א שולת ויבא מוסב על הגדול שבהם, וכן ארז"ל על מלת העבור הנאמר במלאכה (ראשי' י"ח) ע"ג. ולדעת רש"י ורד"ק נא ל"י על רבים להורות כי בהסכמה א' ובלב א' באו; והרד"א אמר: ולפי שלא באו כולם יחד, אלא כל א' בפני עצמו וכו', אמר כל' יחיד ויבא ע"ג. (ב) משונה, ונ"ל ויבא עד חברון (במדבר י"ג כ"ב); ואי' שם צנוסור'; ח' סבירין ל' רבים וקרינן ל' חד.
קכז (א) משונה מאוד ונ"ל: לא יבאו, קצת מהאלה; וכיוון ע"פ ביחזקאל' כ' ל"א, וחס נאמר ל' יחיד ודיט ל"ד ויבאו, כי מוסב על המורד' והפושעי', הנוכרי' שם בפסוק, ולכן פ"א שכוונת הפסוק על קצת מהאלה, ולכן כתי' בל"י, ומביא לראי' מפסוק ויאמר עד, שהכוונה נ"כ קצת מהעם ענה, ולכן נאמר ויאמר בל"י. ולפי הפשט נא יבא דרך כלל והוא כמו יבאו, וכן אמר המתרגם "לא יענין". ובמסור' נמסר יד סבירין יבואו וקרי' יבאו, והסי' נמסר בפ' שמיני ע"ג. (ב) ועיין בנוס' מכות כ"ג ע"ב. והרד"ק פ"א כל ישראל כאחד אמרו עד, וכתי' "ואיננו סהיד, וכן דעת הרלב"ג. (ג) וכ"כ עוד הרלב"ג: ואפשר שימור לשאלו שהוא אמר חני עד בדברי' האלה ששמעת.
קכה (א) נא כתי' יחיד על ספרים ל"ד, והראוי "ויקראו ס" כדכתי' במ"א י"ט יד. (ב) ועל ספר זה מוסב הכתי, וכתי' "ויקראו סד מנהוין". לדעת הריק"ס שב הכתי על אותו הספר, שהי' בו גזוף האל, והרד"ק פ"א ויקראהו כל א' וא' מן הספרים.
קכט (א) ודיט תיגעם, כי הכתי מוסב על הכסילים? (ב) חז"ל צפ"י: דמה הכסיל שיעמוד לבקש גבוהות וכו' כאדם רוצה ללכת אל עיר ולא ידע הדרך וכו' ע"ג. (ג) ומשפטו צערה, אולם טעמו כל א' וא' מהבנות צערה, וכ"כ צפ"י סס. (ד) ונא נ"כ כתי' יחיד על ל"ד ודיט אינוס? רק הטעם נ"כ כל א' וא' מנכיה. (ה) והראוי אנגן, ואמר בפ"א שם: ונגינותי אהננס חני והמורד' וכו'. (ו) ומשפטו וקבלו; רק הטעם כל א' וא' מהיהודי' קבל וכו'.

ש פ ת י ח ר

קל יהי אחריתו להכרית (תלי' ק"ט י"ג), הרבה ידברו (א) לנקבה כמו לזכר, וכמוהו כי יהי' (ג) נערה (ג) בחולה (דנרי' כ"ג כ"ג).

קלא ליום עברות יוכלו (איוב כ"א ל'), כולם (א) החוציא (ג) סורח בעתו (ג) פרשתיו (ד) סמך כל אחד.

קלב ובמלח יתוו פניכו (תלי' י"א ו'), אין צורך (ח) כי הוא לשון רבים (ג), כמו נעשה אדם בעלמנו (דאשי' א' כ"ו).

קלג ועלחת באור (עיוס ס' ס'), יחכן היותו כמשמעו (א), או אם הוא חסר י' (ג) אין חיטה, כי אוחיח המשך (ג) ימצא נוספי' (ד) ונעדרי', וככרז לא (ה) יהל (ו) שם ערבי (ישעי' י"ג כ'), מקרני (ו) רמים (ח) (תלי' כ"ג כ"ג), כי על יום טוב בנו (ט) (ד"א כ"ה ס').

קלד ועשה אח (יזקאל י"ח י'), יחכן היותו כמשמעו (א), והטעם איזה (ג) מהם חדי', ולהיותו אחד (ג) אינו נכון, כי איך יהי' אחד מאחת? ודרך המתרגם (ד) אינה כדרך פשט.

ג ל נ ע ו ל

קל (א) ולזה נא יהי ל' על אחרית שהיא שם נקבה; אולם נפי' אמר: יהי, נט כמו ולא אחריתו ע"ש. (ב) ודינו חדיה. (ג) כן הקרי, אולם הכתיב נער חסר ה', וכ"כ בכל הפרשה ועין במ"ס.

קלא (א) ר"ל הרבו במלח יוכלו מוסב על כל א' וא'. (ב) יש להפריד זה ממה שלפניו, כי בזה מתחיל דבור בפני עצמו. (ג) ודינו בעתם בלשון רבים. (ד) לעיל בסמין עב ובפירושו לאיוב שם.

קלב (א) לפרש שהוא תחת פניו, כדעת ר' משה, שהניח נפי' שם. (ב) וזהו דעת יפת שהניח נפי' שם, ולא הי' נכון בעיניו מטעם שכתב שם.

קלג (א) מענין אור ממש, או מל' גשם כפירוש ע"ש, בלי סמרון אות. (ב) ומשפטו כיאור, וכ"כ נפי' והביא רא' לפי' זה ע"ש, וגם לדעת יזקן ורד"ק שאור כמו כיאור. (ג) אר"י. (ד) כמבואר בראש מאוני' ובנחות באת י"ד ובמקומו' זולתם. (ה) ולא, כג"ל. (ו) ודינו יאהל, וראה בראשי' לרד"ק. (ז) ומקרני, כג"ל. (ח) והראוי ראובים. (ט) ומשפטו באנו, והוא חד מן ט' מלין חסר אל"ף בלישכא דביאה, והסייון כמסר במסור' בירמי' ל"א.

קלד (א) על' אח ואחות. (ב) ר"ל עשה עבירה, שהיא אחות לאלה העברו' הנזכרות, איזה מהם שתי', או עשה דבר רע, הוא אח להם, ולפ"ו יהי' אח פעול, גם יתכן לפרשו שהוא פועל, והטעם ועשה ישראל, כ"כ נפי' לקהלת ו' כ"ו ע"ש. (ג) ר"ל לדעת י"א שהניח נפי' לקהלת שם, וזה ר' יונה כמ"כ נפי' לתלים ע"ט מלת אח כמו-אחד וכמסר' הדל"ת ממנו, וזה ג"כ דעת רד"ק ופרחון, ואינו נכון בעיני הראב"ע, כמ"כ נפי' לקהלת, וע' בנחות ט"ו ע"כ. (ד) שתרגם: "ויעבד לאחיה", ולדעתו יהי' אח כמו לאחיו.

קלת — ואחמה על רא, איך יחכן היות על דל שפתי (תלי' קמ"א ג') כמעט (א) דלוחי (זס קע"ו ו')? ואם הוא פנו' דלוחי (ב) יהי' ב' שרשי, (ג) כי המעם יוכיח שהוא שרש או שניהם מעלוסי הלמ"ה, ובאה התי' החח (ד) הלא כמו שפתי, ע"כ באה המלה מלעיל כמשפט חפארה חפארה, אשה אשה, כי מצאנוהו במקום מוכרח, נפל אשת (תלי' כ"ט) אין הפרש (ה) בן סמוך ובין מוכרח.

קלו שרשרה (שמ' כ"ח י"ד) נכפל התי', כי שרשרח (א) נכלוח הוא השרש, הפך (ב) דברי ר' ארונים.

קלו סומפניא (א) (דליל ג' ה') מלה ארמית ואין צורך להזכיר. **קלה** למדת המלך (דל"א א) (כ"ב), אמר ר"א ומנדה (כ) כלו והלך (עור' ד' י"ג), יחכן פי', רק אין למדת המלך חסר נו"ן, ודע שיאמר כל ארמי חנדה (ג).

קלם גא מאר (ישעי' ע"ו ו'), חסר ה' מלמ"ד (א) הפעל הנעלם כמו צו לצו (זס כ"ח י').

ג ל נ ע ו ל

קלחו (א) ובגניהם השרש דלל, וכן דעת ר' יונה, ודלל ג"כ מל' דלות, שא"כ לא יתכן למכח למלת שפתי, כי לא מצינו ענין דלות על שפתיס. (ב) ג"ל דלח וכ"כ בפ"י לתלי' והטעם פתחי פין, ונקראו האפתי' דלת לפי שמתחיים ונפגרי' כדלת. (ג) ר"ל שאלת דל איינה מארש דלת, שאלו ה' בן לא יפול התי' מוטו, כי ת' השערה אינו נעדר, וא"כ שראו דלל לו דלח; ונאלת דלת התי' שרש ע"מ בקח, שאין למר שראו דלה והת' לנכנה, שא"כ לא יהי' משקלו כזש נקודו' שטעמו מלעיל, רק דליות או דלוח שטעמו מלעיל. (כ) הכין לו דבריו החכם ר"ו גייגער נד"ו. (ד) ר"ל אנגניהם השרש דלה, ובדלת אין הת' לנכנה כי אם תחת הה"א כמו שפתי. (ה) ראה בשפה ברורה ל"ט ע"א.

קלו (א) שרשרה נבלת (שמ' כ"ח כ"ב) כנ"ל, וא"כ גם נבלת שרשרת שראו בן ור"ש שני' נכפל, וכ"כ בפ"י זס ובשפה ברורה ל' ע"ב. (ב) כי לדעת ר"א השרש שרשר, ומלת שרשרת חסר הרי"ש שני', ולדעתי זהו דעת ר"א שהצי"ח בפ"י לישעי' ח' ו' ע"א.

קלו (א) סומפניא, כנ"ל בה"א, גם מצינו וסומפניא, (זס ג' י'), ולום בן הקרי, וההתי' הוא וסופניא, והוא כלי נגון הנקרא אלל ע' וקני' *ווסופניאטוס* **קלה** (א) (נחמ"ד ד') כנ"ל. (ב) לדעתו למדת איינה על' מדה, רק מגו' מנדה, והוא ענין מס שמתכין למלך, ונחסר הנו"ן. וע"ז אמר החכם, שיתכן פירושו, שהתי' למדת ל' מס אלל בלי חסרון נו"ן. (ג) מִדְּח כנ"ל, ור"ל מה שמצינו גם בארמית מלת מִדְּח (עור' ד' כ') והוא ל' מס, זה לראי' גם בעברית נמצא בן, ולא בא מגו' מנדה כדעת ר"א.

קלם (א) ובתלמינו נאה, ונכסול בפסוק זה ל' גלוח כמה פעמי' לרוב הגלוח.

ש פ ת י ת ר

קמ בלכת אש (שע' ג' ב'), אמר ר"א כמו להכת אש, ואינו נכון, כי לא יעדר הה"א (א) כ"א בסוף (ב) המלה שדומה לאל"ף המשך, א"כ אין פירוש כ"א בלב (ג) אש. ואין טענה למה לא נקדים ובר (ד) האש, כי לא יזיק (ה) בעכו' שנפחה הלמ"ד? שמשקלי השמו' משתני' אין קץ להם, וכמו וכנגה אשר סים אין לה (ישע' א' ל').

קמא צר ואור (ישע' ה' ל'), גם זאת טעות גדולה ביד ר"א שפי' (א) צוהר, ואינו כי אם כמשפטו (ב) והטע' ואיב יראה (ג), והאור שחשב בהריסה (ד) המדינה ראה טעוה (ה) צוקה.

קמב כלה בכיה (ש"כ י"א) (א), הם ב' שרשי' (ב) א' גב' ה' בסוף התיב', כמו לא יכלה מסך (ראש' כ"ג), לא תכלה (ג) רחמ"ך (תל' מ').

קמג הן חו' (איוב ל"א ל"ה), הנכון חו' (א), והטע' שאלתי ובקשתי, כי אלו כדברי ר' אדונים (ב) ה' תוחי ולא חו'.

קמד סוהה (ראש' מ"ט), כבר פי' (א) שהם ב' שרשי' מנו' סוהה מסוה.

ג ל נ ע ו ל

קמ (א) אין טענה כ"כ, כי י"ל שגא לְבַח נפלים אֶרֶץ אֶף שהוא ל' הבה כמש"כ הדל"ק בשרשי' ע"ש, ועיין במס' ג"ק דף כ"ט: בא אחר וליבה המלכה וכו'. (ב) ואיננה מאותו' המך באמצע המלה, כמש"כ נפי' לשמות ח' ד' ובנחו' ומאזנים, מווקקים שנעתיס. (ג) כמו לב האמים (דברי' ד' י"א) וכדומה, ויהי' לְבַח נפלים נקבה כמו לְבַחָה (יחזקאל ט"ז). (ד) ר"ל למה לא נכתב בלכת האש בזכרון ה"א הדעת? (ה) זאת טענה אחרת שיש להשיג על פירושו, למה לא נכתב לְבַח ע"מ גִּבְחָה? והשיב שמשקלי השמות משתנים וכו'.

קמא (א) ונחסרה הה"א, וזה לא יתכן לדעת החכם, כי לא יעלם הה"א רק באחרונה, כמש"כ נפי' שם ובשפה ברורה ובמקומו' וולתס. (ב) לדעתי נ"ל מהמשמעו' וכ"כ נפי', ור"ל שהוא ל' צר ואיב כמו שמבאר והולך. (ג) מוסב על ישראל. (ד) כי לדעתו מלת בעריפיה מל' הריסה כמש"כ בפירושו שם. (ה) חה ל' הקרא בישע' סוף ח'.

קמב (א) כלו' נכית (ש"א ו' י'), כנ"ל. (ב) ר"ל כלו' הוא כמו כלאו ושרשו כל"א, ובה פה ע"ד נחו' למ"ד ה"א, ויהי' בלה וכלא ב' שרשי' לענין ח', וכ"כ נבחו' ומאזני'. (ג) חכלא, כנ"ל.

קמג (א) שהוא ל' כתיבה וסימן כמו והתוית חו' (יחזקאל ט"ד), ופירושו מה שאני רואה תמיד לזכר אלתו ונקשתי הוא שדי יעניי. (ב) שהמלה לשון תאוה ושרשו תאוה, ונחסר האל"ף והתויו כמו התאוה כי אז נ"ל תְּחוּי? והחכם ר"ע סבורט פי': האל ית' שהוא תיו ונבול, תכלי' כל מעשי הוא יעניי.

קמד (א) פירשתי כנ"ל, והיינו נס' התשובות למחברת מנחם בשרש מסוה, כי לדעתו שם מסוה וסות ב' מיני מלבושין, ויסוד סוהה הוא סוה, וה"א סוהה במקום ו' כמו לא נס לחה (דברי' ל"ד) וכדומה, ויסוד מסוה כמו מקוה, וסייס: והזהר ולא תשוה סוה אלי' מסוה.

קמח לכיבא (יטע' כ"א) (א) פתוח (כ) הילסר' עלה' ה' (ג) נגח
הגוסף כמו לשמיד (ד), ולגפיל (ה) ירך (ו) וכדכר ה' כ"ב, שאחחר
המסך יטנא נערדים.

קמו עקרו שור (רלז' ע"ט ו'), אמר ר"א שפי' הגאן חסכה (ח),
ולשיקול הדעת פי' שור (כ) מסש; ולדעת פי' הגאן נכון שחרר' שכב
סוקת חסכה; ואם אמר האומר, למה אינו בשורק כמו עלי שור (טז)?
נשיב כי החלם והשורק יתחלפו (ג) כפעלי' ובשמוח.

קמו יתח אלים (א) (תלי' כ"ו א'), אמר ר"א שדגאן פי' מנו'
לא חוננו (כ) (ויקרא יט ל"ג), והיא (ג) לא פי' בו מאומה; והנכון כמע'
חלים (ד) שהיא יתח מסש.

קמח בעים רחז (יטע' י"ט ע"ו), אמר הגאן שיכוד (א), ומאחר
שכמלה זו ישרש המפרש כרעותו (כ) איז לחשיב על הגאן.

קמט ובסליהם (יטע' י"ג י'), פי' הגאן מלוח (ט), ור"א מחשת.
ולפי דעת הם סכבי' שהם כשני (א) הסרנים, ע"כ נקרא הא' אחס, (כ)

ג ל נ ע ו ל

קמח (א) (נ"ל יימי' ל"ט ו'). (ב) נ"ל קמח, ואולי הי' גרם הלמד
נפתח. (ג) ובתלמוד להביא. (ד) לאור, כ"ל חסר י', היינו להשמיר. (ה)
נ"ל ולתכל חסר י' וה"כ במסוד' דין לחוד חסר י' בלישנא וע' במ"ג, ובתלמודו ולהכפל.
קמו (א) וכן דעת ת"ל דלכ"ע ורד"ק וחסרי', והטעם שנקרו עיר
מוקפת חומה, והיא' שור' בחולם כמו שור'. (ב) וכפירש"י, זה ג"כ הנכון
בעיני הרמב"ן, והטעם שנקרו כל שור ורחו למקניהם וקניהם. (ג) כמש"כ
בנחות ושלמי' במקראו' הרבה.

קמו (א) אלים כ"ל. (ב) והוא ל' לחיה, ועל פניו אמר שהי' בלחן
גדוק לפני איביו. (ג) והוא כ"ל, וה"ל ר' אדוניס. (ד) משוב ונ"ל אלם,
וה"ל מטעם אלת אלם שכת, שהפי' הכין במלת יוכת הוא יוכה טעם,
והטעם שהיא כינה אלוות וכן פירש"י ורד"ק, עיין בדברייהם, וכן לדעת המתרגם
הוא על' יוכה ממש ע"ז.

קמח (א) ד"ל פי' בעים רוח, ע"ד וקמת העלך שככה (אסתר א').
(ב) כי יפרש לפי הענין, בעבי' שרין לו דמיון ואח במקרא. או י"ל שאלת
כדרכו משוב, ונ"ל כדרכו, כל' בעים הוא על' נקשה ורען כי תרגום
ויבאן מובעלי, ותחסר גי' השמש, ובתלמודו נ"ל כבעים והוא' נוסף כח"ס
ריקס, ולפי' בעים רוחו כמו נקשת רוחו כלו' כדרכו. והרד"ק בשרא
הביא פי' זה בשם יש מי שפירש. ואחר זאת מנחית בם' העבאר שהביא בפירושו
בשם דונש כמו שהערתי בנפשי, ושחתתי מילוד.

קמט (א) נסמן הדרומי והנפוטי. (ב) ענין זה בלר החכם היטב
כפי' לעמוס ה' ח"ל: דע כי ב' מקושו' יש בלגלל והם הסדני' וט', ויש ספוד

(ג) כפי' ג. Gesenius' Hebräisch - deutsches Handwörterbuch unter ע. נ.

ש פ ת י ח ר

הורגי הגמלים (ג), ושעם וכסיליהם קרוב לנו' על הכסילי' (ד) (ויקרא ג' ד')

קנ חמנים (ליוב כ"ו) (א) פי' הגאון אלול (ב), ונראה שלא ישר פירושו לר' ארונים, וידוע כי הוא מגור' (ג) חמה.

קנא מכוש מבטם (שעי' כ' ה'), אמר ר"א שהגאון אמר שהוא כמשמעו (א) והטע' שהיו מביט' אליו, ואולי הגאון חפש (ב) דרך הטע'. אמנם (ג) לא יחסר המל' שאינו מאותו' המשך, ומי שמכטו אליו מכטרו עליו.

קנב אפאיהם (דנרי' ל"ב כ"ו), אמר הגאון ל' אפ' (א), ויאמר ר"א מגו' פאה (ב); והגבון שהמל' (ג) יחיר', אע"פ שפי' ר"א גם הוא נכוני.

ג ל נ ע ו ל

לספן הדדומי כוכב גדול אדום וכו', והנה כסיל לנכח כימה ואיננו אחד דק רבים וכו' ע"ש. (ג) מזונש ונ"ל הגמלים, ור"ל כסיל הוא הכוכב שהוא קרוב מהספן הדדומי שימותו הנמלי' אם ידלוהו, כ"כ בפי' בשם י"א. ולדעתו הוא העקרב, והנכש בפי' לאיוב ט' י'. (ד) וכ"כ בפי' לטעי' ולויקרא שס, ופי' זו בעל מקור חיים שר"ל שהכסלים הם באמצע הנוף. כמו הכסילי' שהם קרובים אל הסדני' שהם באמצע הנוף עכ"ל; ובעל' אהל יוסף פי' באופן אחר ע"ש. ולדעתו נעלמו דבריהם מעיני הרב המפורסר ר' הירץ וויזל נ"ע, כי כתב בבאורו לויקרא "ואיני ידע מה ענין זה לזה וכו'?" וראיתי בס' אהב משפט להגאון ר' שמעון בן זמח ו"ל בפירושו לאיוב ט' ט' וכסיל הם כוכבי' נפרדי' זה מזה, וכראה שפ"ו נקרא כסיל שהוא הולך מהלך הכסילי' נפרדים זה מזה.

קנ (א) לא נמצא בכל ס' ליוב, ונ"ל חמנים (שעי' כ"ו ט'). (ב) מזונש ונ"ל אליל, וכן פי' הפרחון "ע"ז כמו נורת הקוף, ואם קנלה היא נקבל, כי לא ידעתי מניין לז' (ג) וכ"כ בפי' לבחקותי "חמניכס, ענו' חמה בתים העשוי'. להשתחות לשמש והט"ן טוסף, ורז"י פי' שס: מין ע"א שמעמידן על הגנו' וע"ש שמעמידן בחמ' קרוי' חמני' עכ"ל. ולדעת הרד"ק נקראו כן לפי שצאו אותם עובדי השמש. והנכש עוד דעות שונות במדרש מליס להחכ' *Sefer*.

קנא (א) שהוא ל' הנטה וראי', וכ"כ מבאר ורד"ק. (ב) נ"ל תפא. (ג) לדעתי טענה זו על דעת ר"א שחסר פה, ואולי פי' הוא שבטם כמו שבטם, ור"ל שמו בטוחים לבט, וחסר הח', וע"ז הביא החכם מנ' פני', הא' שלא יתכן פירושו, כי לא יחסר אות שאלו מלותיו' המסך, ועוד גם אם הוא מל' הנטה שונת זו הוראתו בטוחות, כי האדם מביט אל מי שמבטחו עליו ונ"ל פה מבטחו.

קנב (א) מזונש, ואולי נ"ל אף, ור"ל טעם אפ"היהם אחרה גם אפי', וזה דעת י"א שהביא בפי' שס, ואינו נכון בעיניו ע"ש. (ב) והטעם אפורס ואשליכס בכל פאה, וכן פירושו דר"י ופרחון והמבאר. ולדעת ר' יונה בס' הראש' על פי' אפ"היהם אחת אומם בעולם, כלו' ארתיקס ואנורס, וכן פירושו כל' הערכ. (ב) נ"ל שהא"ף, או יש להגיה ונ"ל: שהמל' יחידה וכ"כ בפי'.

קנג הלומי יין (שעי' כ"ח א'), פי' הגאון המתמיד' על היין ונהלמו לו, כמו והלמה (א) סיסרא (שופט' ה' כ"ו), ויפה פירש.

קנד בשובה ונחת (שעי' ל' ט"ו), אמר הגאון כחשונה ותאמת שהוא (א) בהשקט, וכמו שובה (ב) ה' (כנדנר י'), וכמו אם ישוב ולא ישוב, (ירמ' ח' ד'), וזה פי' היפלו ולא יקומו, היחשבו ישראל שנפלו ולא יקומו אם ישיבו (ג) אלי ולא ישקטו (ד) במקומם? וכמו חשוב (ה) אלי חשוב, והער שאמר (ו) בסוף ולא הנוד (ו) וטעמו (ח) כפול.

קנה — ואומר (א) הגאון שיו"ר פסוקי' הם (ב) זוגות; ואומר ר"א שדכריו אמת בלתי כ' פסוקי' שאינם סמוכי'. ואני אומר שסמך הגאון על א, (ג) מהקדמוני', ובכר פי' (ד) היו"ר שאינם סמוכי', וקשה שבכל' ה' הטוב יכפר בעד (ה) (דה"ב ל' י"ח), פי' (ו) בס' טאונים.

ג ל נ ע ל

קנג (א) וזה ל' שנייה וכתיבה, ויהי' הלומי יין כמו מוכי יין וכ"פ הרד"ק. **קנד** (א), וזה דעת ר"י המדקדק כע"כ בנחמ' מ"ט ע"א, והביאו ג"כ הרד"ק בשרשו ע"ש, והטעם תשועה תהי' לכם במקומכם. (ב) שהטעם שהי"ת יניח וישקט כל ישראל ויחכם לנפח, וכ"כ בפירושו וכן פי' המנחר בשם י"א. (ג) יטוב, כ"ל, וזה ל' תשובה. (ד) וזה ל' השקט, ולדעת הכשדי שניהם ל' תשובה, כי תרגם "אם למתב גלי קדמי דלא יתובין", והבט בפי' הש"י ורד"ק. (ה) כוונתו על פסוק: אם חשוב ישראל כאם ה' אלי חשוב (ירמ' ד' א'), שטע' תשובה השני הוא ג"כ ל' מנוחה והשקט, והטע' אם תשוב בתשובה שלמה אני אקבל אתכם ותנוחו ולא תגלו מארצכם. (ו) בסוף הזקרא שם. (ז) כל' לא תגדו מארצכם אלא תשנו בהשקט. (ח) ר"ל ונכפל הענין במלות שונות.

קנה (א) כפ' משפטים. (ב) ר"ל הם שנים שנים והם סמוכי' ודבוקים עם הפסוקי' הנאי' אחריה', והחכם בראש ס' 'אזוני' ובסוף ס' נחות הזכיר מקצת העשרה, ובעל אהל יוסף בראש פ' חיי עדה הזכירם כולם, קחם משם והיו לאחדים בידק! (ג) לדעתי כיוון בזה על רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, כי ענין זה נזכר בבבלי' דל"ב מדות דר' אליעזר בנו של ריה"ג, והיינו במדה יא: "מסידור שחלק בינך? כי מרבי' העם וגו', יכפר בעד, כל לבנו הכין וגו' (דה"ב ל'), סידור הי' ראוי להיות אלא שחלק, מאמתי דנין אותו בסידור שחלק? "שינהג אותו הענין וכו'" ע"ש. (ד) פירשתי, כ"ל, והיינו במאזנים ה' ע"א ובסוף נחות, ולדעתו שם כולם הם נכונים כפסקי' בענין, וקרא דעת החכם דברי היחיד. דע עוד והבין! שהרב המבאר לס' כתיבות עולם והוא בריתא דל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג (וזה שמו אשר יקראו רבינו שמשון מקיטון בס' הכריתות) תמה על הראב"ע בזה שחלק על סידור שחלק, הלא הוא מבושר בל"ב מדות מפורש? והעריך מענה נגדו מדברי עצמו וסיים שם: אבל נראה שלא חלק רק על העשרה שהזכיר הגאון, אבל בעיקר מדת סדור שחלק הודה, כי פי' בעצמו פסוק לאברהם לניקה, וכן גר ותשב (ראש' כ"ג) ע"כ מדת סידור שחלק ע"ש. (ה) שהוא לדעת כל המפרשי' סמוך

ש פ ח י ח ר

קנו וברד ברדה היער (שעי' ל"ג ט'), אמר הגאון ובעה הברד חברד (ה) ובעה החום תחום; ור"א לא פי' בו מאומדי. והנכון שה' יברד כי פעל עבר הוא, ע"כ הדי' פחוח (ג) כמשפט, וטע' ברדה היער כמורד (ג) היער ולא במקום (ד) ישוב.

קנו כנלחך (שס ל"ג א'), אמר הגאון מל' ליאות (ה); אולם פי' על טעם (ב) דבר, כי מרקוק הלשון לא יחכן (ג), ונכון שהוא כמו כהתימך (שס) שהוא כפול (ד) כמשפט; וי"א שכמודו יטה לארץ מנלם (ה) (איז ט"ו כ"ט), והטעם כמעט רחוק.

קנתו בחיל כבד (מ"ג י"ח), אמר הגאון שהוא כמו בחילי (ה), ואעפ"י שבא כמו סמוך, נכון שסמך למלה חסרה. והטעם בחיל גוי כך וכך הוי' כבד, וכן כיון הטוב (שיר ז' י'), כיון מקום (ג) פלוני הטוב, וכן שומר (ג) מה מלל (שעי' כ"א י"א), הטעם אם מליל שלישי או חשיעי (ד) לחרש, כי (ה) בליל שודד (ו) עיר מואב (שס ט"ו א') כמו בליל פלוני.

ג ל נ ע ו ל

ונדבק עם הפסוק האחר והוא כל לבנו הכין. (ו) פירשתי כ"ל, והיינו שם במאונות ונחות, ולדעתו שם ר"ל: ה' הטוב יכפר בעד אלה שהוכי' למעלה שאכלו את הפסח בלא כחמו והפקוק שאחריו, שהוא כל לבנו, שנ לחוקי' וכו' ע"ש. והנעט עוד מזה בכזרי מ"ג סי' ל"א ובס' מסרת המסרת הקדמ' ג'.

קנו (א) ר"ל לדעת הגאון מלת ברדה ג"כ מענין ברד, והנביא שרשית, ונא ע"מ גְּבַרְתָּ ודומי', וכן דעת רש"י ורד"ק ובעל המנחת ור"ג פרחון. (ב) ואם יהי' שם ינוקד כולו קמן. (ג) ולפ"ו יהי' ברדה מל' ירידה והנביא איננה שרשית. (ד) ר"ל כדי שלא יזיק לנמחי', שהוא מואכל אדם, לא יפול הברד כ"א ייער ולא במקום ישוב, וכ"כ המנחת בשם י"א.

קנו (א) וכן דעת הכללי ויתורגם: wenn du müde geworden bist (ב) ר"ל לפי טעם וכוונת הענין. (ג) וזה בעבור הנו"ן. אולם י"ל שלדעתם כנלחך כמו כנלאחך, ויהי' המקור מנפעל. (ד) ר"ל כפול ענין במלת שונת כמשפט הנבואה; כי טעם כנלחך ג"כ ל' השלמה ודומה בהוראתו למלת כהתימך, ויתורגם: wenn du vollendet, d. h. aufgehört hast. ודקדוק כנלחך כמו כהנלחך וכפל הה"א כמשפטו במקור בבנין הפעיל, כמו לנחתם ת' להנחתם וכדומה, וכן פי' רוב המפרשי' ע"ש. והחכם Capelle השתער בנפשו שכתב מקודם ככלוחך. (ה) שהוא ל' תכלית והשלמה, והנעט שם בפירושו. ופירשון פי' לא יאריך זמן כלותם.

קנתו (א) ג"ל בחיל. (ב) ובמאונות ה' ע"כ אמר, שעניינו כיון מדינה פלונית הטוב, כיון חבטן (יחזקאל כ"ז) וכו' ע"ש. (ג) שער מה מליל, כג"ל, והרמזי' מליל. (ד) ובמאונות' שם כתב: שעניינו מה מליל פלונית מהשנוע. (ה) ג"ל וכן כי ועי', וי"כ במאונות' שם. (ו) משיבש ונ"ל שדד ער מואב.

קנט המלך האשור (ב) (ישעי' ל"ח), אמר הגאון כטו ארון
(ג) הברית (יהושע ג' י"ד), ולפי דעתי הוא ררך קעדרו המלך מלך
אשור, הארון ארון הברית, העם הסלחמה (שס ח' י"ב) העם עם
המלחמה, הנבואה (ג) עורר הנביא, האהלה שרה אמו (לאז' כ"ד),
האהל אהל שרה, ורכים ככה.

קס ושאנך (ישעי' ל"ז כ"ט), אמר הגאון כי הנ' (ב) נוסף,
והטעם כמו שאונך (כ) ור"א החריש, ופי' הגאון נכון הוא, כי לא יוכל
מפרש לומר דבר אחר (ג) בעכו' עלה (ד) באוני (שס); ולפי דעתי דבוק
(ה) למעלה, והטעם יען התרגוץ אלי והתרגו שאנך.

קסא (כאן ולהבא חסר ככ"י). אמר (ב) הגאון שאין לו חבר (ג), ופי'
מקומו (ג) או חמחו, וכל המפרשי' ור"א פירשו (ד) בעיניו והקוראי' ספרו יחשבו

ג ל נ ע ו ל

קנט (א) לא נמצא כן במקרא וכל המלך אשור (ישעי' ל"ח). (ב)
משום וכל הארון הברית (יהושע ג' י"ד), ור"ל מלות המלך והארון וזות
הנה, כי נאו ב' ידיעות נקב' זה אחר זה, כי הלא מורה על הידיעה,
וסמכו' המלה למלה אחרת מורה ג"כ על הידיע', וזה נגד דקשק ומשפט
הלשון, ולזה אשר, במלות האלה ודושיהן תובן מלה חסרה, וכל כן דרך קצרה,
כמו שנובאר והולך. ודע שלדעת הרד"ק במכלול מ"ח ע"ב באו מלות האלה נב'
ידיעו' לרוב ההודע'. (ג) והנבואה ערר הנביא (דה"ב ע"ו ח'), כלל והוא
כמו והנבואה נבואת עדר הנביא, והנט במאזנים כ"ב וכ"ג ובמכלול שס.

קס (א) ר"ל נוין שני' במלת שאנך. (ב) ממש אלה, והוא ל' המי'
ושמיה (Getös, Geräusch), וכפסל הנוץ להפלט' השון, וכ"כ ר' יונה
כמ"כ הרד"ק בשרשו. (ג) ר"ל שיהי' מל' השקט ובטחה (Ruhe, Sicherheit)
כמו טה שאנך (ישעי' ל"ג) וחכריו. וכן אי' במסורה מכל שאנך ל' השקט בר
מן דין וסדרי' דאינון ל' קול שאן מעיר'. (ד) וזה הפך המנוחה. (ה) עם
"התרגוץ אליו שלפניו, ופי' כמשמעו מל' השקט ומנוחה, וכן פי' הריק'ס.
(ו) כלו' אמת מתרגו אלי בעבו' ההשקט והמנוחה שיש לך.

קסא (א) אמר המבאר: המאמר הזה עד תמומתו וסתום,
והוא כספר החתום, חוות קשה להגיד פתרונה, ולעמוד בסודה על כטובה,
ושאלתי את פי אחי הרב הגדול והמפורס' מו"ה אהרן פולר כ"י פה
אשר לו יד ושם לאוטט בענוקי ים. התלמוד ספיר גורתס, ולהבין דברי
חכמי' וחדותס, להגיד לי דעתו בדבר קשה ההננה, ובדוך טעמו שנתן
לי חכינה, להשיב תשובה כטובה, וזה לאוטט מלא בינה.

דבריו סובבים על פסוק: ידי לילה נגרה (תל' ע"ו ג'). (ב) פי' שאמר
"ידי נגרה". (ג) ופי' ידי מקומי או מכתי, ככ"ל; ע"ג בפרש"י ובפי'
החכם ותנובא ב' הפירושים. או יש להניח אכחתי וכפי' הרד"ק שכ' ידי
מכתי והטובה היא אמתה וכאז לב על הגלות. (ד) עיני, ככ"ל, וכבר הביא

ש פ ת י ת ר

כי ידע לו (ה) חבר. אולי הוא כמו עד כי יבוא (ו) שילה (ראשי' מ"ט), ישרת
(י) עצמו ואחר עמו, כמו נזכירה הודיק מיין (פ) (זיר א' ד'), וב' באל
שדי (שמו' ו' ג'), (ט) וככה פי' כולדה אפעה (י) אשאג.

אמר אברהם המחר: זה ספר החשובות שהשיב ר"א,
מצאחי בארץ מצרים והיו בו מעיו' סופר הרכה, כי מנהג מחברינו
במקומו האלה, שלא יברקו ס' הנכתב מהספר, והנה הסופר הראשון
מעה, ויסיף השני על הטאת הראשון פשע, עד שלא יוכל אדם להנצל
משיבושי הספר, והשם השוכן עד לברו ישא עון כלנו כרוב רחמיו, גם
ההעקק שהועתק ממנו זה הספר הי' מימי' רבים ישן נושן ולא מחבארי'
אוחיוחיו, והנייר חתוך, והכתיב' משוכשר, והרבה טרחתי לחקן ולא
חקנתי אחת מני אלף, ולו היו מגיהי ספרי' בלשכת הגזית הרבה טרחם
ושכרם מאוד.

ג ל נ ע ו ל

הקב' פי' זה בפירושו וסתר אותו ע"ש. (ה) פי' שכת' סתם ידי כמו עיני, ונרא'
אזה שמנא לו סדר ובאמת אינו. (ו) ר"ל לדעתו ספר עיני כמו ספר תיבה
בפסוק עד"כי יבא שילה, קן שילה או דבר שילה כמ"כ לעיל ס' גח. (ז)
וב' ישרת עצמו ואחר עמו, כנ"ל, וכונתו כי לפ"ו ב' ביום צרתי נמשך גם
על ידי, ובעור הכתוב בידי לילה נגרה, והכוונה בעני' ידי פי' מכותי, לילה
נגרה עיני, ואל תתמה שתי' הב' משמשת לב' כוונת? כי מצינו דוגמתו לשיעת
החכם איכה ד' ו' ספיר גורתם ע"ש בפירושו, וכבר הערתי על דבר זה בדברי
שנסוף באור מגלת איכה להחכם לעוועכשטיין. וכפי' כתב: או יהי' ספר ב'
כאלו הוא בידי בעבו' מכותי ונגעו. (ח) ע"ש בפירושו. (ט) ע"ש בפירושו. (י)
אפעה אשם ואשאף (ישע' מ"ב י"ד), כנ"ל, וע"ש בפירושו. כנ"ל לפרש האומר
הזה הספר והסתום, ואם אגיתי, ה' הטוב יכפר בעד, ולא נאמתי מלכתבו,
כי אף אם החכם לא סוץ אליו, הם דברי ראו' לאומרים. אחר כותבי זה
עינתי בתרגום שתרסם "גרת עלי כנראה בליליא ולגת עיני דמעתיא וכו",
תרגם ידי כנראה, כמו היתה עלי יד ה' וליילה כמו בלילה, ונגדה על העץ
וחסר עין, והוא כמו שזעמתי בדברי החכם, ואולי גם לתרגומו ב' ביום צרתי
נמשך על הלילה, ובעור הכתוב ביום צרתי ה' דרשתי, ידי בלילה, וכונתו
שביום התפללתי שיבוא אלי דבר ה', כמו שתרסם אנקלים ותלך לדרוש את ה'
(יום ש' תולדות), ובלילה באה אלי הכנראה.

ואנכי המספר, ערס אכלה לדבר, קורא אני עליו: שפתים יקן עיני
דברים נכוחים, ישרים לנבין ולב משמחים, ולא אשאך מקראו בגרון:

אל ראשון ואחרון, יברך את בית אהרן!

אמר המוציא והמבאר:

שני גידים האלה, אשר אנכי כותן לפני עין הקורא, והמה מהחכם הגדול רבי אברהם אבן עזרא ל"ע, כשלימים לי מידידי החכם לעאפאלד דוקעס עם איזה הערות ממנו, ומסומנות בסיומן י"ד (כ"ח יהודה דוקעס). ושאר ההערות, דברי החכם מבארות, לי הנה ומחקור שלי הדל כבעו. ומי יתן ועל פי שניו הגידים מוזקקים ודי באר ינאו, ובעיני רואיהם תן ינאלו!

שיר (א) מראב"ע.

בשם (ב) אל חי הגיון לשוננו.
בעוד רוח חיים באפינו:

אמונתו (ג) תראה תמנאו • ומי (*) יוכל בא ער תכליתו.
כשמים אותוח תמנאו.

צבאימו רצים לעינינו.
ויאמרו הנה (ד) אלהינו:

בעבר (ה) רום נכתב דבר צחוח • ראו אל חי מושל בכל רוחוח.
ובברקים שם נחזה שיתוח.

בארץ נקרא ותעננו.
וההרים יענו בפנינו:

ראו מעשה הצור בעץ פורה • עלי שרץ מים אמת יורה.
ועוף כנף אל פעלו קורא.

וכל רמש קולם (ו) יחננו.
וסוד חיוח בשמו ירננו:

(א) השיר הזה נמצא בסדור ובדבבה כמכהג קהלות הקדש איטליאני ינ"ו פירארה תל"ג. 8° בבית הקנין הכבוד המשכיל ר' חיים בן ר' יוסף מיכאל כ"י בעיר האמבורג. י"ד. (ב) מיוסד על אדני המשקל ימד וד' תנועות וימד וב' תנועות וכן כל הטורים (תרחיט) בשיר זה, ויש לו ד' בתים ובראש כל בית אות אחת משם המספר (אברם) הוא אברהם, וכמסר בית אחד לאות ה'. (ג) אל המאמין. כלומר המאמין בלבו בהב"ה יראה במחשבתו תמונת ה' על דרך הצורה. ובסגנון הזה אמר ר' שלמה ן' גבירול ז"ל בכתב מלכות "אתה אור ועיני כל נפש זכה יראוך", וכן ר' יהודה הלוי בסדר קדושה שלו. לשחיות יוה"כ מתחיל "אלהים אל חי אמשיךך" יאמר באופן קרוב לזה "ראוך הנשמות הטבורות וגו'". י"ד. (*) בחרו זה מיותר תנועה א' ? ואולי נ"ל "רצונתו" תחת תכליתו. (ד) בחרו זה מסר תנועה אחת, ולדעתי מסר מלת זה, והוא על ל' הקרא הנה אלהינו זה (ישעי' כ"ה ט'). (ה) ר"ל כל הדואה לנג מעלה יראה נכתב בכתב עברית, שאל חי מושל וגו'. (ו) מסר ב"ת השנוט והוא כמו

סקור (ו) את החייטנו • ולקרוז את שסך קראתנו •
חלא ברמות (ח) ארם בראתנו:

ואם הטאת ארם תמיתנו •
חלא את (ט) תשובתחיינו:

בקולם, והוא ל' הקרא "כי יחנן קולו" (משלי כ"ו כ"ה). (ו) בעור זה תסרו
ב' תנועות, ונ"ל למלאו את התסרון ונ"ל: מוקור חיים את וגו', ומוסב על
הג'ת, ומלת את נמצא לזכר ולנקבה כמש"כ החכם בפי' לכהעלתך בפסוק
ואם ככה את וגו'. (ח) המרוז הוא יזכיר בעל אהל יוסף בפירושו לאב"ע
דף ט' ע"א, ח"לו פירש כי בשר שחבר ר' אברהם שהתחלתו בשם וגו', פירש
זה שאמר לזאת כי בדתות מלאך בראתו וגו', והנה נוסחת המחבר הזה
ישרה מהנוסחה הנדפסת בסדור ברכות. י"ד. (ט) פה נ"ל אתה בעבור המשקל,
והוא על ל' הקרא בתלוי פ"ה ז'.

שיר (א) אחר מהג"ל.

ישני (ג) לב מה לכם • לא תחכוננו בכם •
מה דחת ראשיכם • ומה חתיה אחריתכם:

אף נפשכם בינו באחרונה. (ג)

ותרעו מי בוראכם • ותחווהו מכשרכם:

ככם רמות עולם (ד) • רמות הדברים כלם (ה) •
ותחת ידו נפשכם • החתיה אשר בלככם:

ראשכם בית משכנו • ובמות ארמונו.

ובגויחכם נשמה • כמו מלך בארמה (ו):

(א) השיר הזה נמצא במחזור כמנהג מוכתפפעליער כנית הנגיד הג"ל.
בסוף המחזור נמצא כזה מלכי מרדכי בן אליה עלי מפרוביכאל ל"ע,
כתבתי זה המחזור מר"ה ויהי"כ חל הנחור . . . . והנה קבלתי מאלם דמי
משכרתי וגו'. ותגלם עבודת מלאכת זה הספר בעשרים לשדש תמוז שנת
יראה. י"ד. (ב) השיר הזה מיוסד על משקל שז תנועות ולא נקבע בידות
כראשון, והוא מ"א בתים, וכל בית יש לו חרוז מרובע, (והבט בנחות י' ע"א
וע"כ), ובראש כל בית אות אחת משמו אברהם עזרא חוק, וכמסר אות מ'.
(ג) כנראה חסר פה חרוז אחד. י"ד. ואלוי י"ל שחסר דק מלת ראשונה, וכנ"ל
את נפשכם ראשונה, בינו באחרונה. (ד) העולם כנ"ל (ה) האדם נקרא עולם
קטן, כדליתא באבות דר' נתן (פרק ל"א) כל מה שברא בעולמו ברא באלם,
ברא חורש' בעול' ברא חורש' באלם זה בני מעיו של אדם וגו' ע"א. (ו) ובסנטון הזה

קצופים עיניכם (ז) • והשוערים אוניכם •
 והמשרחים (ח) הם ידיכם • והנערים רגליכם •
 עליכם שר השכל • ובכם יצר נוכל •
 והכבד (ט) למאכלכם • והכליות לעצחכם (י) •
 זה כל יסוד וכל בנין • להועיל הוא ולענין •
 וארבעה (יא) יתקוממו • זה אל זה ילחמו •
 ראו כנוח לבבכם • יצא ויכרח מלככם (יב) •
 והעליות ישפלו • והכחים נפלו •
 רגויה חשאה • וכה חולעת חראה •
 והמלך כיום צאחו • לא ישוב עוד לביחו •
 קיים בשכל אחם • יחרו (יג) ואם לא ידעם •
 כבהמוח נחשבים • והמתים הם טובים •
 זכרו זאח והשפילו • ולדעת הואלו (יד) •
 רוחכם מי יביאנה • ומי זה יוציאנה •
 קחו כלי הלכ וחראו • הרברים איך נכראו •
 והכירו הבורא • ומי כמוהו מורה •

Zur Kenntniß der neuhedr. ספרי אשר הדפסתי בספרי
 schen Boeße (1842) S. 168. דומה לשר
 הנבא, וכל ענין הזה לקוח מספר יגידה. יד. (ז) חה ע"ד שאמר המקרא:
 וחשבו הראות בלחבות (קהלת י"ב ג'), והם העינים כמ"כ צפי' שם. (ח)
 צפי' לקהלת שם כתב: והקרוב אלי שומרי הבית הם הידים עם הזרועות וכו'
 ע"ג. והמשל תם ונכרת פה באמצע, כי לא ידבר מהשניים ומהגרון, הנזכרים
 ג"כ בקהלת שם, ולדעתי דבר מהם החכם נבית החסר פה שהתחיל בלות
 מ משמו. (ט) לדעת הרמב"ם במורה ס"ג סוף פמ"ו הכנר הוא מנוע (מקור)
 לכח התאווה, ע"ג, ואולי על ענין זה כיוון החכם פה? (י) כמאמר חז"ל
 הכליות יעצות. יד. (יא) צפי' לקהלת שם אמר: י"א כי שומרי הבית הם
 וכו', וי"א שהם הארבעה הממוני' בכל אשר ואשר לשמרו והם המוסך והמעכל
 והמעכב והמטהר עכ"ל, ואולי כיוון לזה ג"כ פה, או י"ל שמוסב על ד'
 היסודות, והנזכר יכמר. (יב) הנשמה. (יג) תהיו כג"ל. (יד) הואילו כג"ל.

לוח התקונים.

תקון

מי יהו ואני ור' ארונים.
 לדעת החכם התורני ר'
 זלמן גיינער נר"ו מלת השלח
 ע"פ ונ"ל וכן, וד"ל שהנחון
 פ"י אחריו רפ"ס להטות חזות
 עשה פפני ענמה בד"ל,
 והראש"ע פ"י פסוקו לתורה
 בפשוטו, שמופס על לא תענה
 על דב ננשות.

מקור

הד"ק

פנו. (ז) זה ונ"ו.

והנע מה שכתבתי פנה
 פנאודי נל נעול פנ"י פ'
 והנה לדעת הרב הגדול
 והמופלג מ"ח בעד אדלעד
 הפהן נ"י לא כיוון החכס
 פה על תה"מ, אשר היא
 יסוד מוסד באומנתנו, דק
 טוננו על תחית הפגדים
 באמוד בתחלת הסיון לדעת
 הגאון ע"ס ודפח"ח, ואוני נ"ל
 והם לא אמרו זה מדעתם
 ונ"ע

פועטות

דק אשר

וילחמוני

אלוה עשו

זכורה

כמו כשב.

דחוקים

עוננו יותר

פעות

דף עמוד שור

א	א	ב
מי יהו ור' ארונים	"	"
שאך אחריו רבים	ט	"

מקור

מהד"א

כ"ג כנו, זה ונ"ו

ג

ראית על החיות המחים

פועטות

ל"א דק את אשר

ר"ג וילחמוני

ויד' אלוה עשו

לו זכורה

ט"ו כמו כשב

כ"ה דחוקים

כ"ח יותר מענו